

T.C.

NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İKTİSAT ANABİLİM DALI

**KALKINMA AJANSLARININ BÖLGESEL KALKINMADAKİ ROLÜ:
AHİLER KALKINMA AJANSI ÖRNEĞİ**

Yüksek Lisans Tezi

Zühal ALTINTAŞ

Danışman

Doç. Dr. Serdar ÖZTÜRK

Nevşehir

Kasım 2016

T.C.

NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İKTİSAT ANABİLİM DALI

**KALKINMA AJANSLARININ BÖLGESEL KALKINMADAKİ ROLÜ:
AHİLER KALKINMA AJANSI ÖRNEĞİ**

Yüksek Lisans Tezi

Zühal ALTINTAŞ

Danışman

Doç. Dr. Serdar ÖZTÜRK

Nevşehir

Kasım 2016

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Tezi Hazırlayan

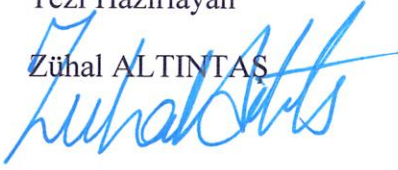
Zühal ALTINTAŞ

“Kalkınma ajanslarının Bölgesel Kalkınmadaki Rolü: Ahiler Kalkınma Ajansı Örneği” adlı Yüksek Lisans tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzu’na uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan

Zühal ALTINTAŞ

Danışman

Doç. Dr. Serdar ÖZTÜRK

İktisat Ana Bilim Dalı Başkanı

Doç. Dr. Serdar ÖZTÜRK

Doç. Dr. Serdar ÖZTÜRK danışmanlığında Zühal ALTINTAŞ tarafından hazırlanan “Kalkınma Ajanslarının Bölgesel Kalkınmadaki Rolü: Ahiler Kalkınma Ajansı Örneği” adlı bu çalışma, jürimiz tarafından Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

18 / 11 / 2016

JÜRİ

Danışman: Doç. Dr. Serdar ÖZTÜRK

Üye: Yrd. Doç. Dr. Özlem ÖZTÜRK LETENAK

Üye: Yrd. Doç. Dr. Fındık ÖZLEM ALPER

İMZA

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun 28 / 11 / 2016 tarih ve 2016-58/990 sayılı Kararı ile onaylanmıştır.

**KALKINMA AJANSLARININ BÖLGESEL KALKINMADAKİ ROLÜ:
AHİLER KALKINMA AJANSI ÖRNEĞİ**

Zühal ALTINTAŞ

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

İktisat Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans, Kasım 2016

Danışman: Doç. Dr. Serdar ÖZTÜRK

ÖZET

Küreselleşme ile birlikte sınırların ortadan kalkması bölgeselleşme ve yerleşme kavramlarını da beraberinde getirmiştir. Nitekim dünyada büyük bunalım ve sonrasında İkinci Dünya Savaşı nedeniyle değişen yeni kamu yönetimi anlayışında kalkınma teorileri büyük önem kazanmıştır. Kalkınma ajanslarının ilk örneği 1933 yılında Amerika'da 20. yüzyılın ikinci yarısında ise Avrupa'da görülmüştür. Avrupa Birliği'nin destekleriyle geliştirilen bölgesel kalkınma ajansları, 2006 yılında Türkiye'nin kalkınma politikalarında yer almıştır. Türkiye'de ilk olarak İzmir ve Çukurova Bölgesel Kalkınma ajansları kurulmuştur. 2010 yılı itibarıyla Avrupa Birliği Bölgesel İstatistik Sistemi ile karşılaştırılabilir veri tabanı oluşturarak ülke genelinde 26 adet kalkınma ajansı kurulmuştur. Bu çalışmada Türkiye'deki kalkınma politikaları kapsamında Ahiler Kalkınma Ajansı'nın kuruluşu, teşkilat yapısı, mali ve teknik destek mekanizmaları hakkında bilgi verilmiştir.

Sonuç olarak Ahiler Kalkınma Ajansı kurulduğu yıldan bu yana bölge ekonomisine ve bölge halkının kalkınmasına ihtiyaçları doğrultusunda pozitif bir etkide bulunmuştur. Nitekim bölgedeki işletmelere verdiği teknik ve mali destekler ve bu destekler sonucunda alınan çıktılar Ahiler Kalkınma Ajansı'nın ne kadar etkin çalıştığının bir göstergesidir. Ancak yeni kurulan bu yapının birtakım sorunlarla karşılaştığı, söz konusu problemlerin çözüldüğü ve bazı yeni düzenlemelerin yapıldığı takdirde bölge kalkınmasında etkinliğinin artacağı sonucuna varılmıştır.

Anahtar kelimeler: Kalkınma, Bölgesel Kalkınma, Bölgesel Planlama, Bölgesel Kalkınma Ajansları, Ahiler Kalkınma Ajansı.

**THE ROLE OF DEVELOPMENT AGENCIES ON THE REGIONAL
DEVELOPMENT: THE CASE OF AHILER DEVELOPMENT AGENCY**

Zühal ALTINTAŞ

Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Institute of Social Sciences

Department of Economy, M.A., November, 2016

Supervisor: Doç. Dr. Serdar ÖZTÜRK

ABSTRACT

The disappearance of borders with globalization brought the concept of regionalization and decentralization. Thus, new public management approach changed due to the great Depression and Second World War brought the growing importance of the theory of the development on the agenda. The first example of development agencies established to address interregional economic disparities and the lack of infrastructure occurred on American Continent in 1993 and the second half of the 20th century in Continental Europe. The regional development agencies developed with support from the European Union took place in Turkey's development policy in 2006. In order to speed up the process of entering the European Union in Turkey, firstly İzmir and Çukurova Regional Development Agencies were established. As of 2010, 26 development agencies have been established across the country. In this study, information about The Ahiler Development Agency's (AHİKA) establishment, organizational structure, the financial and technical support mechanisms is given.

As a result, The Ahiler Development Agency has a positive impact on the region's economy and the development of its people regarding their needs, since it was founded. Thus, technical and financial support given to the businesses in the area and the output taken as result of this support is an indication of how effective that Ahiler Development Agency work. However, it was concluded that facing some problems, to dissolve aid problems and if some adjustments are made this newly established structure will have an increasing effect on development of the region.

Keywords: Development, Regional Development, Regional Planning, Regional Development Agencies, Ahiler Development Agency.

TEŞEKKÜR

Bu alıŐma “Kalkınma Ajanslarının BÖlgesel Kalkınmadaki Rolü: Ahiler Kalkınma Ajansı Örneği” ni incelemek amacıyla hazırlanmıştır. Başta, tüm çalışma boyunca yardımını ve desteğini esirgemeyen DanıŐmanım sayın Doç. Dr. Serdar Öztürk hocama, sevgi ve desteklerini her zaman hissettiğim aileme ve bu tezin ortaya çıkmasında emeği ve katkısı olan herkese teŐekkürü borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

SAYFA NO

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK.....	i
TEZ YAZIM KILAVUZUNA UYGUNLUK.....	ii
KABUL VE ONAY SAYFASI.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
KISALTMALAR.....	x
TABLolar LİSTESİ.....	xii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xiii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

BÖLGESEL KALKINMAYA GENEL BİR BAKIŞ

1.1. Kalkınma Kavramının Tanımı	4
1.2. Kalkınmanın Tarihsel Süreci ve Sanayi Devriminin Etkileri	6
1.3. Kalkınma Anlayışında Yaşanan Dönüşüm ve Bölgesel Kalkınma.....	8
1.3.1. Bölgesel Kalkınma.....	12
1.3.2. Bölgesel Kalkınmada Bölge Sınıflandırması	13
1.3.2.1. Homojen Bölge	13
1.3.2.2. Polarize (Kutuplaşmış) Bölge	14
1.3.2.3. Plan Bölge.....	15
1.4. ABnde Bölgesel Kalkınma Politikaların Evrimi.....	16

1.5. Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Politikalarının Evrimi	18
1.6. Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Politikaları	19
1.6.1. Planlı Dönem Öncesi (1923-1960)	19
1.6.2. Liberal Dönem (1950-1960)	20
1.6.3. Planlı Dönem.....	22
1.6.4. Bölgelerarası Gelişmişlik Farklarını Azaltmaya Yönelik Politikalar	23
1.6.4.1. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Dönemi (1963-1967)	23
1.6.4.2. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972).....	24
1.6.4.3. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977).....	25
1.6.4.4. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983)	26
1.6.4.5. Beşinci Beş yıllık Kalkınma Planı (1985-1989).....	27
1.6.4.6. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994).....	28
1.6.4.7. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000).....	29
1.6.4.8. Sekizinci Beş yıllık Kalkınma Planı (2001-2005)	30
1.6.4.9. Dokuzuncu Beş yıllık Kalkınma Planı (2007-2013).....	31
1.6.4.10. Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2014-2018).....	32
1.7. Bölgesel Kalkınma Politika Araçları	34

İKİNCİ BÖLÜM

BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARI

2.1. Bölgesel Kalkınma Ajansı Kavramı.....	38
2.1.1. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Amaçları ve Görevleri	46
2.1.2. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Faaliyetleri	48
2.1.3. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Finansman Kaynakları	50
2.2. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Dünyadaki Örnekleri	52
2.2.1. Amerika.....	55
2.2.2. İngiltere	56

2.2.3. Londra	57
2.2.4. İtalya.....	58
2.2.5. Fransa	59
2.2.6. Avusturya	60
2.2.7. Japonya.....	60
2.2.8. İrlanda	61
2.3. Türkiye’de Kurulan Bölgesel Kalkınma Ajansları	61
2.4. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Türkiye’de Uygulanabilirliği	67

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AHİKA KALKINMA AJANSININ BÖLGE KALKINMASINDA ÖNEMİ

3.1. AHİKA’nın Tarihçesi ve Gelişimi	72
3.1.1. AHİKA’nın Görev ve Yetkileri	71
3.1.2. AHİKA’nın Amaç ve Hedefleri	71
3.2. AHİKA Teşkilat Yapısı.....	73
3.2.1. Yönetim Kurulu	74
3.2.2. Kalkınma Kurulu.....	74
3.2.3. Genel Sekreterlik.....	74
3.3. AHİKA’nın Bölgesel Planlama Faaliyetleri	74
3.4. AHİKA’nın Bölge Ekonomisindeki Etkileri.....	76
SONUÇ.....	94
KAYNAKÇA.....	98
ÖZGEÇMİŞ.....	104

KISALTMALAR

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

ABKF: Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu

AHİKA: Ahiler Kalkınma Ajansı

AKTÇ: Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu

AR-GE: Araştırma Geliştirme

BKA: Bölgesel Kalkınma Ajansı

DAP: Doğu Anadolu Projesi

DOKAP: Doğu Karadeniz Projesi

DPT: Devlet Planlama Teşkilatı

EURADA: AB Ekonomik Kalkınma Ajansları Ağı

EUROSTAT: Avrupa Toplulukları İstatistik Ofisi

GAP: Güneydoğu Anadolu Projesi

GSYH: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla

GSKD: Gayri Safi Katma Değer

İDB: İzleme ve Değerlendirme Birimi

İİBS: İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırılması

İKDHİB: İnsan Kaynakları ve Destek Hizmetleri Birimi

KOBİ: Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler

KOSGEB: Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı

KÖB: Kalkınmada Öncelikli Bölgeler

KÖY: Kalkınmada Öncelikli Yöreler

NUTS: İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırılması

PPKB: Planlama, Programlama ve Koordinasyon

PYB: Program Yönetimi Birimi

STK: Sivil Toplum Kuruluşu

SWOT: Güçlü, Zayıf, Fırsat ve Tehditler.

OECD: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü

OSB: Organize Sanayi Bölgeleri

ÖKYAF: Ön Katılım İçin Yapısal Araç Fonu

THİB: Tanıtım ve Halkla İlişkiler Birimi

TVA: Amerika Bölgesel Kalkınma Ajansı (Tennessee Valley Authority)

YDO: Yatırım Destek Ofisi

ZBK: Zonguldak, Bartın, Karabük Projesi

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Küresel Süreçler Arasındaki ilişkiler	9
Tablo 2: Türkiye’de Polarize Bölge Ayrımı	15
Tablo 3: NUTS Düzeyleri	17
Tablo 4: Ekonomilerde Bölgesel Gelişme Araçları	36
Tablo 5: Geleneksel Tavandan Tabana Yaklaşımına Karşı Yenilikçi Tabandan Tavana Yaklaşım	43
Tablo 6: Geleneksel ve Yenilikçi Hizmetlerine Göre BKA’lar ve Farklılıkları	44
Tablo 7: Kalkınma Ajansları 2008–2013 Dönemi Gerçekleşen Gelirlerinin Dağılımı	51
Tablo 8: Avrupa’da Kurulan Kalkınma Ajanslarının Yasal Statüleri	55
Tablo 9: İngiltere’de Bölgeler ve Bölgesel Kalkınma Ajansları	57
Tablo 10: Avusturya Yönetim Kademeleri (2006 Yılı)	60
Tablo 11: Türkiye’de Kalkınma Ajansları	62
Tablo 12: Düzey 2 Bölgesi Kapsamında Türkiye’de Kurulmuş Olan Kalkınma Ajansları	65
Tablo 13: TR 71 Bölge Planı 2010-2013 Gelişme Eksenleri ve Amaçları	78
Tablo 14: TR71 Düzey 2 Bölgesinde AHİKA Tarafından Uygulanan Destekler.....	78
Tablo 15: İktisadi Faaliyet Kollarına Göre Cari Fiyatlarla GSKD, (2010).....	80
Tablo 16: 2011 Yılı AHİKA Mali Desteklerine İlişkin Bilgiler	83
Tablo 17: 2012 Yılı AHİKA Mali Desteklerine İlişkin Bilgiler	83
Tablo 18: 2013 Yılı GÜdümlü Destek Programı Sözleşme Bilgileri	84
Tablo 19: 2014 Teknik Destek Projelerine İlişkin Bilgiler	85
Tablo 20: 2011-2014 yılları gider bütçesi ve gider gerçekleştirmeleri.....	87
Tablo 21: 2011-2014 Yılları Gelir Gerçekleşmesi	88
Tablo 22: 2011-2014 gider gerçekleştirme oranları	89
Tablo 23: 2011-2014 Gelir Gerçekleşme Oranları.....	90

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Bölgesel Kalkınma Ajansı Kavramsal Yapısı	41
Şekil 2: AHİKA Teşkilat Şeması.....	73
Şekil 3: Türkiye TR71 Düzey 2 Bölgesi GSKD Karşılaştırması	80
Şekil 4: Türkiye TR71 Düzey 2 Bölgesi GSKD Karşılaştırması.....	80
Şekil 5: Yıllar İtibarıyla TR71 Düzey 2 Bölgesi'nde Tarım, Sanayi ve Hizmetler Sektörünün Yarattığı GSKD Değişimi (%).....	82

GİRİŞ

Kalkınma olgusu tarih boyunca toplumların ihtiyaçlarına yönelik olarak şekil değiştirmiş ve yıllarca literatürde tartışılan bir konu olarak karşımıza çıkmıştır. Ülkelerin yapısal niteliklerine göre kimi zaman ekonomik kimi zamansa sosyal ve beşeri açıdan ele alınmıştır. Bu bağlamda kalkınma dinamik bir kavram olarak tanımlanmıştır.

Sınırların yok olmasıyla ortaya çıkan bölgeselleşme ve yerelleşme kavramları dünyada, büyük bunalımın yaşanması ve sonrasında İkinci Dünya Savaşının yıkıcı etkisi nedeniyle kamu politikalarının oluşturulmasında önemli hale gelmiş, bunun sonucunda değişen yeni kamu yönetimi anlayışında kalkınma teorilerinin büyük önem kazanmasını gündeme getirmiştir.

Ekonomide yaşanan bu düşüşler ülkelerin coğrafi konumlarına göre üretim faktörleri açısından farklılıklar göstermiş bölgeler arasında dengesiz sermaye birikimlerine yol açmıştır. Böylelikle bölgeler arasında ekonomik ve sosyal anlamda gelişmişlik farkları ortaya çıkmıştır.

1990'lı yılların sonlarına kadar uygulanan geleneksel bölge kalkınma anlayışı bölgelerarası dengesizliğin giderilmesinde yeterli olmamış küreselleşmeyle değişen şartlara uyum sağlamak adına yeni bir bölgesel kalkınma anlayışını zorunlu kılmıştır. Yeni kalkınma anlayışında devlet, kendi sınırları içindeki bölgelere operasyonel anlamda özerklik vererek küresel problemlere yeni çözümler arayan organlar kurmayı amaçlamıştır.

Büyük Buhrandan sonra yaşanan krizin yaralarını sarmak amacıyla 1933'te ABD'de kurulan Tennessee Valley Authority (TVA) bölgesel kalkınma ajanslarının (BKA) ilk örneğini oluşturmuştur. Daha sonraki yıllarda ise bu anlayış Avrupa Kıtasında da hakim olmuş, bugün dünyadaki birçok kalkınma ajansı Avrupa ülkelerinde kurulan kalkınma ajanslarının politikalarını örnek alarak kurulmuştur. Diğer bir ifadeyle Avrupa Birliği'nin (AB) uyguladığı politikalar sonucunda hayata geçirilmiştir. Bu bağlamda temel eğilimleri ise ekonomik yeterlilikleri kapsamında özerkleşerek yatırımları kendi bölgelerine çekmek ve diğer bölgelerle karşılıklı olarak kalkınmayı gerçekleştirmektir.

Dünyada yaşanan bu değişim sonucunda gündeme gelen yeni kamu yönetimi anlayışı tüm dünya ülkeleri gibi Türkiye'yi de etkilemiştir. Ülke yönetimindeki sosyal, ekonomik ve siyasi olarak oluşturulan yeni düzenlemeler toplumsal ve ekonomik sorunların çözümüne karşılık olarak BKA'ların kurulması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Türkiye'de AB'ne girme sürecini hızlandırmak ve bölgeler arası gelişmişlik farkını azaltmak amacıyla yapılan ilk çalışma Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) Bölge Kalkınma İdaresidir. Daha sonraları 25 Ocak 2006 tarihinde 31 esas ve 5 geçici maddeden oluşan 5449 sayılı "Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun" ile BKA'ların yasal alt yapısı tamamlanmıştır. AB Bölgesel İstatistik Sistemi ile karşılaştırılabilir veri tabanı oluşturularak ülke genelinde 3 düzeyde istatistiki bölge birimleri belirlenmesi sonucu 26 adet kalkınma ajansı kurulmuştur.

Bu çalışmada bölgesel kalkınma ve rekabet edebilirlik kapsamında yerel bir teşkilatlanma olarak karşımıza çıkan bölgesel kalkınma ajansları incelenerek AB'ye uyum sürecinde Türkiye'deki kalkınma politikaları süreçler dahilinde ele alınmıştır. Bu itibarla çalışmanın sonunda TR71 Düzey2 Bölgesinde yer alan Ahiler Kalkınma Ajansına (AHİKA) yer verilerek bölge ekonomisine katkısı irdelenmiş ve ajansa yönelik eleştirilerde bulunulmuştur.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, kalkınma ve bölgesel kalkınma kavramları tanımlanarak tarihsel gelişimleri açıklanmıştır. Dünyada ve AB'de

kalkınma anlayışındaki dönüşüm sonucunda Türkiye’de yaşanan bölgesel kalkınma politikalarının evrimine değinilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde bölgesel kalkınmayı sağlayan araçların başında yer alan BKA’ların ortaya çıkışı, faaliyetleri ve finansman kaynaklarına yer verilmiştir. Öncelikle BKA’ların dünya örnekleri sonrasında Türkiye’de kurulan ajansların ülkemizde uygulanabilirliği anlatılmıştır.

Son bölümde ise çalışmanın ana amacını oluşturan AHİKA’nın kuruluşu, teşkilat yapısı, destek mekanizmaları hakkında bilgi verilerek 2011-2014 yılları arasında sağlanan destekler bağlamında bölge ekonomisine katkıları açıklanmıştır. Ajansın henüz kurulmuş yapısı nedeniyle makroekonomik verilere ulaşamaması etkinliğinin ölçülmesi hususunda çalışmanın amacını sınırlandırmış olup, ajansa yönelik eleştiriler ve öneriler dile getirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

BÖLGESEL KALKINMAYA GENEL BİR BAKIŞ

Ekonomik olarak herhangi bir kavramı tanımlarken bu olgunun toplumsal olarak nasıl bir süreçten geçtiğini bilmek gerekir. Zira toplumda yaşanan değişim ve gelişmeler kavramların daha doğru ve anlaşılır bir şekilde analiz edilmesine yardımcı olur (Yavilioğlu, 2002: 60). Dolayısıyla bu bölümde ilk başta kalkınmanın kavramı, tarihsel süreci ve gelişimi ele alınacaktır.

1.1. Kalkınma Kavramının Tanımı

Kalkınma kavramı, yıllardan beridir toplumların farklı ihtiyaçlarına yönelik olarak sanayileşme, ilerleme, büyüme, toplumsal yapıdaki değişme gibi olgular çerçevesinde değişiklikler göstermektedir. Bu sebeple kalkınmayı açıklarken, söz konusu olguların zaman içerisinde nasıl şekillendiği ve ne tür farklılıklar sonucunda ilerlemenin gerçekleştiği, kalkınmadan bahsedebilmek adına önem arz etmektedir (Yavilioğlu, 2002: 59). Dolayısıyla, kalkınmanın tanımı yapılırken sadece ekonomik boyutunu düşünmek yerine, sosyal ve beşeri açıdan da ele almak gerekmektedir. Bir ülkenin kalkınması ekonomik büyümenin yanı sıra sosyal, teknolojik, bilimsel, siyasi, kültürel vb. birçok alanda gelişebilme sürecidir (Çalı, 2011: 423).

Bu süreç içinde, insanların tutum ve davranışları, toplumsal ve kurumsal yapı, üretim teknikleri ve kaynakların dağılımı belirli bir yönde değişerek gelişmektedir. Sosyal yapıdaki değişimleri sağlayan pozitif müdahaleler, kalkınmanın

gerçekleştirilmesi ile yakın ilişkilidir. Sonuç olarak kalkınma, bir ülkenin yapısal niteliklerinde olumlu yönde değişim sağlayan dinamik kavramdır (Akyol ve Tolunay, 2006: 118).

1920'li yıllarda iktisadi kalkınma terimi İngiliz tarihçileri tarafından farklı bir çerçevede kullanılmıştır. Buna göre tabii kaynaklar kalkınma için önemli bir yer teşkil etmiş ve bu kaynakların en üst seviyede kullanılması gerekliliğine değinilmiştir. Halbuki Marks ve Schumpeter'e göre iktisadi kalkınma herhangi bir kurumun tekelinde olmayan bir süreç iken Milner'e göre tam anlamıyla olmasa da iktisadi kalkınma devletin faaliyet alanına giren bir aktivitedir. Bu anlamda ilk görüşe gelişen bir toplum ve ekonomik sistem var iken, Milner'e göre gelişmekte olan bir toplumda tabii kaynaklardan yararlanan bir sistem mevcuttur. Dolayısıyla iktisadi kalkınma olgusunda İkinci Dünya Savaşı süresince Marksist anlayış benimsenmiş ancak doğal kaynakların işletilerek geliştirilmesi görüşüne de vurgu yapılmıştır (Yavilioğlu, 2002: 60).

Türkiye'de kalkınma kavramı yakın geçmişe dayanmaktadır. 18. yy'da başlayan modernleşme hareketlerinden 1982 Anayasasına kadar geçen sürede yalnızca 1961 ve 1982 Anayasalarında kalkınmaya yer verilmiştir. Bunun yanı sıra dünyadaki gelişimine bakıldığında, Türkiye'de 1933-1937 yılları arasında oluşturulan ilk sanayi planı Türkiye'de kalkınmanın dünyadaki gelişimine göre daha eskilere dayandığını göstermiştir. Nitekim konuyla ilgili o dönemde yazılmış birçok makale bulunmaktadır. (Yavilioğlu, 2002: 64). Kırsal veya kentsel çevrede bulunmasına bakılmaksızın değişen tüm toplumlarda, kalkınmanın bir ülkenin yapısal niteliklerini olumlu yönde etkilediği düşüncesi hakimdir (Akyol ve Tolunay, 2006: 128). Kalkınma sürecinde ülkelerin kalkınmalarını sağlamak adına aynı anda yürütülen üç unsuru bulunmaktadır. Bunlar ekonomik kalkınma, sosyal kalkınma ve insan kalkınmasıdır. Ekonomik kalkınma, insanların ihtiyacı olan mal ve hizmetlerin ekonomide üretilmesiyle bireysel refah artarak ülke ekonomisinin kalkınmasını sağlamaktır. Sosyal kalkınma, sağlık eğitim altyapı, kentleşme problemleri gibi konular üzerinde çalışılarak sosyal hayat koşullarının iyileştirilmesi üzerine yapılan kalkınma çalışmalarıdır. Son olarak insan kalkınmasında öncelikle bireysel daha sonra toplumsal olarak ülkenin sahip olduğu tüm potansiyellerini kalkınma için

kullanarak, ÷lke gelişiminde olumlu yönde rol oynamalarının sağlanmasıdır. Bu anlamda eğitim kalkınmada en büyük rolü üstlenmektedir (Akyol ve Tolunay, 2006: 119).

Kalkınma yalnızca ekonomi bilimini değil, aynı zamanda sosyoloji, siyaset ve kamu yönetimi gibi diğer sosyal bilimlerinde çalışma alanına girmektedir. Bu nedenle ulusların yaşadığı dönemlere ve konjonktürel durumlarına göre farklılıklar içermektedir. Örneğin, Marx, kalkınmayı; zamanla değişen şartların sonucu olarak ortaya çıktığı şeklinde açıklarken, Milner hükümetin yaptığı faaliyetler sonucunda kalkınmanın sağlandığı düşüncesine inanmaktadır. Bu anlamda ideolojik fikir ayrılıkları ve diğer değişken unsurlar kalkınmanın farklı dönemlerde farklı anlamlar yüklenmesine neden olmuştur (Yavilioğlu, 2002: 64).

1.2. Kalkınmanın Tarihsel Süreci ve Sanayi Devriminin Etkileri

Kimi çevreler tarafından gelişme olarak da ifade edilen kalkınma kavramı zaman içinde farklı anlamlara brnmştir. şöyle ki, 19. yy'da kişisel gelir, katma değer, milli gelir, ve üretim faktörleri gibi temel unsurların artışını amaç edinerek gelişmeyi sağlayan "iktisadi büyüme" anlamında kullanılmıştır. 20. yy kalkınma kavramı daha çok "sosyal refah" anlamında yani eğitim, altyapı, sağlık konularında gelişme gösterilmesi olarak ifade edilmiştir. 20. yy sonlarında ise gelişme biraz daha boyut değiştirerek "yaşam kalitesi" olarak nitelendirilmektedir. Yaşam kalitesi anlamında temel kriterler sosyal, doğal ve fiziksel çevrenin her anlamda toplumun yaşam standartlarının nitelikli olarak arttırılmasıdır (DPT, 2000b: 7).

Kalkınmaya olan ilgi tarih boyunca göz önünde tutulan bir olgu olmakla birlikte gelişmiş ülkelerin sorunlarına yönelik analiz çalışmalarında dikkat çekmiştir. Bu çalışmalarda özellikle Sanayi Devrimi sonrasında tam rekabet ve durağan denge koşulları gibi iktisadi konular üzerine yoğunlaşılırken, Büyük Bunalım sonrası 1930'lu yıllarda ise odak noktaları, ekonomik bunalım, işsizlik ve iktisadi dalgalanmalar üzerine gerçekleşmiştir (Kaynak, 2009: 30).

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra iktisadi büyüme ve kalkınmanın sadece ekonomik olarak değil, sosyal, kültürel ve çevresel boyutlarıyla da ele alınması gerektiği

kanısına varılmıştır. Bunun sonucu olarak, kalkınma kavramında ekonomik büyümeden toplumsal gelişmeye bir geçiş yaşanmıştır. Kalkınma 1970'lere kadar kişi başına düşen milli gelirin artışıyla, ülke refahının artması olarak tanımlanırken, 1970'lerden sonra gelişmenin içerisine sosyal, kültürel ve mekansal unsurlar da girmiştir (Dinçer, Kayaşoğlu ve Özaslan, 2003: 6).

Sanayi devrimi öncesinde milletlerin zengin yada gelişmişlik düzeylerinin yüksek olması bu devletlerin ordularının güçlerine, sosyal ve kültürel yapılarının varlığına bağlı olarak gerçekleşmekteydi. Yani devletlerin sahip olduğu üretim teknolojilerinin üstün olması gelişmişlik düzeylerine etki etmemekteydi. Sanayi devriminden sonra bu durum değişmiş, ülkelerin gelişmişlik düzeyleri az gelişmiş, gelişmekte olan ve gelişmiş ülkeler olarak sınıflandırılmaya başlanmıştır (Dinler, 2012: 62). Bu nedenle 1750'li yıllardan itibaren ülkeler geri kalmış ve gelişmiş olarak ayrılmaya başlamıştır. Özellikle 1870'lerden sonra bilimsel olarak gelişip teknolojik üretim sürecine dahil olan ülkeler gelişmişlik açısından başrol oynamıştır (Dinler, 2012: 62). Bu değişim sonucu oluşturulan kalkınma modelleri bir taraftan gelişmişlik düzeylerini belirlerken diğer taraftan kutuplaşmaya da neden olmuştur (Başkaya, 2005: 9).

İkinci Dünya Savaşı öncesinde iktisatçılar istikrar ve denge kavramları üzerinde dururken savaş sonrasında kalkınma ve büyüme ön plana çıkmıştır. Daha çok, az gelişmiş ülkelerin toplumsal yapı ve kurum mekanizmalarının istenilen düzeye getirilebilmesi hususunda organize edilerek gelişme sağlanmaya çalışılmıştır. 1960'lı yıllarda kalkınma özellikle milli gelirdeki artışlar olarak ifade edilirken ana amaç, üretim ve istihdamdaki büyümeyi tarım dışındaki sanayi ve hizmet sektörlerine de yöneltmek olmuştur. Bu çerçevede tarımın yanı sıra sanayinin gelişmesi ve buna bağlı olarak hizmet sektörlerinde de üretim ve istihdamın artırılması amaçlanmıştır. Dolayısıyla ülke refahındaki temel göstergelerde milli gelirin artışı yerine kişi başına düşen milli gelirdeki artış ifadesi kullanılmaya başlamıştır. Bu yeni yaklaşım iktisadi büyüme kavramı yanında, işsizlik yoksulluk, bölgesel dengesizlikler sonucu gelir dağılımındaki adaletsizlik gibi konuların da değerlendirilmesi gerektiğini ön plana çıkarmıştır (Doğan, 2011: 54).

1.3. Kalkınma Anlayışında Yaşanan Dönüşüm ve Bölgesel Kalkınma

Küreselleşmenin sonucu olarak ülkelerin birbirlerine olan bağımlılığın artması 1970'lerden itibaren birçok konuda olduğu gibi bölgesel kalkınma anlayışında da devletin oynadığı rolü değişime uğratmıştır.

Küreselleşmeyle birlikte bilgi ve iletişim kaynakları da gelişmiş, bu sayede bir bölgedeki firma bir başka bölgedeki firmayla karşılıklı bilgi paylaşımında bulunarak ortak çıkarları temelinde mal ve hizmetlerin dolaşımını mümkün kılmıştır (Ata, 2013: 8).

Dünyada bölgesel kalkınmanın önemi, önce 1929 büyük bunalım daha sonrada İkinci Dünya Savaşının etkisiyle ülkelerde yaşanan sosyal ve ekonomik sorunların artmasıyla başlamıştır. Ekonomide yaşanan bu kriz başta coğrafi koşullar olmak üzere üretim faktörleri açısından bölgeler arasında dengesiz bir sermaye birikiminin oluşmasına sebep olmuştur. Bu da bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarının artmasını ortaya çıkarmıştır. 1950'li yıllar bölgesel gelişmişlik farklarının belirgin bir şekilde ortaya çıktığı, buna bağlı olarak kalkınma hususunda bölgesel politikalar ve bölgesel planlama kavramları üzerinde çalışılmaya başlandığı dönem olmuştur (Can, 2011: 23).

İkinci Dünya Savaşından 1970'lere kadar geçen planlı dönemde benimsenen politika güçlü ulus devletlerin "refah devleti" nin eşitlikçi ve yeniden dağıtıcı mekanizmalarını harekete geçiren güçlü bir bürokratik yapılanmanın varlığıdır. Keynesci politikalara ağırlık veren bu yaklaşım, devlet odaklı merkezci ve hiyerarşik bürokrasinin yarattığı kararlarla piyasayı sürekli denetim ve kontrol altında tutan piyasalara müdahale eden durumdadır. Devlet ekonomik üretim yatırımlarına doğrudan müdahale edebilmektedir. Bu yüzden bölgesel kalkınma dinamikleri daha çok bölgenin dışsal dinamiklerinden kaynaklanmaktadır. Büyük ölçekli yatırımların, ölçek ekonomilerinin, yığılma ekonomilerinin, dışsallıkların ve dış ekonomilerin ön planda tutulduğu, bölgenin dışından yapılan büyük itme etkisiyle yaratılan büyüme odağından, çeşitli sektörlere aşamalı olarak yayılan büyümenin

beklendiği bu “kalkınmacı” tutumun temel karakteristiği, oldukça mekanik bir anlayışa ve determinist bir rasyonalizme dayanmasıdır (DPT, 2006b: 3).

Az gelişmiş bölgelerin sanayileşmesi ile bölgeler arası dengesizliğin farklarını en aza indirmeyi amaçlayan klasik bölgesel kalkınma politikaların temelinde büyük yatırımların ekonominin belirli coğrafi bölgelere ve sektörler yayılması ve böylece dışsal ekonomiler oluşturulması planlanmaktadır. Kalkınma politikasının araçları olarak ise, girişimciliğin geliştirilerek, altyapı çalışmalarının iyileştirilmesi ve özel sektöre teşvikler verilerek bölge içi yatırımların artırılması söylenebilir (Akiş, 2011: 239).

1970’li yılların sonrasında egemen olan neo-liberal politika anlayışı, globalleşmenin yarattığı etkiyle bölgesel kalkınmayı değişime uğratmıştır. Bu gelişmeler coğrafi, ekonomik ve politik olmak üzere 3 gruba ayrılmıştır (Akiş, 2011: 240).

Tablo 1: Küresel Süreçler Arasındaki ilişkiler

Ekonomik gelişmeler	Coğrafi gelişmeler	Politik gelişmeler
<ul style="list-style-type: none">✓ Bretton-Woods sisteminin çöküşü✓ Çok uluslu şirketlerin artması✓ Sermaye ve emeğin hareketliliği✓ AR-GE faaliyetlerinin artması✓ Bilgi ve teknolojiye gelişmeler	<ul style="list-style-type: none">✓ Çok uluslu bölgeler✓ Ulusal alt bölgeler	<ul style="list-style-type: none">✓ Otoritenin devri✓ Ulus-devletin değişen rolü✓ Yönetimden yönetişime✓ Kent sistemlerinin rolü✓ Sivil toplum örgütleri ve uluslararası örgütlerin artması

Kaynak: Akiş E (2011) Küreselleşme sürecinde bölgesel kalkınma yaklaşımındaki gelişmeler ve bölgesel kalkınma ajansları. *Sosyoloji Konferansları Dergisi* 44: 237-256.

Yukarıdaki tablo incelendiğinde ekonomik gelişmeler, küreselleşme sonucu çok uluslu şirketlerin artarak uluslararası bilgi ve teknolojiye gelişmelerle sermaye ve emeğin hareketliliğini ifade etmektedir. Coğrafi gelişmeler ulusal alt bölgeler, küresel ticaret ve iletişimin gerçekleştiği büyük şehirlerin önemini artmasını ifade ederken, politik gelişmeler sivil toplum ve uluslararası kuruluşların artarak yerel yönetim anlayışından bölgesel yönetim anlayışına geçişi kapsamaktadır. Bu

çerçevede ulus devletlerin rolü değişerek otoritenin devri söz konusudur (Akiş, 2011: 240).

1960'da başlayarak 1980 öncesine kadar uygulanan bölgesel kalkınma politikası istihdamı artırmak ve bölgesel geliri yükseltme amacı gütmekten ötürü ekonomik verimlilik kaygısı arka plana itilmiş, bunun sonucunda bölgesel ekonomik farklılıkları gideremeyen ve sürekli devlet desteğine ihtiyaç duyan yerel ekonomiler oluşturulmuştur (Atak, 2011: 9).

1980'lerin başında gelişmiş ekonomilerde, az gelişmiş ekonomilerin gelir dağılımı ve refahını yükseltmek amacıyla bireysel firmalara teşvikler uygulanarak devletçi politikalar uygulanmıştır (Keune, 2001: 10).

Dünya ekonomik sistemi 1980'lerden itibaren bölgesel kalkınma politikaları devlet yardımlarından daha çok işgücü, yaşam kalitesi, yatırım iklimi gibi alternatif yatırımlara önem vermeye başlamıştır. Geleneksel politikalarda araç olarak yalnızca finansal teşviklerin devlet kontrolündeki sanayi tesislerin ve imalat sanayisinin kullanılması uygulamada sorunlara neden olduğundan yeni bölgesel kalkınma politikasında sosyal yaşam normları ve kurumlardan oluşan bir yapı da göz önünde bulundurulmuştur (Akpınar, 2012: 33). Bölgesel kalkınma politikalarındaki bu değişimde neo-liberal görüşlerin piyasada değer görmeye başlaması da etkili olmuştur. Bu dönemde politikaların temel işlevi bölgedeki mevcut işletmelerin varlığını koruyarak bölge dışından da yatırımları çekmektir. Kamu her ne kadar yardımcı bir rol oynasa da piyasanın serbestliği politikanın başarılı olmasında gerekli bir unsurdu. Firmalara doğrudan hem maddi hem teknik destek verilirken altyapı yatırımlarını yine devlet üstlenmiştir (Atak, 2011: 10).

1990'larda bölgesel kalkınma politikalarına bölgelerin içsel olarak yeniden yapılandırılmaları hakim olmaya başlamıştır. Bugün ise, bölgelerin artan uyumu ve uluslararasılaşma sonucunda, ülkeler yalnızca iç dinamiklere bağlı kalınmadan dış ilişkilere daha fazla önem vermeye başlamıştır. Diğer bir ifadeyle bölgesel kalkınma kendine yeterlilik faaliyetinden çıkarak rekabet gücünün arttırılmasını sağlayan

destekler sağlanarak ekonomilerin bölgesel, ulusal ve uluslar arası etkileşimleri bölgesel kalkınmaya dahil edilmiştir (Akiş, 2011: 240).

1990'lı yıllardan sonra kamu hizmetlerinin doğrudan bölgeye götürülmesi ve istihdamın merkezden yönetilmesi anlayışı terk edilmiştir. Nobel iktisat ödüllü iktisatçı Paul Krugman yerel ekonomilerin gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki özelliklerini kent ekonomilerinin yükselişi ve kümelenme olarak ikiye ayırmıştır. Kent ekonomilerinin yükselişinde firmalara sağlanmış olan yatırım avantajları sayesinde işletmeler bölgeye yatırım yapmaktadır. Böylece ölçek ekonomileri ve yüksek getiri oranları ile gerçekleşen bu özellik, söz konusu bölgelerde firmalara ciddi roller sunmaktadır. Ayrıca ölçek ekonomileri bölgede işbölümü ve uzmanlaşma, makineleşme ve yeni pazar sahalarının doğmasını da sağlamıştır. Krugman'a göre kümelenme ise, sanayi ile ilişkili bölgelerin ve imalat yapan sanayilerin performansı arasındaki ilişkinin bulunduğu bölgesel yenilikçiliğin etkin olduğu lakin enformasyonun verimliliği üzerine odaklanılmadığı bir süreç olarak tanımlanmıştır (Gitmez, 2013: 18).

Bu zamana kadar uygulanan politikalar göstermektedir ki, geleneksel bölge kalkınma anlayışı önceki yıllarda olduğu gibi bugünde bölgelerarası dengesizliğin giderilmesinde tek başına yeterli değildir. Küreselleşme gereği değişen şartlara uyum, rekabet, insan kaynaklarının ilerlemesi, teşkilat yapılarında esneklik ve maliyet denetimi gibi önemli unsurlar klasik bölgesel kalkınma anlayışını değiştirerek yeni bir bölge yaklaşımını zorunlu kılmıştır. Çağdaş dünya gereksinimlerinin gereği olarak sosyal aktörlere kalkınma politikaları kapsamında daha çok yer veren bu yeni yaklaşım günümüz kalkınma politika modellerini çizmektedir. Bunun sonucu olarak yerel dinamiklerin iktisadi kalkınma ve bölgesel gelişme sürecindeki önemi artmıştır (Akiş, 2011: 245).

Kısaca, yeni bölgesel kalkınma politikasında hükümet ekonomik temelli idari yapılar kurarak, bu yapıları fonların da yardımıyla teknoloji alanında kapasitelerinin gelişimini desteklemekle görevlendirilmiştir. Diğer bir ifadeyle devlet, kendi sınırları içerisindeki bölgelere operasyonel özerklik sağlayarak kalkınma hususunda küresel sorunlara çözüm arayan aracı rolü oynamaktadır (Gitmez, 2013: 18).

1.3.1. Bölgesel Kalkınma

Bölgesel kalkınma ülkedeki bölgelerin vizyonunu dikkate alarak o bölgenin insan kaynaklarının geliştirilmesi ekonomik istikrarın sürdürülebilirliğinin sağlanması ve o bölgedeki toplumsal potansiyelleri harekete geçirmek için yapılan çalışmaların bütünüdür. Bir başka tanıma göre, ulusların sürdürülebilir kalkınmasını sağlayan ve bu konuda tutarlılık gösteren, kaynakların en etkin şekilde kullanılmasını sağlayan refahı artırıcı çabaların tümüdür (Akpınar, 2012: 35).

İkinci Dünya Savaşından sonra yalnızca ülkeler arasında değil, ülkelerin kendi içlerinde de bölgesel dengesizlikler görülmeye başlanmıştır. Bu oran gelişmişlik ülkelerde daha az iken gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde daha fazla görülmüştür. Gelişmekte olan ülkelerde belli yerlerde gelişen sanayi diğer bölgelerin geri kalmasına ve bölgeler arasındaki gelişmişlik farkının yüksek oranda açılmasına neden olmuştur. Gelişme farklarından ötürü gelir dağılımının bölgeler arası dengesi bozulmuş, sanayinin geliştiği yerlerde iş imkanları, diğer sosyal ve kültürel imkanlar belli bölgelerde toplanmıştır. Bunun sonucu olarak sosyal yapı bozularak kırsal kesimden merkeze göçler artmış, nüfus artışı çarpık kentleşmeye ve alt yapıdaki yetersizliklerden ötürü çevre kirliliğine yol açmıştır. Bu bozuklukların giderilmesi amacıyla bölgesel strateji ve politikalar geliştirilerek bölgelerarası gelişmişlik farklarının azaltılması hedeflenmiştir (Paksu, 2014: 32).

Bölgeler arası gelişmişlik farklarının oluşması sosyal refah farklarını azaltan etkilerin ve bölgeler arasındaki dengesizliğin giderilmesi konusunu gündeme getirmiştir. Bu çerçevede ülkeler oluşturdukları politikalarda “bölge” ve “kalkınma” kavramlarını bir bütün olarak ele almaya başlamıştır (Arslan, 2005: 276).

Küreselleşmeyle birlikte şekillenerek yeni bir yapı olan bölgesel kalkınma politikaları var olan potansiyelden en iyi şekilde yararlanmayı amaç edinmiştir. Bu amaç için yerel yönetimler, STK’lar, işletmeler, finans çevreleri, eğitim kurumları gibi aktörler ile koordineli çalışılması gerekmektedir. Bölgesel kalkınmanın gelir dağılımında adalet ve kaynak dağılımında etkinlik olmak üzere iki amacı vardır. Gelişmiş ülkelerde kaynak dağılımında etkinlik sağlanırken, gelişmekte olan

ülkelerde ise kaynak dağılımında sosyal adalete önem verilmektedir (Baykal, 2010: 10).

Zamanla değişen koşullar altında bölgelerin değişimiyle birlikte bölgesel politikalarda da değişimler yaşanmış, yeni yaklaşım politikaları tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de uygulamaya geçmiştir. Ülkemiz, AB müzakere süreci ile AB’nin önemseydiği yeni bölgeselcilik anlayışını benimseyerek ar-ge ve yenileşme odaklı kalkınma politikaları üzerinde çalışmaya başlamıştır. Kalkınma politikalarında katılımcılık, sürdürülebilirlik, kurumlar arası işbirliği gibi olgularla ekonomik, siyasal ve sosyal kalkınma hedeflenmiştir.

1.3.2. Bölgesel Kalkınmada Bölge Sınıflandırması

Bir ülkede yaşayan toplumların yaşam tarzları ve seviyeleri bölgeden bölgeye farklılık göstermektedir. Yaşam şekilleri ve seviyelerinin farklılıklarında nüfus artış hızı, ekonomik geçim kaynakları ve bu kaynakları kullanım biçimleri ile gelir dağılımı gibi unsurlar barınmaktadır. Bu tür nedenlerden dolayı alan olarak ülkeleri bölgelere ayırma gereği ortaya çıkmıştır (Tekeli, 2008: 171).

Günümüzde ülkelerin birbirinden bağımsız birer bölge olarak sınıflandırması anlayışı yerini, dünyadaki farklı vasıfta ve amaçta yer alabilen ve birbirleriyle sürekli etkileşim içinde olan bölge anlayışına bırakmıştır. Buradan hareketle bölgeleri homojen, polarize ve plan bölge olarak üçe ayırmak mümkündür (Akpınar, Özsan ve Taşcı, 2011: 5).

1.3.2.1. Homojen Bölge

Homojenlik, "bütün birimleri aynı yapıda ve aynı nitelikte olan, bağdaşık" anlamına gelmektedir (Dinler, 2012: 74). Bu tanıma göre bölgeler arasındaki her alanda olabildiğince yakın özellikler gösteren birbirine bitişik yada bağdaşık alanlar homojen bölge olarak adlandırılmaktadır (Akpınar, Özsan ve Taşcı, 2011: 5). Homojen bölgeyi birbirine benzeyen karakteristik özellikler gösteren komşu alanlar olarak tanımlamak da mümkündür. Homojen bir bölgenin sınırlarını çizebilmek için aynı özelliklere sahip bitişik bölgelerin gruplandırması yeterlidir (Kılıç, Mutluer,

2004: 7). Nitekim Türkiye’de ilk homojen bölge çalışması Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planının hazırlanmasında yapılmıştır. 1963-1970 dönemindeki verilere dayanılarak DPT ile İmar ve İkan Bakanlığı tarafından 53 adet sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi saptanmış ve tüm illerin gelişmişlik düzeyine göre 8 ana bölgeye ayrılmıştır. Bu bölgelerin dördü kendi içlerinde 15 bölgeye ayrılarak toplam 19 bölge elde edilmiştir (Apalı ve Yıldız, 2009: 41).

Türkiye’de de 1963 yılında uygulanan homojen bölge uygulamasının asıl sebebi birbirleriyle etkileşim halinde olması sonucu aynı kalkınmışlık seviyesinde bulunan komşu illerin bir araya getirilerek bölgesel kalkınma farklarının azaltılmasıdır. Aynı zamanda sosyo-ekonomik açıdan gelişim farklarını belirlemesi açısından da önem taşımaktadır (Gündüz, 2006: 3).

1.3.2.2. Polarize (Kutuplaşmış) Bölge

Bir ülkedeki yerleşim birimleri kendilerinden daha büyük yerleşim yerlerinin etkisinde kalıyorsa, diğer bir ifadeyle küçük kasabalar kendilerinden daha büyük kentlerden etkilenirken kentlerde büyük şehirlerden etkilenmektedir. Büyük şehirler ise daha büyük olan metropol şehirlerden etkilendiği takdirde bu yerler cazibe merkezi haline gelmiş, yani kutuplaşmıştır. Kendisinden küçük olan yerleşim yerlerini etkisi altına alarak cazibe merkezlerinin kapsamış olduğu alan, polarize bölgeyi oluşturmaktadır (Akpınar, Özsan ve Taşcı: 5).

Türkiye’de ilk defa 1982 yılı yılında polarize bölge ayırımına gidilmiştir. Polarize bölge ekonomik kutuplar arasındaki ilişkilerin, bu kutupları birbirine bağlayan akımların işlevi olarak belirtilmesi ile saptanmıştır (Kılıç ve Mutluer, 2004: 7).

Tablo 2: Türkiye’de Polarize Bölge Ayrımı

Bölge No'su	Bölge Merkezi	Merkezin Etkilediği iller
Bölge I	İstanbul	Bolu, Çanakkale, Edirne, Kırklareli, Kocaeli, Sakarya, Tekirdağ, Zonguldak, Kastamonu
Bölge II	Bursa	
Bölge III	Eskişehir	Bilecik, Kütahya
Bölge IV	İzmir	Afyon, Antalya, Aydın, Burdur, Denizli, Isparta, Manisa, Muğla, Balıkesir
Bölge V	Ankara	Çankırı, Çorum, Kırşehir
Bölge VI	Konya	Niğde
Bölge VII	Adana	Hatay, İçel
Bölge VIII	Samsun	Amasya, Giresun, Ordu, Sinop, Tokat
Bölge IX	Kayseri	Nevşehir, Yozgat
Bölge X	Sivas	
Bölge XI	Malatya	
Bölge XII	Gaziantep	Adıyaman, Urfa, Kahramanmaraş
Bölge XIII	Trabzon	Artvin, Rize, Giresun
Bölge XIV	Erzurum	Erzincan, Ağrı, Kars, Muş
Bölge XV	Elazığ	Bingöl, Tunceli
Bölge XVI	Diyarbakır	Bitlis, Hakkari, Mardin, Siirt, Van

Kaynak: Dinler Z (2012) *Bölgesel İktisat* (Ekin Yayınevi, Bursa).

Tablo 2’de gösterildiği üzere 16 polarize bölgeye ayrılan merkez iller diğer illere göre daha gelişmiş olup sağ sütunda sayılan illeri etkisi altına almıştır. Polarize bölge ayrımında Malatya, Sivas ve Bursa illeri diğer illerden bağımsız olarak ayrılmıştır. Bu iller tek il polarize bölge haline gelirken İzmir ve İstanbul ise en fazla ili etkileyen illerdir.

1.3.2.3.Plan Bölge

Bölge sınıflandırmalarında homojen ve polarize bölge sınıflarından farklı olarak plan bölge, bölge planlarının uygulandığı alanların tümünü ifade etmektedir. Plan bölge anlayışında kalkınma planlarının hazırlanmasına ve gerçekleştirilmesine yardımcı olma amacı vardır. Bu nedenle bölgenin kalkınmaya katılımını sağlama amacı gütmektedir (Akpınar, Özsan ve Taşcı, 2011: 6).

Plan bölge uygulaması yapan ülkelerde bölgesel planlama, ülkedeki bölgelerin sorunlarına göre ve yoğunluğuna göre şekillenmektedir. Bu çerçevede plan bölge

kimi ülkelerde tüm ülkeyi kapsarken, kimi ülkelerde ise problemlerin varolduğu ve yoğunlaştığı belli bölgeleri de kapsayabilmektedir (Gündüz, 2006: 7).

1.4. Avrupa Birliğinde Bölgesel Kalkınma Politikaların Evrimi

Batı Avrupa ülkelerinde sektörel krizlerin var olduğu, sanayisi gelişmemiş bölgelerin ortaya çıkmasıyla birlikte 1920'lerde bölgesel farklılıkların giderilmesine tepki olarak bölgesel politikalar oluşturulmaya başlanmıştır. Ancak bölgesel politikalar asıl ikinci Dünya Savaşından sonra önem kazanmıştır (Artobolevskiy, 1997: 132).

İkinci Dünya Savaşından sonra çöküntüye uğrayan Avrupa bu sebeplerinde etkisiyle AB yapısını kurmaya karar vermiştir. AB ilk olarak 9 Mayıs 1949'da Fransa Dışişleri Bakanı tarafından ortaya atılmıştır. 18 Nisan 1951 yılında Paris Antlaşması ile Fransa, Federal Almanya, İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg bir araya gelerek Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nu (AKÇT) kurmuşlardır. Önceleri ekonomik bir topluluk olarak kurulan bu yapı daha sonraları siyasi, ekonomik ve hukuki bir kuruluş halini almıştır. Avrupa topluluğundan oluşmuş olan AB gerçekleştirdikleri ekonomik başarı ve istikrar sağlayan politikalarından ötürü Avrupa Ülkeleri için üye olunması gereken bir çekim merkezi haline gelmiştir. Ancak bugün dahi AB'ye üye ülkelerin tümünde farklı yoğunluklarda ve hususlarda bölgeler arasında gelişmişlik farkı gözlenmektedir (Gitmez, 2013: 21).

1980'li yıllara gelindiğinde Avrupa ülkelerinde yerelleşme ve bölgeselleşme yayılmaya başladıkça AB de bölgesel politikaların uygulanması çalışmalarına başlamıştır. Bu anlamda üye Avrupa ülkelerine destekler sağlamıştır. Bununla birlikte Avrupa'da yaşanan yerelleşme ve bölgeselleşme dönüşümü kalkınmaya yönelik politikaların geliştirilmesini zorunlu kılmıştır (Uysal, 2009: 276).

AB bölgesel kalkınma politikasının misyonu üye devletlerin oluşturduğu bölgesel politikaların gerekli ilke ve kurallar çerçevesinde uyum ve koordinasyon içinde yürütülmesidir. Bunun yanı sıra bölgesel farklılıkların ve dengesizliklerin giderilmesi de amaçlanmıştır (Gitmez, 2013: 22).

AB'nin oluşturduğu bölgesel politikaların uygulanması kapsamında bölgesel istatistiklerin toplanması ve değerlendirilmesi, bölgede sosyo-ekonomik çözümlerinin yapılması ve bu elde edilen verilerin karşılaştırılabilirliği amacıyla İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırılması (NUTS) geliştirilmiştir. Sistem, Avrupa Toplulukları İstatistik Ofisi (EUROSTAT) tarafından ulusal istatistik enstitüleriyle işbirliği içinde kurulmuştur (Güler, 2005: 148).

AB'de bölge planlama ve bölgelerarası karşılaştırmalar için sınıflandırmalar yapılmıştır. NUTS sınıflandırmasına göre, bir ülke NUTS I bölgelerine, her bir NUTS I bölgesi NUTS II bölgelerine ve yine aynı şekilde, her bir NUTS II bölgesi NUTS III bölgelerine bölünmektedir. Söz konusu sınıflandırma her bir ülkede NUTS I ve NUTS II; NUTS I ve NUTS III; NUTS II ve NUTS III düzeylerinin kullanımı şeklinde farklılık gösterebilir. İlave olarak NUTS bölgelerinin belirlenmesi için nüfus aralıkları tespit edilmiştir. Birliğin Bölgesel Politikasının oluşturulmasında ve Avrupa Komisyonunun Konseye sunduğu raporlarda bölgeler arası gelişmişlik düzeyleri saptanırken kullanılan göstergeler ve istatistiki değerler NUTS esaslıdır. (Aliyev ve Hasanoğlu, 2006: 84).

Tablo 3: NUTS Düzeyleri

Düzye	En az nüfus	En çok nüfus
NUTS 1	3.000.000	7.000.000
NUTS 2	800.000	3.000.000
NUTS 3	150.000	800.000

Kaynak: Hasanoğlu M, Aliyev Z (2006) AB ile bütünleşme sürecinde Türkiye'de bölgesel kalkınma ajansları. *Sayıştay Dergisi* 60: 81-103.

NUTS I düzeyi gümrük birliği ekonomik bütünleşme gibi konularda meydana gelen problemlerin takibi için, NUTS III bölgede oluşan problemler sonucu tedbirlerin nasıl ve nerede alınacağı değerlendirilmek için uygun görülmüştür. Yapısal fonlar kapsamında verilecek desteklerin bölge bazında belirlenmesinde ise NUTSII düzeyi esas alınmaktadır. Yani NUTS II düzeyinde ekonomik ve sosyal uyum raporları düzenlenmektedir (Aliyev ve Hasanoğlu, 2006: 86).

1.5. Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Politikalarının Evrimi

Türkiye’de 1800’lü yıllardan itibaren bazı gelişmiş ülkelerin ham madde sağlamaya yönelik ticari çalışmaları bazı batı ve güney illerde diğer bölgelere göre daha fazla ekonomik gelişme sağlamıştır. Doğu Anadolu, Güneydoğu, Karadeniz ve İç Anadolu bölgeleri aleyhine farklılıklar görülmeye başlanmıştır. Cumhuriyet sonrası dönemde ise doğu bölgesi bu defa da sosyo-politik faktörlerin etkisiyle gelişme eksenlerinin dışında kalmıştır. İlerleyen zamanlarda 1950’lili yılların izlediği neo-liberal politika ve 1970’li yılların izlediği planlı kalkınma politikaları da önceki dönemlerde olduğu gibi gelişmişlik farklarını batı bölgelerinin lehine arttırmıştır (Kahraman, 2005: 288). Özellikle 1980’lerden sonra bölgelerin kendi iç dinamiklerini esas alarak oluşturulan Kalkınmada Öncelikli Bölgeler (KÖB)’deki yerel potansiyelleri güçlendirmek ve yerel girişimcilere teşvik vermek suretiyle sağlanan destekler Türkiye’nin bölgesel politika uygulamalarında önemli yer tutmuştur. Bu anlamda ilk defa doğuda özel yatırımların yapılmasını başlatan uygulamalar getirilmiştir (Ergin, 2002: 27).

Türkiye 1990’lı yıllarda Avrupa ülkeleri gibi küresel gelişmelere uyumlu bir arayışa girmediklerinden dolayı on yıl gibi bir süre zarfında herhangi bir politika oluşturamamışlardır (Gitmez, 2013: 26). Söz konusu dönemde küresel rekabet gücün artırılması, finansal teşvikler aracılığıyla arttırılarak ihracatın artırılması olarak uygulanmış bu da Türkiye ekonomisinin yapısal dönüşümüne ve devletin rolünün değişimine yol açamamıştır (Ercan, 1999: 118).

Türkiye’nin AB’ne tam üyelik şartlarını yakaladığı 2000’li yıllarda, katılım öncesi AB müktesebatına uyum çalışmaları yapılırken öte yandan mali yardımların en yoğun olduğu bölgesel kalkınma programları da gündeme gelmiştir. Türkiye bu konuda söz konusu fonlardan yararlanmak adına AB bölgesel gelişme politikasına paralel bir örgütlenmeye gidilerek, bunun için AB İstatistikî Bölge Sınıflandırma (NUTS)’sına eş değer olarak ülkemizde de 20 Ağustos 2002 tarih ve 2002/4720 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı İstatikî Bölge Birimleri Sınıflandırılması (İBBS) yapılmıştır. Bakanlar Kurulu Kararından sonra çıkarılan 2003 yılı Katılım Ortaklığı Belgesinde, yapılan sınıflandırma sonucunda oluşturulan 26 bölgeden bölgesel kalkınma planları hazırlanması talep edilmiştir. Şüphesiz, bu planların

uygulanabilmesi için İBBS Düzey 2 (NUTS2) çerçevesinde bölge birimlerinin kurulması gerekmektedir (Arslan, 2005: 289).

Günümüzde Türkiye’de bölgesel kalkınmayı sağlayan en etkin politika aracı teşvik sisteminin sektörler ve yöreler bazında farklılaştırılarak uygulanmasıdır. Bir diğer araç olarak kullanılan organize sanayi bölgeleri (OSB) ve küçük sanayi sitelerinin (KSS) kurulmasının sağlanması bölgesel kalkınmayı dolaylı yollardan etkilemektedir. Uluslararası verilere bakıldığında ise bu araçların ne denli etkin olduğu tartışma konusu haline gelmiştir (Gitmez, 2013: 27).

1.6. Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Politikaları

Türkiye’de bölgesel kalkınma politikaları iki dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunlar 1923-1950 arası yılları kapsayan planlı dönem öncesi ve 1950-1960’lı yılları kapsayan liberal düşüncenin ağırlıklı olduğu ikinci dönemdir. İlk dönemde devletçi politikalar yürütülürken ikinci dönemde devletin ağırlığının azaltıldığı daha çok serbest piyasanın hakim olduğu liberal politikalar yürütülmüştür.

Türkiye’de 1960 yılından itibaren planlı kalkınma modeli benimsenmiş ve beşer yıllık kalkınma planları ile ekonomik ve toplumsal gelişmelere yön verilmeye çalışılmıştır (Arslan, 2005: 289).

1.6.1. Planlı Dönem Öncesi (1923-1960)

Planlı dönem öncesinde (1923-1950) Türkiye Cumhuriyeti henüz kurulduğu için ülkenin tamamı geri kalmış durumda idi. Bu nedenle bölgelere ayrılarak bölgesel politikalar uygulanacak konumda olmadığı için ülke kalkınmasında en kısa sürede cevap verecek ve olumlu sonuç doğuracak bir politika uygulanması gerekliydi. Cumhuriyetin yeni kurulmuş ve savaştan yeni çıkmış olmanın verdiği sorunlara ek olarak 1929 büyük buhranın da yaşanması ülkede ciddi ekonomik problemlerin çıkmasına neden olmuştur. Bu dönemde kalkınma devletçilik ilkesi kapsamında devlet eliyle yürütülmeye çalışılmış yapılan yatırımların ülke çapına yayılması benimsenmiştir. Sonraki dönemlerde “kamu iktisadi teşebbüsleri” olarak ifade edilen sanayi tesisleri kurularak sanayinin geliştirilmesi amaçlanmıştır. Her ne kadar

yayıma politikası benimsenmiş gibi görünse de yatırımlar ağırlıklı olarak ülkenin batısına yapılmış, doğu bölgelere ulaşamamıştır (Özgür, 2010: 25).

1923-1950 yılları arasında Cumhuriyet Halk Partisinin iktidar olduğu dönemde demiryolları millileştirilerek, Devlet İktisadi Teşekküllerine ait fabrikaların Doğu Anadolu'ya yayılması sağlanmış gelişimin batıdan doğuya doğru kayması için çaba sarf edilmiştir. Ancak bu çalışmalar Batı Anadolu ile Doğu Anadolu arasındaki gelişmişlik farklarının ortadan kalkmasına yardımcı olamamıştır. Çünkü özel sektöre ait işletmeler başta İstanbul olmak üzere Batı Anadolu kentlerinde toplanmıştır. Diğer taraftan Ankara'nın başkent ilan edilmesi, özellikle Marmara ve Batı Anadolu'ya yönelen nüfus akımının önüne set koyarak farklılığın daha da artmasını engellemiştir (Dinler, 2012: 180).

1.6.2. Liberal Dönem (1950-1960)

1930'larda devletçilik ilkesinin benimsendiği, 1940'larda ise savaş ekonomisinin hakim olduğu uygulamalar ve bu uygulamalar sonucunda topluma verdiği tahribat ülkeyi yeni arayışlar içerisine sokmuştur. 1924'te ve 1930'da yinelenen çok partili yönetim denemeleri, cumhuriyete zıt güçlerin muhalefet partilerinde toplanması sebebiyle başarısızlığa uğramıştır. 1946'da kurulan DP kadroları CHP kadrosundan ayrılarak iktidara gelmiş ve 20 yıllık devletçi gelenek yerini liberal politikalara sahip olan yeni bir yönetim anlayışına bırakmıştır (Kocamaz, Sezal ve Yardımcıoğlu, 2012: 45).

Planlı dönemin ikinci periyodunu oluşturan 1950-1960 döneminde dışa açılım esas politika olarak belirlenmiş, ithalat yerine yerli üretimin sanayileşmesi için ilk adım olan temel tüketim mallarının üretimine başlanarak özel teşebbüsler desteklenmiştir. Bu dönemde de özel sektör yatırımları ağırlıklı olarak İstanbul ve çevresine yapılmış, yine doğu ve batı arasındaki gelişmişlik farkı önlenememiştir. Yatırımların ülke geneline yayılmak istenmesinde başarılı olunamamıştır (Paksu, 2014: 32).

Kalkınma öncesi dönemde yani 1923-1960 yılları arasında çok farklı politikalar izlenmiştir. Bu farklılığın sebebi ise söz konusu dönemde dünya ekonomisinde ve ülke siyasal sisteminde yaşanan gelişmelerdir. Bu çerçevede bütünsellik olmadığı

için, farklı politikaların uygulanması da kaçınılmaz olmuştur. 17 Şubat- 4 Mart 1923 tarihleri arasında gerçekleştirilen İzmir İktisat Kongresinde liberal yönde politikaların izlenmesine dair kararlar alınmıştır (Ağralı, 2014: 55). 28 Mart 1927'de kabul edilen Teşvik-i Sanayi Kanunu ile liberal ekonomi anlayışının devam ettiği görülmüş, yabancı sermayeye yerli ortaklar ile birlikte yatırım yapma serbestisi getirilmiştir. Ancak yatırım faaliyetlerinin bölgeler arası dağılımına ilişkin hiçbir önlem alınmamıştır (Dinler, 2012: 178). 1929 Ekonomik Buhranı ile devlet müdahalesinin en az düzeyde olmasını isteyen kapitalist sistemin dar boğaza girdiğinin görülmesi sistemin sorgulanmasına neden olmuştur. İzlenen liberal politikaların başarısız olması, ülkede sermaye birikimi ile girişimciliğin düşük seviyelerde olması, özel sektörün itici güç olamaması nedenleri liberal politikaların yerini devletçilik politikasına bırakmasına yol açmıştır. Devletçilik anlayışı çerçevesinde devletin piyasadan uzak duran, piyasayı düzenleyen bir örgüt olması bir yana bırakılarak piyasada girişimci olması yönünde stratejiler için iki ayrı beşer yıllık sanayi planları hazırlanmıştır (Ağralı, 2014: 55).

Bu planların ilki 1933-1939 yıllarını kapsayan Birinci Beş Yıllık Sanayi planı ile demir-çelik, tekstil başta olmak üzere bugün hala ayakta olan sanayi sektörlerinin temelleri atılmıştır. Bu anlamda başarı sağlanmıştır. Bu planı günümüzde uygulanan planlardan farklı kılan yurdun bütününe yayılmasını sağlayan politikaların öngörülmesidir. Yayılma politikası ile sadece İzmir, İstanbul gibi şehirlerin faydalanabileceği yerler yerine daha yüksek maliyetli olan anadolunun iç kısımlarına ve Doğu Anadolu'ya doğru İktisadi Devlet Teşekküllerine ait fabrikaların yayılması amaçlanmıştır (Dinler, 2012: 179).

Birinci Beş Yıllık Sanayi Planının uygulanmasından sonra İkinci Beş Yıllık Sanayi Planının uygulanması için hazırlıklar yapılmış ancak o dönemde İkinci Dünya Savaşının başlaması ülke ekonomisini ve politikasını ciddi boyutlarda etkilemiştir. Bu nedenle İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı uygulanamamıştır.

1950 yılında devletçilik ilkesine bağlılığı ile ön planda olan Cumhuriyet Halk Partisi iktidarı kaybedince yerine Demokrat Parti başa geçmiştir. Liberal görüşü savunan Demokrat Parti, Cumhuriyet Halk Partisi döneminde devletçilik anlayışı

benimsenerek kurulmuş olan sanayi işletmelerinin ve fabrikaların özel teşebbüslere satılacağını belirtmiş olsa da böyle bir satış gerçekleştirilmemiş, fabrikaları da elinde tutarak yeni fabrikalar açmaya yönelmiştir. “Her ile bir fabrika” sloganı kapsamında fabrikalar en uygun kuruluş yerlerinin aksine kapasitelerinin çok altında olan çeşitli illere dağıtılmıştır (Dinler, 2012: 183).

Özel kesimin ağırlık ve öncelik kazandığı bu dönemde sanayileşme adına gerçekleştirilecek yatırımlarda ulusal bir plana yer verilmemiştir. Söz konusu dönemde firmalar yer seçiminde sanayinin geliştiği İstanbul ve İzmir çevresini tercih etmişlerdir. Bu dönemin sonunda Türkiye’deki bölgeler arası farkların giderek artması uluslararası kuruluşların ve OECD gibi kuruluşların planlı kalkınmaya yönelik tavsiyelerde bulunarak finansman sağlayacağı konusu gündeme gelmiştir. Bu nedenle planlı model tekrar gündeme gelmiştir. 1960 yılının başlarında ise bir planlama teşkilatı kurulmasına yönelik çalışmalar başlatılmıştır (Ağralı, 2014: 55).

Genelde iktisadi kalkınma, özelde ise tarımsal kalkınma kavramı İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde gelişmiş 1950-1970 yılları arasında en görkemli zamanlarını geçirmiştir. 1980 sonrası dönemde ise dünya ekonomisinde genel olarak yaşanan kırımlar, soğuk savaşın sonucunda sosyalist sistemin çöküşü ve buna bağlı olarak planlı kalkınma zihniyetinin önemini yitirmesi piyasa ekonomisini ön plana çıkararak iktisadi kalkınma ve tarımsal kalkınma literatürünü revaçtan düşürmüştür. Dolayısıyla 1950’li ve 1960’lı yıllarda kalkınma ekonomisinin önerdiği “tarımı vergilendir, kaynak yarat, sanayiye aktar” söylemi yalnızca az sayıda gelişmiş, az gelişmiş ülkelerin itibar ettiği bir yöntem olarak kalmıştır (Kocamaz, Sezal ve Yardımcıoğlu, 2012: 53).

1.6.3. Planlı Dönem

1960 sonrasında Türkiye’de kalkınmaya yönelik politikalar beş yıllık kalkınma planları ile belirlenmeye başlanmıştır. 30 Eylül 1960 tarihinde Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) kurulmuştur. DPT yasası bu kuruma uzun ve kısa dönemli planlar yapma yetkisi vermiştir. 1963 yılında ise ilk beş yıllık kalkınma planı uygulanmaya başlanmıştır.

Planlı dönemin en önemli hususlarından biri Türkiye’de yaşanan bölgeler arası kalkınmışlık farklarının somut verilerle ortaya çıkarılarak bunun giderilmesi konusunda nasıl bir yol izlenmesi gerektiğidir. Ülkemizdeki geri kalmış bölgelere yatırımların ve kaynakların nasıl aktarılacağı bu dönemin en önemli sorularından birisi olmuştur. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'ndan başlayarak 10 kalkınma planında da (Dokuzuncu plan 7 yıllık hazırlanmıştır) bölgelerarası gelişmişlik farklarının azaltılması ve bölgesel kalkınmanın sağlanması ile ilgili değişik politikalar farklı ölçülerle ortaya konulmuştur (Paksu, 2014: 32).

1.6.4. Bölgelerarası Gelişmişlik Farklarını Azaltmaya Yönelik Politikalar

1960’lı yıllarda, bilhassa 1950-1960 dönemine tepki olarak kurulan hükümetler ekonomik alanda beş yıllık kalkınma planlarını hayata geçirmişlerdir. Bu amaçla 30 Eylül 1960 yılında DPT kurulmak suretiyle 1963 yılından itibaren beşer yıllık kalkınma planları hazırlanarak bölgelerarası gelişmişlik farklarını azaltmaya yönelik politikalar uygulanmıştır. Bu bağlamda o dönemden günümüze kalkınma planları şu şekilde gerçekleştirilmiştir.

1.6.4.1. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Dönemi (1963-1967)

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planının hazırlanma sebebi, kalkınmanın bölgelerarası dengesizlikleri önleyici bir yönde olmasını, aşırı kentleşme ve nüfus sorunlarının çözülmesini, kamu hizmetlerinin gelir dağılımında düzenli bir şekilde yayılmasını ve potansiyel kaynaklardaki firelerin düzenli bir şekilde bertaraf edilmesini sağlamaktır. Bölge planlamasında gelir artışını çoğaltıcı ve gelir dağılımını düzenleyici bir rol üstlenmiştir. Bu planda, plan hedefleri ve stratejileri sürekli göz önünde tutulmuş, bölgelerle ilgili çalışmalardan büyük ölçüde faydalanılmıştır (DPT, 1963: 471). Ne var ki, bölgesel planlarla ulusal plan arasındaki ilişkinin nasıl oluşacağı açıkça belirtilmemiştir. Bölgesel planların kalkınma planları ile nasıl bütünleşeceği konusunda belirsizlik vardır. Kalkınma planının tüm bölgelerdeki uygulaması bir başka deyişle planın mekan boyutunun nasıl sağlanacağı konusunda açıklık yoktur. Bu nedenle de bölge planları durum değerlendirmesi ve deneyim elde edilmesinden öteye gitmemiştir (Dinler, 2012: 185).

Genel olarak, planda bölge kalkınmasına iki açıdan bakılmaktadır. Bunlardan ilki, yatırım ve hizmetler coğrafi bölge dağılımı göz önünde bulundurularak gerçekleştirilmiştir. İkinci yaklaşım ise, plan bölge politikasının uygulanmasında bütün bölgeleri kapsamıştır (Ağralı, 2014: 58).

1.6.4.2. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972)

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1967 yılında sona ermiş, 1968-1972 yılları arasındaki kalkınmanın ana çerçevesini çizecek olan İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 21.08.1967 tarihli ve 12679 sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

Bu planın öncelikli amacı kişi başına düşen geliri arttırmak suretiyle bölgelerarası dengeli büyümeyi sağlamaktır. Bununla birlikte istihdam seviyesini yükselterek sosyal adaletin sağlanması da diğer hedefleri arasında yer almıştır (DPT, 1968: 99).

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planında da ilk planda olduğu gibi bölge planlamasının önemi vurgulanmış, bölgesel gelişime, şehirleşmeye ve yerleşme politikalarına uyumlu bir plan izlenmiştir. Bilhassa gelişmemiş olan bölgelere öncelik verilerek netür yatırımların yapılacağı konusunda tanımlamalara yer verilmiştir. Bu çalışmaların aracılığıyla bu bölgelerde yatırımlarla ilgili tercihlerin yapılması gerektiğine dikkat çekmiştir (DPT, 2000b: 62).

1968-1972 döneminde ilk planda başlamış olan usule devam edilmiştir. Böylece hazırlanan yıllık programlar ile tahminlerdeki hataları gidermek ve yeni verilere göre yeni hedefler oluşturmak İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planında yer alması gereken unsurlar olarak belirlenmiştir. Yıllık programlar ise Beş Yıllık Kalkınma Planının yıllara bölünmesi ile değil, her yıl ileriye dönük olarak hedeflerin oluşturulması ile hazırlanmıştır (DPT, 1968: 617).

Bölgelerarası dengeli kalkınmayı sağlamak amacıyla sunulan hizmet ve yapılan yatırımlardan yararlanamayan az gelişmelerin bölgelerin iktisadi faaliyetlerini

arttıracak yatırımlara yoğunlaşacağı, kendi kendilerine gelişme gücü kazanan ve çevresini etkileyen kalkınma noktaları elde edileceği belirtilmiştir (DPT, 1968: 471).

Plan döneminin son yılı olan 1972 yılına ait programda, plan metninde yer alan “Bölgesel Gelişme” yerine “Yurt Düzeyinde Dengeli Gelişme”, “Bölge Planlaması” yerine de “Kalkınmada Öncelikli Yöre” başlıklı konulara yer verilmiştir. Kalkınma Planı’ndaki “bölge” kelimesinin kullanımından kaçınılmıştır. Bu durum homojen bölge anlayışının terk edilerek, homojen alan anlayışının benimsendiğini göstermektedir. Bu strateji değişikliği ile birlikte, bölgesel planlamanın uygulanması anlayışından da uzaklaşmıştır (Dinler, 2012: 190).

1.6.4.3. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977)

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı da ilk iki planda olduğu gibi uzun çalışmalar sonunda hazırlanmış ve 27.11.1972 tarihli ve 14374 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında (1973-1977) bölgesel planlama görüşü terk edilerek, kalkınmada öncelikli yörelerin (KÖY) geliştirilmesine yer verilmiştir.

Üçüncü Beş yıllık Kalkınma Planında planlama yaklaşımı önceki planlamaya göre daha yüzeyseldir. Çünkü bölgesel kalkınma farklılığının giderilmesi kısa sürede sağlanamayacaktır. Bu şekilde yapılan çalışmaların kaynak dağılımında etkinsizliğe yol açacağı ve sermaye birikimi ile genel anlamda kalkınmanın yavaşlayacağı belirtilmiştir (Özgür, 2010: 57).

İlk iki planda detaylı bir şekilde ele alınan bölgesel kalkınma politikaları bu planda yalnızca kalkınmada öncelikli yöreler kapsamında ele alınmıştır. Geri kalmış bölgelerle gelişmiş bölgeler sınırları içerisinde kalan az gelişmiş yörelerin kalkındırılması çalışmalarına değinilmiştir. Kalkınmada öncelikli yörelerin belirlenmesi amacıyla bölgelerde gelişme olanaklarına sahip doğal ve beşeri kaynaklar tespit edilerek söz konusu yörelerin gelişmiş endekslerinin hesaplanarak sıralama yapılması bu şekilde seviyelerinin belirlenmesi öngörülmüştür. Az gelişmiş yörelerin kalkındırılabilmesi için sanayinin tüm yurda yayılması kararlaştırılmıştır.

Belli yöreler için özel kalkınma planları hazırlanmasının, bütünlük ilkesine ters düşen uygulamalara yol açacağından endişe duyulmuş, belli yöreler için özel kalkınma planları hazırlanması yerine çeşitli projeler arasında tercihler yapmaya ve birlikte ele alınması gerekenleri belirlemeye imkân verecek bir yöresel kalkınma çalışması yapılmasına karar verilmiştir (DPT, 2000b: 62).

Bölgesel planlama görüşü terk edilerek kalkınmada öncelikli yörelerin geliştirilmesine yer verilen Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında bu yöreler hakkında kısa açıklamalara yer verilmiştir. Birinci plan döneminde yirmi üç ve ikinci plan döneminde otuz üç olan kalkınmada öncelikli yöre sayısı bu dönemde kırka yükselmiştir (Paksu, 2014: 60).

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında yatırım yapabilecek potansiyele sahip müteşebbislere teşvikler sağlanarak özel sektöre önem verilmiştir. Bunun yanı sıra geri kalmış bölgelere yapılan yatırımlarda sosyal karlılık ile mal ve hizmet üretimine katkı sağlanması esas alınmıştır (DPT, 1973: 974).

1.6.4.4. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983)

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı üçüncü planın uygulama süresinin sona ermesinden iki yıl sonra 12.12.1978 tarihli ve 16478 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında (1979-1983) ise, geçmiş kalkınma planları eleştirilerek, bölgelerarası gelişmişlik farklarını azaltıcı politikaların başarılı olamadığı belirtilmiştir. Ancak Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında benimsenen kalkınmada öncelikli yöre (KÖY) görüşü uygulamaya devam edilerek, Doğu ve Güney Doğu Anadolu’nun kalkınmasına çözüm aranmıştır (DPT, 1979: 250).

Dördüncü Beş yıllık Kalkınma Planında ekonominin gelişmesinin, sektörler ve bölgelerarası bağların kuvvetlenmesine mal, hizmet ve insan hareketliliğinin yoğunlaşmasına bağlı olduğu, birbirlerinin aralarında belirli bir toplumsal ve ekonomik işbölümü olan yerleşme merkezleri sistemiyle pazarlama düzenininin

gerçekleşmesini içeren bir mekan örgütlenmesinin gerçekleştirilmesinin amaç edinildiğine değinilmiştir (DPT, 1979: 292).

Dördüncü kalkınma planına göre bölgelerin gelişmişlik düzeyine göre amaçlar belirlenmiştir. Diğer bölgelere göre daha gelişmiş olan bölgelerde amaç, süreklilik sağlamak ve düzensiz kentleşmeyi önlemek, arazi kullanımını disipline etmek, sanayi ve altyapı ilişkisini düzeltmektir. Geri kalmış bölgelerde ise kalkınma sürecini başlatarak istikrarı sağlamaktır (DPT, 1979: 72).

Bu planda bahsedilmesinde fayda olan bir başka unsur ise teşvik sistemidir. Planda bölgesel gelişmenin sağlanması ve bölgelerarası farklılığın giderilmesine yönelik olarak teşvik sistemi üzerinde durulmuştur. Teşvik sisteminin kullanılmasının yanı sıra çeşitlenmeye de gidilmesi gerektiği belirtilmiştir.

Planlı dönemde bölgeler arasındaki gelişimin geri kalmış bölgeler aleyhine olduğu bahsedilerek geçmiş plan dönemlerindeki uygulamanın başarısız olduğunu vurgulayan Dördüncü Planda, bu gerçeğe yönelik yeni ve olumlu açıdan bir çözüm getirmekten uzak kalmış, bölge planlamasına dönüşü benimsememiştir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerine ilişkin sorunların bir bölgesel gelişme anlayışı çerçevesinde çözümü için yüzeysel önlemlerin alınmasından öteye gidilmemiştir (Dinler, 2012: 90).

1.6.4.5. Beşinci Beş yıllık Kalkınma Planı (1985-1989)

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı dördüncü planda olduğu gibi gecikmeyle 23.07.1984 tarihli ve 18467 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (1985-1989) yeniden eskiye dönülerek, bölge planlama benimsenmiş ve aynı zamanda üçüncü ve dördüncü planlarda yer alan, kalkınmada öncelikli yöre uygulamasının devamı öngörülmüştür.

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde arzulanan ve izlenen politikalar arasında gelişmenin hızlandırılması ve kaynakların etkili kullanılması ile birlikte bölgesel gelişme planlarının yapılması, bölgelerin sahip olduğu potansiyel

kaynaklara ve buna bağlı sorunlara dayalı envanter çalışmaları yapılarak sektör bazlı bölgeler için en uygun gelişme alanlarının belirlenmesi ve bölge gelişme şemalarında belirtilmesi sayılmıştır (DPT, 2000b: 64).

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planında ilk planda benimsenen nc planda ise vazgeçilen bölgesel planlama anlayışına yeniden dönülmüştür. Planda bölge planlaması fikri yeniden ortaya çıksa da nc ve Dördüncü Kalkınma Planlarında hakim olan kalkınmada öncelikli yöreler uygulaması da devam ettirilmiştir. Planın kalkınmada öncelikli yöreleri ele aldığı kısmında Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri başta olmak üzere bölgesel gelişmişlik farklarının zaman içinde azaltılarak giderilmesinin asıl amaç olduğu belirtilmiştir. Kalkınmada ncelikli yörelerde planlanacak olan sanayi yatırımlarının kaynakları harekete geçirecek ve bölgesel gelişmede itici unsur olabilecek sektörlerde gerçekleştirilmesi öngörülmüştür (Keleş, 2004: 277).

Ancak, bölge planlama ilkelerinde de merkezi plan ile bölge planı arasındaki ilişkinin nasıl olacağı konusunda açıklık yoktur. Diğer taraftan kalkınma kutuplarının oluşturulmasından söz edilmeyerek, ekonomik olarak gelişmekte olan bölgeler ile belli sektörler bazında gelişme potansiyeline sahip bölgelerde bölge planlamasına gidileceği belirtilmiş fakat herhangi bir uygulama başlatılmamıştır. Türkiye’de Yerleşme Merkezlerinin kademeleşmesi çalışmasına dayalı olarak saptanan 16 bölgeli ayırımın benimsenmiş olması bu planı ilk dört plandan ayıran en önemli özelliktir (Dinler, 2012: 91).

1.6.4.6. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)

Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı 06.07.1989 tarihli ve 20217 sayılı Resmî Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Planda bölgesel politikalar ‘‘Bölgesel Gelişme’’ ve ‘‘Kalkınmada ncelikli Yöreler’’ başlıkları altında değerlendirilmiştir. Kalkınmanın bölgelerarası dengeli bir biçimde sağlanması bölgesel kalkınma çalışmalarının refahı arttırıcı açıdan ele alınması altıncı planın temel ilkesi olarak belirlenmiştir. nceki beş yıllık kalkınma planında yer alan bölge gelişme şemalarında ve bölge kalkınma çalışmaları çerçevesinde alınan kararların

uygulanabilmesi için gerekli olan sosyal, idari hukuki ve mali tedbirlerin belirlenmesine değinilmiştir (DPT, 1989: 318).

Bu planda öncelikli yöreler konusunda daha ayrıntılı çalışmalar yapılması amacıyla bölge ve alt bölge bazında planlama yapılabileceği ilkesi benimsenmiştir. Geri kalmış bölgelerin sorunları kadar büyük kent sorunlarının da kalkınmada önem arz ettiği gerekçesiyle bu yerlerde yaşanan sorunlara çözüm bulma arayışı ağırlık kazanmıştır. Bu planda AB bölgesel politikalarının dikkate alınması önemsenmiştir (Dinler, 2012: 192).

1.6.4.7. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000)

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 25.07.1995 tarihli ve 22354 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Planda öncelikle ülkemizin içinde bulunduğu mevcut durum ele alınmış, sonra bölgesel kalkınmanın etkinliğine ilişkin olarak uygulanacak politikaların amaç ve ilkeleri belirlenmiştir. Diğer planlardan farkı ise, plan döneminde yapılması istenen “Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler” başlığına yer verilmiş olmasıdır.

Bölgesel gelişmeye ilişkin politika ve tedbirler en geniş şekliyle bu planda yer almıştır. Bu planın temel amacı diğer planlarda da olduğu gibi ekonomik, sosyal, kültürel, siyasi bütün bileşenleri ile sürdürülebilir kalkınmayı ve de ulusal bütünlüğü sağlamak amacıyla bölgelerarası gelişmişlik farklarını azaltmaktır (Şen, 2004: 46).

Yedinci beş yıllık kalkınma planında kalkınma farklarının azaltılması konusuna ayrıntılı bir şekilde yer verilmesine rağmen yapılan açıklamaların sistemden mahrum olması planı başarısız kılmıştır. I. ve II. Plan dönemlerinde uygulanamayan bölgesel gelişme proje ve planların hazırlanması yeniden gözden geçirilmiş ve bu plan ve projelerin uygulanmasına başlatılmıştır (Dinler, 2012: 192).

Diğer planlardan farklı olarak bu plan döneminde ilk defa Cumhuriyet tarihinin ve bugünde devam eden en önemli açmaz terör sorununa değinilmiştir. Terör sorunu kalkınma girişimlerinin önündeki en büyük engel olarak nitelendirilmiştir. Planda

Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun bazı illerinde terör olaylarının azalmasına rağmen toplumun huzurunun kaçtığına dolayısıyla yeni yatırımların engellendiğine ve terör sorununun varlığının mevcut tesislerin işletilmesini de zorlaştırdığına yer verilmiştir (DPT, 1995: 170).

1.6.4.8. Sekizinci Beş yıllık Kalkınma Planı (2001-2005)

2001-2005 yılları için ulusal ölçekte izlenecek kalkınma politikalarını içeren Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 05.07.2000 tarihli ve 24100 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planında, Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında başlatılan KÖY ile ilgili teşvikler devam ederken, ayrıca Köy'lerin sorunlarına ve bu yörelerde izlenecek politikanın ilke ve amaçlarına geniş olarak yer verilmektedir (DPT, 2000a: 48).

Planda Türkiye'nin kalkınma konusunda ciddi mesafe kat edilmesine karşın bölgelerarası gelişmişlik farklarının henüz giderilemediğine vurgu yapılmıştır. Bölgesel gelişmişlik farklılıklarının azaltılması ve geri kalmış bölgelerin gelişmesinin sağlanmasında önemli bir yere sahip olan altyapı yatırımlarının ödeneklerin yetersizliği gibi nedenlerden dolayı bitirilememesi bölgesel kalkınmayı olumsuz yönde etkilediği anlatılarak bölgesel kalkınma politikalarında finansman konusunun ne kadar önemli olduğuna dikkat çekmiştir (DPT, 2000a: 62).

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planında bölgesel kalkınmanın gerçekleştirilmesinde milli kaynakların en üst düzeyde ekonomik ve sosyal yararı sağlayacak şekilde kullanılması, bu şekilde uygulanan politikalarla bölgelerarası gelişmişlik farklılıklarının en aza indirgenmesi amaçlanmıştır. Bölge planlarından yerel talepleri karşılayan sektörler arası bağlantı kurulması ve bölge gelişimi için stratejik vizyonlar geliştirilmesi beklenmiştir. Kalkınma politikaları uygulanırken bölgelerarası sosyal ve ekonomik dengelerin sağlanarak süreklilik sağlanması yaşam koşullarının iyileştirilmesi kültürel anlamda gelişme ve katılımcılık ilkelerinin temel alınacağı ifade edilmiştir (Bayramoğlu, 2005: 83).

Bu planda önceki planlardan ayrı olarak kırsal kalkınma olgusu işlenmiş, yedinci Beş yıllık Kalkınma Planında başlatılan ve çalışmalarına devam edilen kalkınma projelerinin sürdürüleceği öngörülmüştür. Kırsal kalkınma ile ilgili olarak yerel bölgelerde varolan potansiyeller kullanılarak gelir ve istihdamın artırılması amaçlanmıştır (Ağralı, 2014: 65).

Bilindiği üzere Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planında 16 bölgeyi bir bölgesel ayırım yapılmıştır. Bu plan döneminde de aynı ayırımın yapılacağı, yerleşme merkezlerinin kademelendirilmesi yapılarak plan bölgelerinin yeniden oluşturulacağından bahsedilmiştir. Böylece Türkiye'yi plan bölgelere ayırarak ekonomik gelişmelerin mekansal dağılımının daha sağlıklı izleme ve buna göre de yönlendirme yaklaşımının etkin olabileceği izlenimini vermiştir (Dinler, 2012: 197).

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı küreselleşmenin getirdiği değişen koşullar çerçevesinde yenedünya düzeninde yerel dinamiklerin iktisadi kalkınma ve bölgesel gelişme sürecindeki önemini arttırdığını belirterek endojen kalkınma teorisine doğru bir yöneliş göstermiştir. Bu dönemde bölgesel planlama çalışmalarına esas teşkil edecek istatistikî bölge birimleri belirlenmiş, AB'ne katılım öncesi fonlardan faydalanabilmek amacıyla Ön Ulusal Kalkınma Planı hazırlanmış ve bölgesel kalkınma ajans'larının kurulmasına dönük olarak mevzuat çalışmaları başlatılmıştır (Güler, 2010: 73).

1.6.4.9. Dokuzuncu Beş yıllık Kalkınma Planı (2007-2013)

2013 yılı içinde uygulama süresi dolan Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı 01.07.2006 tarihli ve 26215 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Planda bölgesel gelişmeye ilişkin politikalar bölgesel gelişmenin sağlanması amacıyla ele alınmıştır.

Ülkemizin AB'ye girme süreci bölgesel gelişme ve kalkınma politikalarında büyük değişimler sağlamıştır. Bu çerçevede bir taraftan üye olduktan sonra kullanılacak yapısal fonlara hazırlıklar yapılırken diğer taraftan bu gelişmeleri sağlayabilmek adına merkezi ve yerel düzeyde daha aktif, katılımcı, yeterli finansman ve kurumsal

yapı ile dayanak oluşturulan aşağıdan yukarıya bölgesel kalkınma politikasının uygulanması için gereken koşulları elde etmiştir. Bu dönemde bölgelerin sınırları içinde kalan hem kırsal hem de kentsel alanlar sosyo-ekonomik yapı ve gelir düzeyi farklılıklarını korumuştur. Mevcut fiziki ve sosyal altyapı ile şehirlerin sunduğu istihdam imkanları artan nüfus yoğunluğu karşısında yetersiz kalmıştır. Bu nedenle bölgelerin sorunlarına ve potansiyellerine göre farklı önlemleri içeren genel bir bölgesel gelişme politikası gerekli hale gelmiştir (DPT, 2006a: 46).

Bölgesel gelişmede özel sektörün payını arttırmak suretiyle yatırım ve istihdam artış hızını yükseltmek için yeni teşvik tedbirleri uygulanmaya başlanmıştır. 2004 yılında yürürlüğe giren 5084 sayılı Kanun ile ilk aşamada 36 ilde başlatılan teşvik uygulaması, 2005 yılında 49 ile yaygınlaştırılmıştır. Daha önceki dönemlerde hazırlanan Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP), Zonguldak, Bartın, Karabük, Bölgesel Gelişme Raporu (KZBK), Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı (DOKAP), Doğu Anadolu Projesi (DAP) uygulamaları ile Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi (YHGP) çalışmalarına devam edilmiştir. Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı GAP projesini sadece enerji ve sulama yatırımlarından oluşan bir altyapı projesi olarak görmeyip, yeni kurulacak kalkınma ajanslarının gelişim programının hazırlanması ve altyapısının oluşturulmasına zemin hazırladığı kanısına varmıştır (Dinler, 2012: 199).

Dokuzuncu beş yıllık kalkınma planında küreselleşmenin bölgesel kalkınma açısından yerel dinamikleri doğrudan etkileyeceği, bunun sonucunda bölge halkına yeni fırsatlar yaratacağı belirtilmiştir. Ayrıca planda küresel rekabet şartları altında bölgelerin kendi stratejilerini ve yönetim modellerini oluşturarak daha hızlı gelişme eğilimi göstereceklerine dikkat çekmiştir (Özgür, 2010: 74).

1.6.4.10. Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2014-2018)

Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı 2014-2018 yıllarını kapsayacak şekilde Kalkınma Bakanlığı tarafından hazırlanmış ve 10/06/2013 tarihli ve 28699 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak Bakanlar Kurulu'nca kabul edilmiştir.

2014-2018 dönemini kapsayacak olan Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planında amaç, Türkiye'nin yüksek gelir grubuna girerek mutlak yoksulluk problemini bertaraf eden ve bu sayede uluslararası alanda üst basamaklara çıkan bir ülke olmasının sağlanmasıdır. Bu çerçevede 2018 yılında GSYH'nın 1,3 trilyon dolara, kişi başına gelirin 16 bin dolara yükseltilmesi; ihracatın 277 milyar dolara çıkarılması; işsizlik oranının yüzde 7,2'ye düşürülmesi hedeflenmektedir. Bu amaç doğrultusunda ülkemizin performansı yüksek ve istikrarlı bir yapıya kavuşturularak rekabet edilebilirlik gücünün ve toplumsal refahın yükselmesi ön görülmektedir (DPT, 2013a: 27).

Bu zamana kadar ki bahsetmiş olduğumuz beş yıllık kalkınma planlarında olduğu gibi Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planında da bölgesel dengesizliklerin giderilmesi ihtiyacı ön plandadır. Bölgesel gelişmişlik farklılıklarının azaltılması suretiyle işsizlik, gelir dağılımı, toplumsal barış, güven ve yerleşme gibi sorunlar aşılarak tüm bölgelerin potansiyellerine göre rekabet güçleri arttırılacaktır. Böylece bu bölgelerin ulusal büyümeye ve kalkınmaya katkıları azami seviyeye ulaşacaktır. Bölgesel gelişme ve ulusal alanda rekabet edilebilirliği arttırarak kalkınma politikaları arasındaki uyumu kuvvetlendirmek üzere Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi yürürlüğe girecektir. Bölge düzeyinde katılımcı süreçlerle üretilen bölgesel gelişme planı ve stratejileri, bölgesel programlar ve eylem planları aracılığıyla uygulamaya geçirilecektir (DPT, 2013a: 123). Sonuç olarak, bölgesel kalkınma ve bölgesel planlama kavramlarına yaklaşım Türkiye tarihi boyunca çok tutarlı bir seyir izlememiştir.

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında bölgesel planlama ve bölgesel kalkınma kavramları üzerine öncelikli yöreler için politikalar oluşturulurken İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda bölge planlamasının önemine dikkat çekilmiştir. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda ilk iki planın tersine bölgesel kalkınma politikaları kalkınmada öncelikli yöreler için uygulanmıştır. Çekinceler dolayısıyla ilk defa bu planda "bölgecilik" yerine "yöre" ifadesi kullanılmıştır. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda ise bölgesel politikalara önem verilmemiştir. Bu çerçevede Üçüncü ve Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planları bölge planlamasının dünyada düşüşe geçtiği dönemlere denk gelmiştir. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda

önceki planlarda bahsedilen öncelikli yöre uygulamasına devam edilmiştir. Diğer bir yönüyle bu plan bölgesel kalkınma kavramının dünyada da yükselişi olmuştur. Bu kapsamda Türkiye’de bölgesel kalkınma, GAP ile önemli bir yol kat etmiştir (DPT, 2013b: 123).

Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda “bölge planlaması” kavramı yerine “bölgesel gelişme” kavramı kullanılmaya başlanmıştır. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planında bahsi geçen 16 bölge ayırımına alternatif olarak bölge planlamasının KÖY'lere kaydırılması prensibi benimsenmiştir. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda önceki altı plandan farklı olarak bölgesel gelişme, il planlama ve metropollerle ilgili düzenlemelere gidilmiştir. Planın ana amacı olan sürdürülebilir kalkınma için ülkenin geri kalmış yörelerine (Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri) bölgesel gelişme projelerinin hazırlanması kararlaştırılmıştır (DPT, 2013b: 123).

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planında bölgesel kalkınma ve planlamaya daha çok önem verilmesiyle birlikte AB katılım ortaklığı belgesini imzalayan Türkiye bölgesel kalkınmayı geliştirme hususunda taahhütte bulunmuştur. Bu kapsamda BKA'ların kurulması çalışmalarına başlanmıştır. Bu plandan sonra ajanslar kurulmuştur. Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Plan dönemi öncesinde iki pilot ajans ile resmen kurulmuş ve faaliyete başlamıştır. Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Plan döneminde ise tam olarak faaliyete geçmiştir. (DPT, 2013b: 123).

Onuncu Kalkınma Planı'nda kalkınma ajanslarına çok sayıda atıf bulunmaktadır. Onuncu plan öncesinde, kalkınma ajansları Türkiye'deki yapılanmasını tamamlamış ve 26 kalkınma ajansı tam olarak faaliyete geçmiştir. Kalkınma ajanslarının yaptığı faaliyetler ve bölgesel kalkınmaya yaptığı katkılardan bahsedilen planda, kalkınma ajansları hakkındaki planlamalardan da bahsedilmiştir.

1.7. Bölgesel Kalkınma Politika Araçları

Bölgesel kalkınma politikalarının yürütmenin doğrudan bir parçası olmayan kamu kurumlarının sorumluluğuna verilmesi merkezi yönetime geleneksel yeniden dağıtım politikaları açısından önemli avantajlar sağladığı düşünülmekteydi. Bu bağlamda bölgesel bazda tasarlanan politikalar tek bir bölgenin sorunlarına hedeflenmeyi ve o

bölgedeki şirketlerin geliştirilmesini mümkün kılmaktaydı. Ayrıca yürütmenin bölgesel politikaların uygulanmasında dışarıda kalması bu politikaların parti politikalarından ve popülist yaklaşımlardan korunmasını sağlamaktaydı (Halkier, 2006: 7).

Bölgesel gelişme kavramındaki yeni bakış açısıyla birlikte, bu konu tüm dünyada artan oranda bir ilgi odağı haline gelmiştir. Küreselleşme eğiliminin hızla artması, rekabete dayalı kalkınma stratejilerinin öne çıkması, bölgelerin kendi kalkınmalarını sağlayacak stratejilerinin geliştirilmesi, merkezi yönetimin dışında kaynak yaratması, bilgi ve teknolojiye yararlanma çabalarına hız kazandırmıştır. Bunun doğal sonucu olarak bölgesel gelişmenin temel araçları da büyük önem arz etmeye başlamıştır. Dünya uygulamaları dikkate alındığında, bölgesel gelişmeyi destekleyici temel araçlarda çok çeşitlilik gözlenmiştir. Çok sayıda, farklı niteliklerde ve farklı işlevlerdeki bu araçlar giderek önemini daha da arttırmıştır (Akın, 2006: 296).

Her ülkenin kendi bünyesinde yer alan az gelişmiş bölgelere ait sıkıntı ve sorunlar, büyük farklılıklar gösterebilmektedir. ABD’de göreceli olarak az gelişmiş bir bölge ile Türkiye’de nispi açıdan az gelişmiş bir bölgenin yapısı ve sorunları kendine özgü olup bu çerçevede uygulanacak kalkınma politikasının da aynı olması beklenmemektedir. Buradan hareketle farklı araçlarla ve farklı sonuçlara ulaşmayı hedefleyen birden fazla bölgesel kalkınma politikası mevcuttur. Bu farklılıkları göz önünde bulundurarak bölgeleri ya da bölgelerin bulunduğu ülkeleri kategorilere ayırarak, her bölge türü için hangi araçlara başvurulması gerektiği yerine genel itibarıyla tüm bölgeler için ortak özellikler taşıyabilecek nitelikteki araçlar ele alınacaktır (Dinler, 2012: 278).

Günümüzde rekabetçi üstünlüğü yerelleştiren ve sosyal sermayeye dayandıran yeni bölgesel politika anlayışı öngörülmüştür. Daha önceki bölgesel politikalarda uygulanan altyapı yatırımları, teşvikler ve organize sanayi bölgeleri gibi araçlar yaşanan gelişmelere uyum sağlayamamıştır. Bu nedenle yeni bölgesel politika araçları, sadece firmalar arasında değil, aynı zamanda firmalar ile yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları (STK) ve diğer bölgesel kuruluşlar arasındaki ilişki-ağyapı-inovasyon bağlamında şekillenmiştir. Diğer bir deyişle, sadece görünen bilimsel ve

teknolojik altyapı, politikaların içeriğini belirlemede yeterli olmamış, “inovasyon kültürü” ön plana çıkmıştır. Bu bir anlamda “firmalar için inovasyon politikası” yerine “firmalarla birlikte inovasyon politikası” ilkesinin benimsenmesidir. Türkiye’de üretim biçimi ve teknolojilerindeki gelişmeler aynı zamanda bölgelerin gelişmişlik düzeyi ile paralellik göstermiştir. Bölgesel aktörlerin Antalya, Burdur, Isparta, İzmir, Mersin, Samsun gibi illerde bölgesel sorunlara ilgi göstererek bu ilgiyi kurumsallaşma ile sürdürülebilir bir platforma oturtma çabaları bölgesel ekonomik dinamiklerin ve sosyal teşkilatlanmanın sonucunu doğurmuştur (DPT, 2008: 16).

Tablo 4: Ekonomilerde Bölgesel Gelişme Araçları

Genel Kavramlar	Geleneksel Ekonomi	Yeni Ekonomi
Temel Altyapı	Enerji, su, yol, demiryolu, liman, havaalanı	Telekomünikasyon, Çok işlevli platformlar, geniş bant internet
Yerel Altyapı	Endüstriyel parklar, İş kuluçkaları, Teknoparklar	Lojistik alanlar, En iyi uygulamaların gelişmesi için sanal ağlar
İnsan Kaynakları	Eğitim ve öğretim, Mesleki eğitim, Engelli insanların adaptasyonu	Bilgi, Sürekli Öğrenme, Ticaret gereklerinin önceden tespiti
İşletme Destek Politikası	Sübvansiyon, Vergi indirimi, Özel destekler, Denetim, Danışmanlık hizmetleri	Finansal mühendislik, Ortaklaşa destek, Uzman desteği/özel destekler
Potansiyel Bölge Yatırım Çekiciliği	İş yaratma, Değişken yatırım araştırmaları, Rekabet avantajları	İç girişimcilik, İşletmeler arası işbirliği, Kümelenme
Kamu Yönetiminin Rolü	İş desteği, Yerel kaynakların fiyatlandırılması, Kamu hizmeti, Değerlendirme, Öncelikler tanıma	Ortaklık, Yönetişim, Bölgesel araştırma, Teknolojik izleme, Ekonomik istihbarat, Sürdürülebilir kalkınma

Kaynak: DPT (2008) *IX. Kalkınma Planı (2007-2013) Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu*(DPT Yayınları, Ankara.

Tablo 4'te görüldüğü üzere temel altyapı açısından geleneksel ekonomide enerji, su, yol, demiryolu, liman, havaalanı vb. araçlar var iken; yeni ekonomilerde telekomünikasyon, çok işlevli platformlar, geniş bant internet vb. araçlar söz konusudur. Yerel altyapı bazında geleneksel ekonomide endüstriyel parklar, iş kuluçkaları, teknoparklar araç olarak kullanılmakta iken; yeni ekonomilerde lojistik

alanlar, internet kuluçkaları vb. araçlar söz konusudur. Geleneksel ekonomide insan kaynakları alanında eğitim ve öğrenim, engelli insanların adaptasyonu ve mesleki eğitim araç olarak kullanılmakta iken; yeni ekonomi de bilgi, sürekli öğrenme, ticaret gereklerinin önceden tespiti vb. araçlar kullanılmaktadır (DPT, 2008: 18).

İKİNCİ BÖLÜM

BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARI

Bölgelerarası gelişmişlik farkını gidermek amacıyla yıllardan beri kullanılan bölgesel planlama BKA anlayışı, etkin bir araç olarak kullanılmıştır. Gelişmekte olan diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de bölgesel planlama ve kalkınma ajansları önem görmemiş, bunun yerine “kalkınmada öncelikli yöreler” düşüncesi hakim olmuştur. Ancak bu uygulamanın bölgelerde istenilen düzeyde gelişmişliğin sağlanamaması üzerine klasik geri kalmış yöre olgusu terk edilerek ulusal kalkınma planlarında öngörülen her yörenin kendi özelliğine göre ajanslar tarafından politikalar belirlenen bir sürece girilmiştir (Kocamaz, Sezal ve Yardımcıoğlu, 2012: 391). Bu bölümde, BKA’ların ortaya çıkış sürecinden başlayarak Türkiye’de uygulanabilirliği incelenecektir.

2.1. Bölgesel Kalkınma Ajansı Kavramı

Bölgelerarası gelişmişlik düzeyi bütün ülkelerde varolan bir sorun haline gelmiştir. Ülkelerin çoğunda dengeli bir kalkınma sağlanamamış bu nedenle bölgesel dengesizliği gidermek için çeşitli yollara başvurmuşlardır.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında bölgesel kalkınma politikalarının giderek önem kazanmasıyla birlikte kalkınma ajansları da bu gelişmenin bir aracı olarak görülmüştür. Buna göre BKA’ların uyguladıkları politika ve amaçlarına göre farklı tanımlamalar yapılabilmektedir.

BKA, merkezi ve yerel hükümetin bölgenin gelişmesini sağlamak üzere idari olarak yapması gereken çalışmalar dışında, bölgenin temel kalkınmasında rol oynayan bölgesel aktörler tarafından finanse edilen kurumlardır (Halkier, 1997: 250). Buradan da anlaşılacağı üzere belirli bir bölge çerçevesinde o bölgedeki aktörlerin katılımı ile oluşturulan yarı özerk kurumlar olarak tanımlanmıştır (Hughes, 1998: 620).

DPT'nin Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporunda belirtmiş olduğu Kalkınma Ajanslarının Değerlendirilmesi başlığında, "Bölgesel Ekonomik Kalkınma Ajansı; merkezi hükümetlerden bağımsız bir idari yapıda, sınırları çizilmiş bir bölgenin girişimcilik potansiyelini geliştirip canlandırmak ve böylece ekonomik kalkınmaya katkı sağlamak amacıyla kurulmuş ve faaliyetlerini kamunun veya özel sektörün finanse ettiği bir kuruluş" olarak tanımlanmıştır (DPT, 2000b: 174).

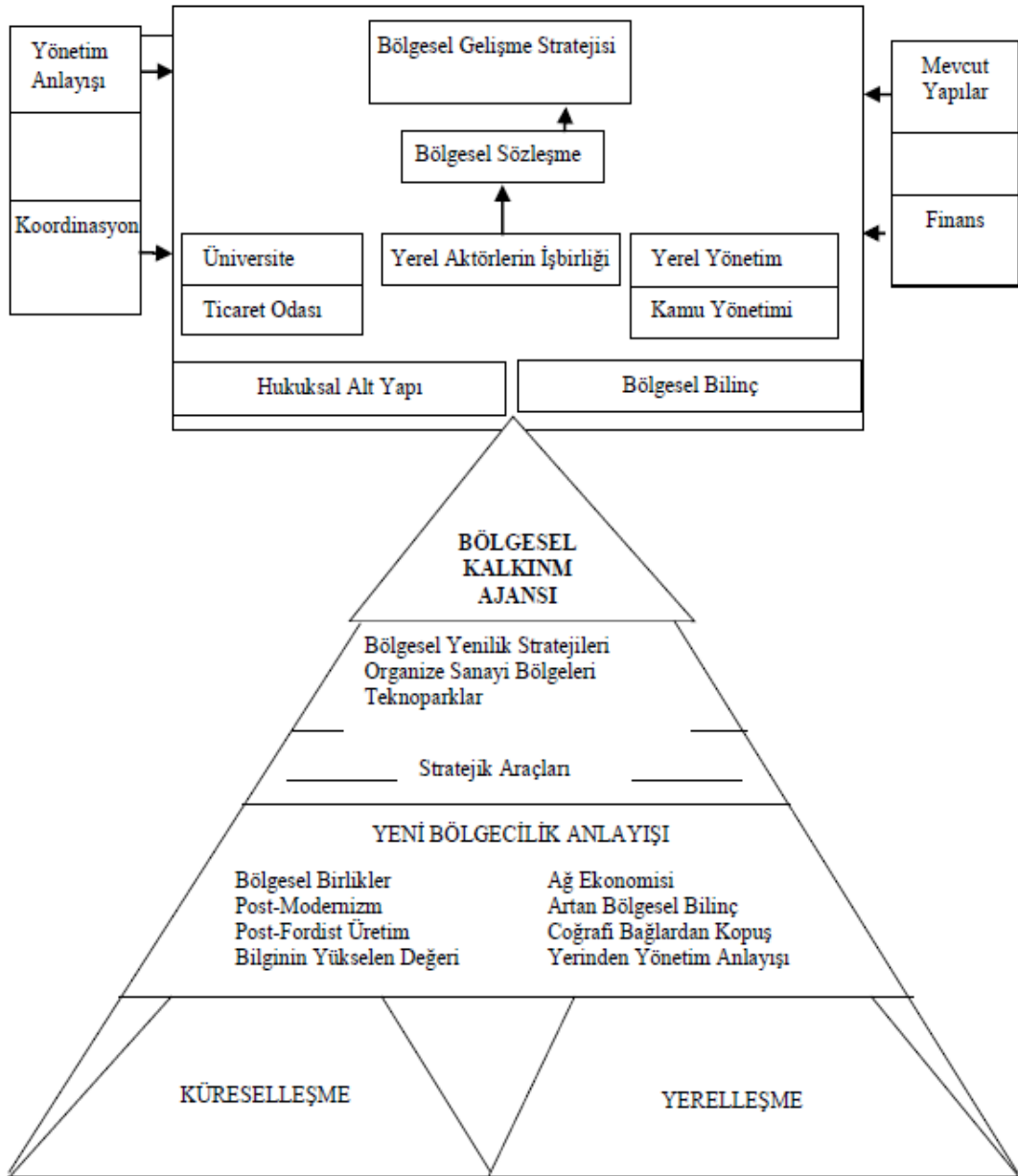
Avrupa Bölgesel Kalkınma Ajansları Birliği (EURADA) tarafından yapılan bir başka tanıma göre ise, genel kalkınma ve sektörel sorunları tanımlayıp bunların çözümüne yönelik fırsatları ortaya koyan ve çözüm geliştirecek projeleri destekleyen kuruluşlar olarak ifade edilmiştir (Kayasü vd., 2003: 35). AB, Avrupa'daki kalkınma ajanslarının bazılarının ana veya ikincil faaliyetlerinin yabancı yatırımcıyı bölgeye kazandırmak olsa da hepsinin ortak amacının belli bir coğrafyadaki içsel potansiyeli ortaya çıkarıp geliştirmek olduğunu vurgulamıştır (Yılmaz, 2006: 2).

BKA'lar, üniversite ve Ar-Ge birimleri, teknoloji merkezleri, teknolojik danışmanlık veren firmalar, odalar ve sendikalar ile yörede yer alan veya yöre dışından gelen firmalar arasında koordinasyonu sağlayarak karşılıklı işbirliği içinde çalışmalarını konusunda önemli bir rol üstlenmiştir. Bu çerçevede kalkınma ajansları devletin rolünü üstlenmenin ötesinde bölgesel kalkınmanın hızlandırılmasına ve rekabet gücünün arttırılmasına odaklanmış bir yapı olarak kurulmuştur (Eraydın, 2010: 45).

1950'li yıllarda AB ülkelerinde faaliyete geçen BKA'lar bölgesel ekonomik gelişmeye katkı sağlamak suretiyle ekonomik kuruluşların özendirilmesi ve desteklenmesi amacıyla çalışmalar gerçekleştirmiştir (Özmen, 2008: 329).

Yukarıda yapılan tanımlara göre BKA'ların esas var olma sebebi yerel ve bölgesel girişimciliği destekleme suretiyle belirlenen stratejileri uygulama ve özel sektörün geleceği açısından bölgesel talepleri karşılayacak yeni ürün ve hizmetler için finansal garantiler sunmak olmuştur. Yerel/bölgesel düzeyde örgütlenen BKA'ların sınırları belli olan bölgelere sağladıkları bu destekler yalnızca ekonomik açıdan değil, aynı zamanda sosyo-kültürel yapıda gelişimine katkı sağlama amacı benimsenmiştir. O bölgede sağlanan girişim teşvikleri yerel/bölgesel dinamikler ile merkezi hükümetler arasında hem ekonomik hem de kültürel anlamda bir köprü görevi görmüştür (Dede, 2009: 5).

BKA'lar üzerinde durulması gereken bir başka konu ise gerçekleştirdikleri faaliyet neticesinde o bölge hakkında bilgi edinilmesini sağlayan istatistiki veriler oluşturulmasıdır. Topladıkları istatistiki veriler ile hem diğer bölgeler arasında karşılaştırma imkanı sağlanmış hem de bu verilerin ulusal ve uluslar arası alanda olan piyasa aktörleri ile paylaşılma olanağı sunmuştur. Yukarıdaki tanımlarda bahsedilen AB'nin yaptığı tanımda da açıklandığı üzere ajansların bir diğer amacı faaliyette buldukları bölgenin yatırım imkanlarını araştırarak bölgeye yabancı yatırımcı çekmektir. Dolayısıyla yapılan çalışmalar sonucu elde edilen istatistiki veriler doğrudan veya dolaylı olarak yabancı yatırımcıyı bölgeye çekme konusunda başarı sağlamıştır (Engin, 2011: 68).

Şekil 1: Bölgesel Kalkınma Ajansı Kavramsal Yapısı

Kaynak: Özmen F (2008) AB sürecinde Türkiye’de bölgesel kalkınma ajanslarının karşılaşılabilecekleri temel sorun alanları. *Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi* 13(3): 327-340.

Şekil 2’de görüldüğü üzere küreselleşme ve yerelleşme fikri çerçevesinde çıkan BKA’lar bölgenin kalkınma stratejilerinde önemli rol oynamıştır. Bu süreçte ajansların yönetim anlayışının belirlenmesi bölgedeki aktörler ve kurumlar arasında işbirliği sağlanması bölgenin gelişimi için finans tedarik edilmesi ve bölgedeki mevcut yapıların bu değişime karşı direnç göstermesi birtakım sorunlara yol açmıştır (Özmen, 2008: 329).

Dünyadaki ekonomik kalkınmanın gelişim sürecine bakıldığında 1960'lara değin Fordist üretim şekli ve Keynesyen ekonomi politikaları ile yakından ilgili olan dışsal modeller uygulanmıştır. Bu modeller kalkınmanın yukarıdan aşağıya doğru gerçekleşeceğini varsayarak ilave istihdam gerekliliği düşüncesini öngörmüştür. 1970'lerde yaşanan stagflasyon sonrasında 1980'lerden itibaren teori değişikliğine gidilerek içsel bölgesel kalkınma anlayışı benimsenmiştir. Bu dönemle birlikte ortaya çıkan küreselleşme olgusu, rekabet gücü ve kendini geliştirme kapasitesi olan yörelerin ön plana çıkmasını sağlamıştır (Sakal, 2010: 15).

BKA'lar merkezi hükümetten bağımsız bir şekilde idari olarak sınırları çizilmiş bölgelerin sosyo-ekonomik şartlarını iyileştirmek ve bölgenin gelişimini sağlamak amacıyla 1930'lu yıllarda kurulmuştur (Özer, 2012: 42). 1929 Büyük Ekonomik Buhranının sonrasında Keynesyen politikaların ve kalkınma iktisadının tekrar yükselişe geçmesi ulusal kalkınmanın gereğini vurgulamış böylece bölgesel kalkınma politikaların öneme kavuşmasını sağlamıştır. Bu dönemde bölge kavramı ülkenin alt parçaları olarak görülmüş bölgesel kalkınma politikalarıyla sürdürülebilir gelişme hedeflenmiştir (Battal, 2011: 30). Nitekim bu krizden sonra fazlasıyla etkilenen Amerika'daki Tennessee Vadisinde kurulan Tennessee Valley Authority (TVA) kalkınma idaresi bu anlamda ilk BKA örneği olmuştur. Bu idare bölgedeki baraj projelerini devreye sokarak düzensiz su rejimini engellemiş verimli tarım arazilerini faaliyete geçirerek tarımsal işgücünü ortaya çıkarmıştır (Dede, 2009: 16).

1970'li yıllarda Batı Avrupa'da değişen bölgesel kalkınma politikaları iki farklı yaklaşımı da beraberinde getirmiştir. Birinci yaklaşım tavandan tabana politik bir yaklaşımı kapsarken ikincisi tabandan tavana bir yaklaşım olmuştur. Bu süreçte BKA'lar farklı içerikler kazanmıştır (Dede, 2009: 3).

Tablo 5: Geleneksel Tavandan Tabana Yaklaşımına Karşı Yenilikçi Tabandan Tavana Yaklaşım

Özellikler	Geleneksel Model	Yeni Model
Baskın Politika Eğilimi	Tavandan Tabana	Tabandan Tavana/Tavandan Tabana
Yönetim Modeli	Merkezileşmiş	Yetki Devredilmiş
Yaklaşım	Devlet Baskın	Ortaklık Baskın
Örgütsel Model	Fordist (Genel)	Post-Fordist (İhtisaslaşmış)
Temel Kurumsal amaç	Bölgesel Ekonomik Büyümeye Maksimum Destek	Dengeli Bölgesel Gelişme
Ana Politika Hedefi	Büyük İmalat Firmaları	Farklı büyüklükte ve türde firmalar çeşitliliği
Politika araçları	Bürokratik düzenleme	Özerk Düzenleme
	Finansal Teşvik	Olabildiğince Finansal Destek
	Tavsiye Hizmetleri	Tavsiye ve destek hizmetleri
	Genel Kamu Hizmetleri	Kamu/özel/gönüllü Hizmetler
Ekonomik Amaçlar	Bölgelerarası Eşitlik	Bölgelerarası Rekabet
	Ulusal Ekonomik Büyüme	Bölgesel ekonomik Büyüme
Ekonomik Odak	Kamu kesimi yatırımı	Kamu ve özel kesim yatırımları
Anahtar Rekabetçilik Etkenleri	Ekonomik ölçek yaratmak	Yenilik-keşifçilik, Ağlar ve Ortaklık oluşturmak
Sosyal İçerik	Düşük ve Hamiliğe Dayalı	Toplumun rolünün vurgulanmasına Dayalı
İşlevsel Yöntem	Otomatik/isteğe bağlı	İsteğe bağlı
	Sorunlara tepki veren	Sorunları öngörerek önlem geliştiren

Kaynak: Yılmaz S Bölgesel Kalkınma Ajansları 2, IMP- Ülke ve Bölge Planlama Grubu, 2006, İstanbul, s.2

Tablo 6: Geleneksel ve Yenilikçi Hizmetlerine Göre BKA'lar ve Farklılıkları

	Geleneksel KA	Yenilikçi KA
Tavsiye	Uluslararası	Genel yönetim
	Finansman/yardım	Piyasalar
		Üretim
Finans	Yardımlar, diğerleri	Öz sermaye ve borçlar
Altyapı	Genel faktörler	Bilim parkları ve eğitim

Kaynak: Uzay N (2010) *Kalkınma Ajanslarına Genel Bir Bakış, Kalkınma Ajansları Üzerine Seçme Yazılar* (Ekin Basın Yayın Dağıtım, Bursa).

BKA'lar sundukları hizmetin geleneksel ya da yenilikçi olmasına göre de sınıflandırılabilir. Tablo 5'te, BKA'ların geleneksel ya da yenilikçi hizmetlerine göre sınıflandırmayı göstermektedir (Uzay, 2010: 8).

İkinci Dünya Savaşının olumsuz etkileri ve hızlı teknolojik gelişmeler, Avrupa'nın Batı ülkelerinde farklılıklar yaratmıştır. Fransa'da Paris ve çevresinin diğer bölgelere daha büyük bir gelişme göstermesi İtalya, İngiltere, İskoçya ve Galler gibi ülkelerde yaşanan sorunların gündeme gelmesiyle buralarda ve diğer Avrupa ülkelerinde bölgesel kalkınmaya yönelik politikaların oluşmasına yol açmıştır (Berber, 2005: 151).

AB'ye üye ülkelerde bölgelerarası dengesizlik üye olmadan öncede mevcuttu. Ancak bölgeler kendi aralarında buldukları yöntemlerle sorunlarını çözmüştür. 1957 yılında imzalanan Roma Antlaşmasıyla birlikte topluluk kapsamındaki ülkelerin yaşam standartlarının yükseltilerek dengeli ve sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır. Sonrasında ise ekonomik uyumun sağlanmasını geliştirmeye yönelik politikalar oluşturulmuş, ülkeler arası dayanışmaya vurgu yapılmıştır (Reeves, 2006).

1950'ler ve öncesinde Kuzey Amerika, Avusturya, Fransa, İrlanda ve Belçika'da kurulmaya başlayan BKA'ları, 1960'lar ve 1970'lerde Almanya, İngiltere, İtalya ve Hollanda, 1980'lerde ise Yunanistan, İspanya, Danimarka ve Finlandiya gibi ülkeler takip etmiştir. 1990'larda AB'nin ağırlığı artınca rekabet edilebilirliği arttırmaya

yönelik bölgesel kalkınma fonlarıyla BKA'ların sayıları ve etkinliği hızla yükselmiştir. Bu dönemde BKA kurulan Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Litvanya, Letonya, Polonya, Portekiz, Slovakya, İsveç ve Ukrayna gibi ülkelere AB tarafından ajans kurmaları için önerilerde bulunulmuş ve kuruluş aşamasında finansman ve uzman desteği de sağlanmıştır (İstanbul Büyük Şehir Belediyesi, 2006: 2).

1960'lı yıllarda Keynesyen yani devlet destekli teşviklerin hüküm sürdüğü kalkınma politikaları az gelişmiş bölgelerde etkili olduysa da gelişmiş ülkelerde rekabeti ve verimi arttırmadığı tespit edilmiştir. Bu durumdan ötürü ulusal ve bölgesel kalkınma politikalarında revizyona gidilmiştir. Petrol krizinin yaşandığı 1970'li yıllarda ise bölgesel kalkınma daha fazla önem kazanmıştır. 1980'li yılların sonlarına gelindiğinde ise tavandan tabana merkezden yerele işleyen politikaların yerini tabandan tavana, yerelden merkeze politikalar almıştır (Taş, 2008: 7).

1985 yılında Lüksemburg Zirvesinde kabul edilen Avrupa Tek Senedi (SEA), AB'nin dayalı olduğu liberal ekonomiye ve rekabet edilebilirlik ilkelerine uyumun yanı sıra ekonomik ve sosyal uyum hususları da ilave edilmiştir. Sonrasında ise Yapısal Fonlar Reformu gerçekleştirilmiştir. 1988 reformu sonrasında AB bölgesel politikası istatistiki bölge sınıflandırması (NUTS II) olarak adlandırılan bölgeler bazında ve kalkınmışlık seviyelerine göre farklı planlama yaklaşımları ile tüm ülkelerde uygulanmaya başlamıştır. 2004 yılı Şubat ayında sunulan Üçüncü Uyum Raporunda ise temel sorumlulukların, tüm bölgelerde sürdürülebilir kalkınmayı küresel gelişmeler çerçevesinde nasıl sağlanacağı konusu belirtilmiştir (Bilen, 2006: 261).

İlk ortaya çıkışlarından bugüne kadar BKA'lar öncelikle tarım ve altyapı, ardından sanayi, bugün ise küreselleşmenin getirdiği hizmet sektörü ve ileri teknoloji sanayinin gelişmesinde olumlu bir trend izlerken, merkezi yönetim anlayışının yerini de bölgesel yerinden girişimciliğin aldığı gözlenmiştir. AB oluşumu sonrasında ülkeler içinde belirgin bir şekilde bölge kavramı ön plana çıkmıştır. Temel eğilimlerinin ise bölgelerin ekonomik yeterlilikleri açısından zamanla özerkleşmesi ve yabancı yatırımcıları kendi bölgelerine çekmek amacıyla karşılıklı olarak

bölgelerarası kalkınmayı sağlamak olmuştur. Bölgelerarası rekabet etme fikrine dayanan bu anlayış sonucunda tüm dünyada her bölge kendi kalkınma teşkilatlarını oluşturmuştur (Dede, 2009: 16).

2.1.1. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Amaçları ve Görevleri

Günün getirdiği ihtiyaçlar gereği sürekli değişime uğrayan BKA'lar hedeflerini ve amaçlarını da beraberinde değiştirmiştir. Her BKA'nın farklı amaçları olduğu kadar ortak noktalara da sahip olmuştur. Genel anlamda sıralanacak olursa, BKA'ların oluşum sebebi bölgelerarası gelişmişlik farklarını gidermek adına bölge için yeni stratejiler yaratarak bölgede rekabet edilebilirliği arttırmaya yönelik faaliyetler gerçekleştirmek öncelikli amaçları arasında sayılmıştır. Bunun için ise bölge ile ilgili bilgileri toplayarak fiziki ve beşeri altyapısını geliştirme sonrasında bölgeye yatırım çekme amacı izlemiştir. Bunun yanı sıra bölgenin menfaatini korumak amacıyla ulusal ve uluslararası fonları yönetmek de amaçlarının arasında yer almıştır (Çakmak, 2006: 82).

BKA'ların amaçları çeşitli açılardan sınıflandırılmıştır. Bunlar bölgenin uzun dönemde kalkınması açısından ekonomik, bölgenin beşeri olarak geliştirilmesi sonucu çekiciliğini arttırmak açısından çevresel, bölgenin kültürel yargılarını geliştirmek açısından ise sosyal amaçlar arasında sayılmıştır (Berber, 2005: 148).

Yukarıda sayılan amaçlar gerçekleştirildiğinde rekabet gücü işleyen iş çevrelerinin oluşturularak kaliteli işgücü yetiştirilmiş, çevre ve hayat standartları yükseltilmiş olacaktır (Aliyev ve Hasanoğlu, 2006: 85).

Bölgesel kalkınma ajanslarının bahsi geçen amaçları gerçekleştirebilmek için yapması gereken görevler aşağıda sayılmıştır (Lloyd ve Roberts, 2000: 76):

- Sosyal, fiziki ve ekonomik alanlarda teknolojiye uygun olarak yeniliklere ayak uydurulmasıyla birlikte söz konusu olan kırsal kesimin iktisadi kalkınma ile yeniden yapılanması
- İçerideki yatırımların bölgesel koordinasyonunun sağlanması

- AB'nin sağlamış olduğu yapısal fonların kullanılması konusunda önemli bir rol oynaması,
- Bir yatırım alanı olarak görülen bölgelerin yenilenerek iyileştirme çalışmaları yapılması ve bu anlamda girişimcilere ve işletmelere teşvik verilmesi. Aynı zamanda bölgeye verilen desteler hususunda hükümete bilgi ve tavsiyelerde bulunulması.
- Bölgenin gelişimi ile ilgili ulaşım, tarım, eğitim seviyesinin yükseltilmesi, kamu sağlığı ve fiziksel ve beşeri altyapı projelerinin hazırlanmasına öncülük etmektir.

Rekabetin artması ve globalleşme karşısında avantajlı birer kurum olarak oluşturulan kalkınma ajanslarının özet olarak asıl görevinin rekabet gücünü arttırmak olarak belirtilmiştir. Özellikle AB'nin kurulmasından sonra piyasaya entegrasyon arayışları kalkınma ajanslarını daha önemli hale getirmiştir. Diğer bir ifadeyle rekabet edilebilirliği ve girişimciliğin sağlanması kalkınma ajanslarının yükümlülüğüne verilmiştir (Özer, 2007: 394).

“25.01.2006 ve 5449 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanununun 5. maddesinde ajansın görev ve yetkileri şunlardır:

- a) Yerel yönetimlerin plânlama çalışmalarına teknik destek sağlamak.
- b) Bölge plân ve programlarının uygulanmasını sağlayıcı faaliyet ve projelere destek olmak; bu kapsamda desteklenen faaliyet ve projelerin uygulama sürecini izlemek, değerlendirmek ve sonuçlarını Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına bildirmek.
- c) Bölge plân ve programlarına uygun olarak bölgenin kırsal ve yerel kalkınma ile ilgili kapasitesinin geliştirilmesine katkıda bulunmak ve bu kapsamdaki projelere destek sağlamak.
- d) Bölgede kamu kesimi, özel kesim ve STK tarafından yürütülen ve bölge plân ve programları açısından önemli görülen diğer projeleri izlemek.
- e) Bölgesel gelişme hedeflerini gerçekleştirmeye yönelik olarak; kamu kesimi, özel kesim ve STK arasındaki işbirliğini geliştirmek.

- f) Dördüncü maddenin ikinci fıkrasının (c) bendi çerçevesinde ajansa tahsis edilen kaynakları, bölge plân ve programlarına uygun olarak kullanmak veya kullandırmak.
- g) Bölgenin kaynak ve olanaklarını tespit etmeye, ekonomik ve sosyal gelişmeyi hızlandırmaya ve rekabet gücünü artırmaya yönelik araştırmalar yapmak, yaptırmak, başka kişi, kurum ve kuruluşların yaptığı araştırmaları desteklemek.
- h) Bölgenin iş ve yatırım imkânlarının, ilgili kuruluşlarla işbirliği halinde ulusal ve uluslararası düzeyde tanıtımını yapmak veya yaptırmak.
- i) Bölge illerinde yatırımcıların, kamu kurum ve kuruluşlarının görev ve yetki alanına giren izin ve ruhsat işlemleri ile diğer idarî iş ve işlemlerini, ilgili mevzuatta belirtilen süre içinde sonuçlandırmak üzere tek elden takip ve koordine etmek.
- j) Yönetim, üretim, tanıtım, pazarlama, teknoloji, finansman, örgütlenme ve işgücü eğitimi gibi konularda, ilgili kuruluşlarla işbirliği sağlayarak küçük ve orta ölçekli işletmelerle yeni girişimcileri desteklemek.
- k) Türkiye'nin katıldığı ikili veya çok taraflı uluslararası programlara ilişkin faaliyetlerin bölgede tanıtımını yapmak ve bu programlar kapsamında proje geliştirilmesine katkı sağlamak.
- l) Ajansın faaliyetleri, malî yapısı ve ajansla ilgili diğer hususların güncel olarak yayınlanacağı bir internet sitesi oluşturmak” (5449 sayılı Kanun, 2006: madde 5).

Bilindiği üzere mevzuat çok sayıda görev sıralamış olsa da kamu kesimi, özel sektör ve STK'ların da işbirliği içerisinde çalışarak küçük ve orta büyüklükteki işletmeleri (KOBİ) ve dış kaynaklı yatırımları temel alan bölgesel kalkınmayı sağlamanın asıl amaçları olduğu görülmüştür (Yılmaz, 2010:175).

2.1.2. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Faaliyetleri

Faaliyetlerine göre BKA'lar dört ana grupta toplanmıştır (Saral, 2014: 40);

- a) **Stratejik BKA'lar** Bu ajansların daha çok veri tabanları oluşturarak bölgenin ulusal ve uluslararası platformlarda tanıtılması ve bölgedeki girişimlerin arttırılmasını sağlama hedeflerine sahiptir.
- b) **Genel Operasyonel BKA'lar** Genel operasyonel ajanslar, stratejik ajanslarla birlikte çalışan sektör bazında kalkınma projelerinin yapılmasını ve desteklenmesini sağlamak amacıyla bölgenin daha çok ekonomik yapılanmasıyla alakalı olan BKA'lardır.
- c) **Sektörel Operasyonel BKA'lar** Bu ajanslar belirli bir bölge veya yer için faaliyetlerini gerçekleştirmek amacıyla uygun görülen projelerin desteklenmesini sağlayan BKA'lardır.
- d) **Dış Yatırım Çekmek için Kurulan BKA'lar** Bu tür ajanslar, adından da anlaşılacağı üzere bölgeye dış yatırımcıyı çekme amacını taşırlar. Bunu da ya yurtdışında ofis kurarak yada uzman olan ulusal kuruluşlarla koordineli çalışarak sağlamaktadır.

BKA'lar arasındaki esas farklılık politik hükümetin dahilinde olması veya olmaması şeklinde ayrılmıştır. Avrupa'daki çoğu kalkınma ajansı politik destekten yoksun mesafeli olarak faaliyet göstermiştir. Bu ajansların ekonomik ve politik desteğe ihtiyacı olduğu düşünülürse her faaliyetinde politik müdahaleye maruz kalması kaçınılmaz hale gelmiştir. Dolayısıyla BKA kurucularına göre de 4 grupta toplanmıştır (Maç, 2006: 4).

- 1) Merkezi hükümetler tarafından kurulan BKA
- 2) Yerel yönetimler tarafından kurulan BKA
- 3) Yerel ve bölgesel yönetimler tarafından kurulan BKA
- 4) Kamu özel ortaklıkları ile kurulmuş BKA

BKA, üniversiteler ve diğer eğitim kurumları gibi gönüllü olarak bölgenin kalkınmasına katkı sağlayacak stratejiler oluşturan kurumlara ihtiyaç duymuştur. Bu stratejileri gerçekleştirirken yerel baskıdan uzak bölgenin toplumsal ve ekonomik gelişiminde önemli sorumlulukları üstlenen bir yerel yönetim gibi hareket etmeleri kalkınma ajanslarının amaçlarını gerçekleştirmede kolaylık sağlamıştır (Arslan, 2005: 276).

BKA'lar 1950'li ve 1960'lı yıllarda yabancı yatırımcıları çekerek bölgeye ekonomik katkıda bulunmuş daha sonraları bölgede faaliyet gösteren şirketlere yalnız veya ortaklık şeklinde destekler vermiştir. Bunların yanı sıra bölgeye yatırım yapmak isteyen işletmelere bilgi verme yerleşik firmalara ise tüm alanlarda danışmanlık hizmeti sunma gibi faaliyetlerde bulunmuştur. Yerel yönetimlerin maddi anlamda yaşadıkları sorunlar ve yeterli personele sahip olamaması bu işlerin kalkınma ajanslarına bırakılması fikrini güçlendirmiştir (Berber ve Çelepci, 2005: 149).

2.1.3. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Finansman Kaynakları

BKA'ların Dünya Bankasına başlangıç maliyetleri, çekirdek işletme giderleri ve operasyonel program fonları olmak üzere başlıca üç farklı finansal kaynağa ihtiyacı bulunmaktadır. Dünya bankası başlangıç maliyetleri ve çekirdek işletme giderleri kurumsal yapının varlığı ile ilgili olmasından ötürü temini kolay kaynaklar olmuştur. Üçüncü unsur olan operasyonel program fonları, gelişmeyi sağlayacak olan planların hazırlanmasını ve uygulanmasını sağladığından dolayı üzerinde önemle durulması gereken bir başlık olarak görülmüştür (İstanbul Büyükşehir Belediyesi, 2006: 12). Kalkınma ajanslarının gelirleri merkezi bütçe, il özel idareleri, belediyeler ve sanayi ve ticaret odalarından ayrılan fonlar ve diğer gelirlerden meydana gelmiştir. AB ve diğer uluslar arası fonlardan sağlanacak kaynaklar, faaliyet gelirleri ile bağış ve yardımlar da gelirler arasında sayılmıştır (DPT, 2013).

AB ve Dünya Bankasından da zaman zaman kalkınma ajanslarına finansman sağlanmıştır. Ancak bu gelir düzenli bir gelir olmamakla birlikte finansman konusunda Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (ABKF) ve Ön Katılım İçin Yapısal Araç Fonu (ÖKYAF) devreye girmiştir. ABKF yapısal güçlük çeken ülkelerin altyapılarının geliştirilmesi ve rekabete adapte edebilme amacıyla verilirken, ÖKYAF AB'ye aday olan ülkelerin gelişebilmesi açısından altyapı projelerine verilmiştir (Erçakar, 2010). Ayrıca özel sektör ve mahalli işletmelerden de fon sağlayan ajanslar vardır. Bunun dışında ise birçok BKA'ların finansman kaynakları yardımlardan oluşmuştur (Demirci, 2005: 186).

Bölgesel kalkınma ajansları gelişime açık bölgeleri belirledikten sonra ellerindeki varolan bütçeyi öncelikli olarak bu belirledikleri sektörlerle yönelik olarak hazırlanan projelere tahsis ederek ve bu konuda yerel aktörlerle koordineli çalışarak konularını sağlam bir zemine oturtmuşlardır. Bu süreçte ajansların ilk olarak yapmaları gereken en önemli faaliyet ise ajanstaki uzmanlar tarafından, proje hazırlamak veya projede yer almak isteyenlere eğitim verilmesi olmuştur. Söz konusu sunulan projeler iş gücünü artırma ve kapasite geliştirme gibi kriterler çerçevesinde iki uzmanın verdiği notlara göre değerlendirilerek kabul gören projelere 150.000 TL'ye kadar hibe sağlanabilmiştir (Eryılmaz ve Tuncer, 2013: 171).

Çoğu kalkınma ajansı yerli ve yabancı yardımlar olarak finansman kaynağı sağlamıştır. Bu yardımlar daha çok kurumsal yapının oluşturulması sırasında paydaşlar tarafından temin edilmiştir. Avrupa ülkelerinin çoğunda ajanslar kendilerine politik desteği sağlayan yapılardan yardım olarak ödeneklerini ve harcamalarını gerçekleştirmiştir. Fakat politik destek sayesinde fon sağlayabilen bu ajansların yalnızca işletme giderleri karşılanmış ve operasyonel program fonlarına katkıda bulunulmuştur. Bölgesel Kalkınma Ajansları içsel büyüme için gerekli fonları kendi imkanlarıyla sağlayamadığı takdirde dış kaynaklı yardımlara yönelmiştir (İstanbul Büyükşehir Belediyesi, 2006).

Tablo 7: Kalkınma Ajansları 2008–2013 Dönemi Gerçekleşen Gelirlerinin Dağılımı (Milyon TL)

Ajans Gelirleri	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Genel Bütçe Vergi Geliri (%0,5)	39,6	171	442,6	100	417,8	142,1
Belediyeler Bütçe Geliri (%0,5)	4,6	18,4	85,5	169,7	150,1	148,5
İl Özel İdareleri Bütçe Geliri (%1)	-	9,1	20,1	28,5	28,2	35,1
Sanayi ve Ticaret Odaları (%1)	-	1,6	5,1	4,8	6,7	5,6
Toplam	44,2	200,1	553,3	303	602,8	331,3

Kaynak: T.C. Sayıştay Başkanlığı (2013) *Kalkınma Ajansları 2013 Yılı Genel Denetim Raporu*,

Ankara

Ajansların 2008-2013 yılı gelir bütçesi ve gerçekleşmeleri Tablo 2’de gösterilmektedir. Ajansların 2013 yılı toplam gelir gerçekleşmeleri içinde; genel bütçe gelirleri 142,1; il özel idareleri 35,1; belediyeler 148,5; sanayi ve ticaret odaları 5,6 paya sahip olmuştur.

BKA’lar yalnızca ilgili bakanlığın sağladığı bütçenin yanında AB fonları ve faaliyetlerinden elde edilen gelirlerden de kaynak aktarmışlardır (Engin, 2011: 72). Konuyu biraz detaylandırarak olursak, BKA’ların en önemli kaynağı genel bütçeden ayrılan pay, tahsis edilen emlak ve özel fonlardır. Dolayısıyla kuruluş aşamasında gelir kaynaklarına sahip olmayan ajanslar merkezi yönetimden büyük oranda etkilenen ancak zaman içinde sunulan hizmetler ile bölgenin uzmanlık merkezi haline gelmiştir. Sanayileşmeyi destekleyen fonların kullanımına istinaden projeler sunarak krediler almıştır (Eryılmaz ve Tuncer, 2013: 171).

Dünyadaki birçok ülkede ajansların sağladıkları kaynaklar çoğunlukla bölgesel ve yerel hükümet özel sektör gelirleri ve ajansların kendi gelirlerinden olmuştur. Avusturya, İtalya, İrlanda ve Singapur gibi ülkelerde ulusal hükümetin finansmanı ve ajansın kendi gelirleri söz konusu iken, Fransa, Almanya ve İngiltere gibi ülkelerde bölgesel, ulusal ve yerel hükümetler ile ajansların sahip oldukları gelirler ile finansmanın sağlanması söz konusu olmuştur (Berber ve Çelepçi, 2005: 150).

2.2. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Dünyadaki Örnekleri

Günümüzde Dünyadaki 20.000 civarını bulan kalkınma ajansları Avrupa’da ise 1600 olarak tespit edilmiştir. Uluslararası kurum ve kuruluşlarla farklı ilişkiler içerisinde olması, farklı bölgelerde farklı amaçlara hizmet etmesi, faaliyetleri, teşkilat yapısı, görev, yetki ve sorumluluklarının değişkenlik göstermesi kalkınma ajanslarının genel geçer bir tanım yapılmasını zorlaştırmıştır. Ayrıca kalkınma kavramının gün geçtikçe değişmesi ve gelişmesi kalkınma ajanslarının da yapılarını ve faaliyetlerini değiştirmesini mecburi kılmıştır. Küreselleşmeyle birlikte 1980’lerde yaygınlaşan kamu işletmeciliği anlayışına 1990’lı yıllarda hakim olan rekabete dayalı yönetim politikasının bir ürünü olan kalkınma ajansları yeni kalkınmışlık anlayışının yapısal bir şekli olarak tanımlanmıştır (Özen, 2005: 10).

Avrupa Topluluğunun ilk kurulma sürecinde bölge veya eyalet kavramı geçmemekle birlikte 1988’de bölgesel ve yerel yönetim komisyonu oluşturulunca ön plana çıkmıştır. Maastricht kriterlerinin kabul edilmesiyle ise bugünkü önemini kazanmıştır. Etimolojik olarak “regio: çevre, alan” anlamına gelen bölge kavramı, Bölgeler Avrupa’ında bir yandan üye devletlerin olduğu diğer taraftan birden fazla yerel alanı kapsayan alanları ifade etmiştir. Son yıllarda, coğrafi siyasal ve ekonomik olarak yakın ilişkiler içerisinde olan ve aynı çıkarları gözetten yerlerde bölge olarak nitelendirilmiştir (Aliyev ve Hasanoğlu, 2006: 60).

19. yy’da ulus devlet anlayışının hakim olduğu dünyada ülkeler, ulusal bütünlüğü ve birliği bozacağı gerekçesiyle bölge olgusuna ılımlı bakmamıştır. Fransa, İtalya, İspanya Prusya gibi ülkeler bölgelerarası farklılıkları giderme amacından öteye gidememiştir. Halbuki İkinci Dünya Savaşından sonra bölge kavramı, devletlerin kalkınmasını sağlamak için uygulanan bir politika olarak nitelendirilmiştir. İkinci Dünya Savaşı nedeniyle Almanya dışında değişen diğer Avrupa ülkelerinde de kamu hizmetlerinin gerekleri ve planlı kalkınma sebebiyle bölgecilik olgusu önem kazanmıştır (Aliyev ve Hasanoğlu, 2006: 60).

1933’te ABD’de ilk kalkınma ajansının kurulmasından sonra 1950’li yıllardan itibaren bölgesel ve yerel kalkınma, kalkınma ajansları eliyle gerçekleştirilmiştir. Günümüzde de AB ilkeleri çerçevesinde Avrupa ülkelerinde ve ABD’de bu yapılanma varlığını sürdürmüştür. Bölgesel kalkınma ajanslarının yerleştiği ülkelerden Avusturya, Belçika, Fransa ve İrlanda’da 1950’li yıllarda, Almanya, İngiltere ve Hollanda’da 1960-1970’li yıllarda Yunanistan, İspanya, Finlandiya ve Danimarka’da 1980’li yıllarda ajanslar kurulmuştur. AB’nin izlediği politikalara dayanarak 1990’li yıllarda Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Litvanya, Polonya, Portekiz, Slovakya, İsveç ve Ukrayna’da ajanslar kurulmuştur (Koçberber, 2006: 38).

Son uygulamalara dikkat edildiğinde İngiltere 9 adet kalkınma ajansına sahip olmuş ve söz konusu ajanslarda 400’ün üzerinde çalışanı ve yıllık olarak 400 milyon Euro bütçesi bulunmuştur. Ayrıca bu bölgelerdeki yerel hükümetler de aynı hassasiyetle bölge kalkınmasını sağlamak amacıyla çalışmıştır (Özer, 2012: 40). Sonuç olarak bu

söylemden İngiltere ajansların ne kadar önemli kuruluşlar olduğu anlaşılabilir.

ABD'deki kalkınma ajansının kurulma sebebi daha çok bölgelerin vergi matrahlarını sürdürmek istemelerinden kaynaklanmıştır. Bölgeler kendi yetkileri çerçevesinde şirketler ve kişilerden vergi toplamak suretiyle yatırım yapmak isteyen şirketleri ve kişileri bu bölgelere çekmiştir. Böylece ekonomik kalkınma kapsamında söz konusu çevrelerde mümkün olduğunca yüksek kalitede eğitim ve hizmet verilme fırsatını doğurmuştur. Karşılaştırılacak olursa ABD'deki kalkınma ajansları ile AB'deki kalkınma ajanslarının ilk olarak kurulma amaçları farklılık göstermiştir. Dolayısıyla her ülkede kurulan ajansın çıkış noktası aynı olsa da sosyo-ekonomik ve bölgenin kendi özel durumlarından ötürü kalkınma ajansları da farklılıklar sergilemiştir (Özer, 2012: 41).

Son yıllarda L&RED şirketinin İngiltere, Kuzey İrlanda, Avustralya ve ABD ülkeleri arasında kalkınma ajanslarının performanslarıyla ilgili yaptığı araştırma sonucunda, Avustralya'nın bölgedeki dış rekabeti arttırmak ve ekonomik kalkınmayı sağlamak için ABD'nin uyguladığı kalkınma stratejilerini uyguladığı ve bu uygulamalar sonucunda girişim sermayesine erişim ve telekomünikasyon altyapılarının geliştirilmesinde sorunlar meydana getirdiği ortaya çıkmıştır (Beer vd., 2004: 23). Bu da kalkınma ajanslarının bölgeden bölgeye değişiklik gösterdiğini kanıtlamaktadır.

Tablo 8: Avrupa’da Kurulan Kalkınma Ajanslarının Yasal Statüleri

Ülkeler	Yasal Statüleri
Almanya	Yarı özerk kamu şirketleri
İspanya	Özel hukuka tabi kamu kuruluşları
Fransa	Karma ekonomi şirketleri
Belçika	Belediyelerarası ajanslar
Romanya, Danimarka	Vakıflar
Çek Cumhuriyeti, Estonya, Slovakya, Polonya	Kamu-özel sektör şirketleri
İsveç	Limited şirket
Hollanda, İtalya, Portekiz, İrlanda	Kamu limited şirketleri
İngiltere	Bakanlık dışı kamu kurumu
Yunanistan	Belediye girişimi
Litvanya	Kar amacı gütmeyen kuruluşlar

Kaynak: Özen P(2005).*Bölge Kalkınma Ajansları*. <http://www.tepav.org.tr> (9 Eylül 2015).

Fransa, İspanya, Belçika gibi ülkelerdeki ajanslar yasal düzenlemeler ve kanunla kurulurken, İrlanda, İskoçya, Hollanda gibi ülkelerde ajanslar devlet eliyle kurulmaktadır. Almanya, Yunanistan, Danimarka gibi ülkelerde ise mevcut yasal düzenleme ile kurulmuştur (Özen, 2005: 6).

2.2.1. Amerika

1929 ekonomik krizden etkilenerek Amerika’da kurulan TVA 1933 yılında ilk BKA örneğini oluşturmuştur. Kırsal nüfusun yoğun olduğu bölgede nüfus göçünü engellemek amacıyla baraj projeleri oluşturulmuş, tarım alanları elverişli hale getirilmiştir. Barajın ürettiği elektrik enerjisiyle bölge ekonomisi canlandırılmaya çalışılmıştır. Böylece bölgede kalkınma gerçekleştirilmiştir. Bugün de seneler önce pilot uygulamada kullanılan söz konusu bölge ABD’nin en önemli tarım merkezi haline gelmiştir (Atay ve Sugözü, 2010).

BKA'ların çoğu Avrupa'da teşkilatlanmıştır. ABD ve Birleşik Krallık gibi ülkelerde özel sektörle işbirliği içerisinde kurulan yarı özerk kuruluşlar olarak nitelendirilirken, Japonya ve Fransa gibi ülkelerde kalkınma ajansları Türkiye'deki GAP idaresinin yapılanması şeklinde görülmüştür. Diğer bir ifadeyle buralarda bürokrasi ve kamu kuruluşlarının egemenliği gözlenmiştir. AB'nin etkisiyle birlikte 1990'lı yılların ikinci yarısında Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde kurulmaya başlamıştır. Bu bölgelerde kalkınmayı sağlamak amacıyla bölgesel kalkınma planları oluşturulmuştur. Oluşturulan planların finansmanı ise AB tarafından karşılanmıştır (Atay ve Sugözü, 2010).

2.2.2. İngiltere

1960'lı yıllarda İngiltere'de BKA'ların temelleri atılmıştır. 1965 yılında Kırsal Geller Kalkınma Ajansı oluşturularak ajansların kalkınmayı sağlayacağı düşüncesi benimsenmiştir. Bu ajanslar hükümetten bağımsız bir şekilde çalışsa da yinede mülki idarelerle işbirliği içerisinde de olmuştur. Böylece ülkedeki bölgelerarası farklılıkları giderme amacı taşıyan bölge kurulları ve ajansları ekonomik anlamda kalkınma sağlamıştır (Gündüz ve Yılmaz, 2010: 72).

İngiltere'de bölgesel kalkınma temelli politikaların tarihi 1930'lara dayanmıştır. İlk olarak o yıllarda ekonomik canlanma ve gelişmeyi sağlamak adına kalkınma politikalarının temelleri atılmıştır. 1980'lerin sonlarından itibaren North East, North West ile Yorkshire ve Humber bölgelerinde yaşanan değişim ve mevcut politikaların bölgesel farklılığı gidermede yetersiz kalması, küreselleşme sürecinde AB'ye uyum süreci yeni arayışları ve politikaları kaçınılmaz hale getirmiştir. Bu yeni politika "Yeni İngiliz Bölgeselleşmesi" olarak adlandırılmıştır. Yeni İngiliz Bölgeselleşmesi olarak nitelendirilen bu süreçte öncelikle 1991 yılında AB'nin NUTS'a uygun olarak 8 istatistikî bölge kurulmuştur. Daha sonraki adım olarak kamu hizmetlerinde de bölgesel örgütlenmeyi sağlamak amacıyla 9 adet Bölge İdaresi kurulmuştur. Son olarak ise 9 adet bölge kalkınma ajansı ve bölge kurulları kurulmuştur (Engin, 2011: 70).

Tablo 9: İngiltere’de Bölgeler ve Bölgesel Kalkınma Ajansları

Bölge	Bölgesel Kalkınma Ajansları
East of England	East of England Development Agency
East of Midlands	East Midlands Development Agency
North East	One North East
North West	North West Development Agency
South East	South East England Development Agency
South West	South West England RDA
West Midlands	Advantage West Midlands
Yorkshire andtheHumber	Yorkshire Forward
London	London Development Agency

Kaynak: Engin C (2011) Kalkınma ajansları: Türkiye ve İngiltere ülke örnekleri. *Sosyal Ve Beşeri Bilimler Dergisi* 3(2): 65-77.

İngiltere’de ajanslar kurulduktan sonra ilk hedefleri, merkezi hükümetler birlikte strateji ve vizyon geliştirmek olmuştur. Bu hususta merkezi hükümet belirlenen stratejilerin gerçekleştirilmesinde önemli rol oynamış bir araya getirme görevini üstlenerek teşvik etmiştir. Bundan ötürü İngiliz BKA’ları 2002 yılından itibaren “tek program” adı altında merkezi hükümet tarafından finanse edilmektedir. Farklı bakanlıklardan aktarılan fonlar bir sepet içine alınarak bölge kalkınmasında yer alan önceliklere göre aktarılmıştır (Sarıhan, 2011: 85).

2.2.3. Londra

Londra Kalkınma Ajansı büyükşehir belediyesinin (Greater London Authority /GLA) bir organı ve Londra Büyükşehir Belediyesinin sınırları içine giren alanda ulaşım, planlama, ekonomik ve sosyal kalkınmadan sorumlu olarak 2000 yılında kurulmuştur (Özen, 2005: 13).

Londra Kalkınma Ajansının diğer İngiliz Kalkınma Ajanslarından farkı hükümete karşı değil, belediye başkanına karşı sorumlu olmasıdır. BKA'ların kuruluşu yasasına dayanan 1998'de resmi olarak kabul edilen Londra Kalkınma Ajansının asıl görevi, Londra'daki mevcut yatırımların desteklenmesi ve istihdamın artırılmasının sağlanması olmuştur. Bunun içinde yılda yaklaşık olarak 300 milyon sterlin yatırım yapılmıştır (Özen, 2005: 13).

2.2.4. İtalya

İtalya tarihi açıdan önemli ve köklü bir geçmişe sahip olduğundan dolayı yerel yönetimlerin güçlü olarak işlediği ülkelerden birisidir. Devlet elinin hakim olduğu bu ülkede 1950'li ve 1960'lı yıllarda kamu yatırımlarının yapılmasıyla kalkınmanın temelleri atılmıştır. 1977'de bir bölge idaresinin kurulmasıyla birlikte, bu bölge idarelerinde eğitim, sağlık vb. birtakım hizmetlerin iyileştirilmesi amaçlanmıştır. Ancak bu haliyle bile hem hukukilik hem de yerindelik açısından ulusal devletin denetimi altında olmaya devam etmiştir (Özen, 2005: 14).

İkinci Dünya Savaşından sonra kuzeyi ve güneyi arasında meydana gelen bölgelerarası eşitsizliği gidermek adına az gelişmiş olan Güney İtalya için "La Cassa Per İl Mezzogiorno (Güney İtalya Sandığı)" isminde bir kalkınma ajansı kurulmuştur. Bununla birlikte Güney İtalya'da sanayi ağırlıklı olarak kalkınma gerçekleştirilmiştir (Atay ve Sugözü, 2010: 22).

İtalya'da KOBİ'lere ve zanaata dayalı üretimin ve işgücünün artırılması için 1974'te ERVET Kalkınma Ajansı kurulmuştur (Atay ve Sugözü, 2010: 23). ERVET'in gerçekleştirmiş olduğu faaliyetler bir takım temel ilkelere dayanmıştır. Bu ilkeler daha çok şirketlerin inovasyon süreçlerini ve uluslararası platformda değişen kapasitelerini göz önüne almak suretiyle bölgesel kalkınmayı içsel ve dışsal anlamda gerçekleştirerek ve belirlenen programların hazırlanması ve uygulanmasında Emilia-Romagna Bölgesi'ne teknik destek ile bilgi-danışmanlık hizmeti vermiştir (Dall'olio, 2006: 64).

2.2.5. Fransa

Fransa'daki bölgesel kalkınma çalışmalarının yürütülmesi ve geliştirilmesi 1963 yılında kurulan (Delegation Al'a menagement du Territoire et Al'action Regionane-DATAR) Ülke Düzenleme ve Bölgesel Aksiyon Delegasyonu ile başlatılmıştır. Kuruluşun öncelikli amacı Paris ile diğer bölgeler arasındaki farklılıkları gidermek olmuştur. 1982 yılı sonuna doğru Fransa'da merkez dışı yönetim ve bölgeselleşmeye kaymalar olunca DATAR'ın rolü yeniden belirlenmiştir. Böylece, bölge ekonomisinin Avrupa programlarıyla koordinasyonu sağlanarak desteklenmesi ve yönetim planlarının tecrübe edilerek gözlem değerlendirme çalışmalarının yapılması amaç edinilmiştir (Apalı ve Yıldız, 2014: 14)

26 bölge üzerinde koordine sağlayan DATAR'ın üzerinde çalıştığı alanlardan birisi de Alsace Bölgesidir. Bölgelerarası eşitsizliği giderme amacını taşıyan Fransa Alsace BKA'nın kurulmasıyla Fransa'nın ve Avrupa'nın ilk kalkınma ajansı olma özelliğini temsil etmiştir (Apalı ve Yıldız, 2014: 15).

Kısaca Alsace Kalkınma Ajansının yapısından bahsedilecek olursa, ajans "Ad Hoc" yasaının yetkileri dahilinde kurulmuş olup bölgedeki senato, valilikler, belediyeler, üniversiteler, sanayi odaları, STK gibi dinamik kesimin toplandığı 145 kişilik bir konsey tarafından yönetilmiştir. Bu konseyin 23 kişisi ise yerel temsilcilerden oluşmuştur. Ajansın öncelikli amacı bölgeye yatırımın çekilmesinin sağlanmasıdır. Ajans bölgeye yatırımı çekerken kendilerince bir takım nedenler sıralamıştır. Bu nedenler, Alsace Bölgesinin gelişmiş kara, demir ve havayolu ulaşımına sahip olmasından ötürü stratejik bir konumda bulunmasından kaynaklanmıştır. Bu da bölgenin dinamik ve farklı bir ekonomiye sahip olmasını sağlamıştır. Öyle ki, Strasburg'un uluslararası bir rol oynaması, bölgedeki yatırıma elverişli yeşil alan ve kamu arazilerinin bulunması ve bölgenin yüksek yaşam standartlarına sahip olması bölgede yatırımcıyı çekerek yatırımların yapılmasını teşvik etmiştir (Apalı ve Yıldız, 2014: 15).

Yatırım yapan firmalar yatırım öncesinde ve sonrasında üretimleri için ajans tarafından destek almıştır. Ajans bu hizmetlerin büyük çoğunluğunu AB'nin yapısal

fonlarından sağlamıştır. Bunun dışında yerel hükümetler ve özel sektörden gelen yardımlar da ajansın gelir kaynaklarını oluşturmuştur (Apalı ve Yıldız, 2014: 15).

2.2.6. Avusturya

İkinci Dünya Savaşından sonra Avusturya Avrupa'daki birçok ülkeden farklı olarak bölgesel sanayi politikasını federal açıdan uygulamıştır. Teknoloji ve altyapı projelerine yoğunlaşmış olan sanayi politikalarında kamunun sahip olduğu bağımsız fonları buralarda kullanmıştır Sanayi ve teknolojik içerikli projeleri desteklemek için kullanılan fonlar Avusturya Sanayi Araştırma Fonu, Avusturya Bilim Fonu, ERP-Fonudur (Sezgin, 2013: 93).

Tablo 10: Avusturya Yönetim Kademeleri (2006 Yılı)

Federal Eyalet	İller	Belediyeler	Köyler
Burgenland	9	171	328
Carinthia	10	132	2824
LowerAustria	25	573	3908
UpperAustria	18	445	6660
Salzburg	6	119	737
Styria	17	542	2083
Tyrol	9	279	677
Vorarlberg	4	96	154
Vienna	1	1	23
Avusturya	99	2358	17394

Kaynak: İzmir Kalkınma Ajansı (2008) *Avrupa'da Kalkınma Ajansları* (İZKA Yayınları, İzmir).

Yukarıdaki tabloya göre Avusturya'da yönetim üç kademe arasında paylaşılmıştır. Bu kademeyi federal hükümet eyalet yönetimi ve yerel yönetimler oluşturmuştur. Federal hükümet ülkenin finans, dış politika, eğitim, sağlık gibi ülkenin çatısını oluşturan hizmetlerden sorumlu iken, eyalet yönetimi daha çok bölgesel planlama ve iktisadi kalkınma alanlarında çalışmalar yapmıştır. (Sarıhan, 2011: 90).

2.2.7. Japonya

İkinci Dünya Savaşından sonra Japonya ulusal kalkınma planları hazırlayıp, ekonomik kalkınmayı sağlamak amacıyla bölge ve mahalli organlara büyük

sorumluluklar vermiştir. İlk kalkınma ajansı Hokkaidu ve Tohoku bölgesinde 1956'da kurulmuştur. 1974 yılında ise Japon Bölgesel Kalkınma Kurumu kurulmuştur. Bu yapı ile birlikte metropolde sağlanan gelişmişlik seviyesinin mahalli alanlara kaydırarak söz konusu şehirlerin refah seviyesinin yükseltilmesi amaçlanmıştır (Özmen, 2004: 98).

1 Ekim 1999'da Hokkaidu-Tohoku Kalkınma Finansmanı Kamu Kurumu ile Japonya Bölgesel Kalkınma Kurumu, tüm hak ve yükümlülüklerini, finans kuruluşlarınca sağlanan kredilere ve projelere uzun vadeli finansman amacı güden Japonya Kalkınma Bankasına (JKB) devretmiştir. Böylelikle ülke ekonomisinin revize edilmesi ve bölgelerin kendilerine yeterliliklerinin sağlanması teşvik edilmiştir (Sezgin, 2013: 95).

2.2.8. İrlanda

1973 yılında AB'ye giren İrlanda, kalkınma planlarını AB bölgesel politikaları çerçevesinde oluşturmuş ve sınırları içerisindeki bölgelerin potansiyel gelişmişlik seviyesini ortaya çıkartma üzerine yoğunlaşmıştır (Kayasü vd., 2003: 48).

Üçü bölgesel biri ulusal olmak üzere toplam dört kalkınma ajansına sahip olan İrlanda'nın en önemli kalkınma ajansı endüstriyel gelişimi sağlamak için kurulan İrlanda Sanayi Kalkınma Ajansı (IDA)'dır. 1959-1966 yılları arasında büyük sanayi yatırımlarını çekmek amacıyla çalışmalar yapmış ve bu alanda epeyce başarı sağlamıştır. 1994 yılında ise ajansın adı İrlanda Sanayi Kalkınma Ajansı olarak değiştirilmiştir. İrlanda'da kurulan bir diğer kalkınma ajansı Enterprise İrlanda (Teşebbüs Ajansı- El)'dir. Bu ajansın temel misyonu ise İrlanda kökenli firmalara çeşitli destekler sağlayarak küresel pazardaki yerini güçlendirmiş ve teknolojik olarak ileriye taşımak için altyapı oluşturulmasını temin etmiştir (Sarıhan, 2011: 93).

2.3. Türkiye'de Kurulan Bölgesel Kalkınma Ajansları

Dünyada yaşanan değişim yeni kamu yönetişimini gündeme getirmiş, bu sayede ülke yönetimleri de sosyal, ekonomik ve siyasi olarak yeni düzenlemelerin oluşturulmasına imkan sağlamıştır. Son zamanlarda Türkiye'de yeni kamu yönetimi

anlayışının getirdiği yenilikler, toplumsal sorunları çözmeye karşılık olarak kullanılmış ve bölgesel kalkınma ajanslarının kurulması gerektiği vurgulanmıştır. Bölgelerarası gelişmişlik farkının ve gelir adaletsizliğinin giderilmesi düşüncesi ajansların önemini daha da arttırmıştır (Özer, 2012: 51).

Türkiye’de yerel bölgelerin kendi içsel dinamiklerini su yüzüne çıkararak kalkındırmak ve AB’ye girme sürecini hızlandırmak için kurulan bölgesel kalkınma çalışmalarına 1990’lı yıllarda başlanmıştır. Bu çalışmaya en iyi örnek olarak gösterilebilecek kurum ise GAP için kurulan Güney Doğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi olarak gösterilmiştir. Bunun dışında ise Ege bölgesi Kalkınma Ajansı, Mersin Kalkınma Ajansı ve Doğu Anadolu Projesi Kalkınma Ajansı da kalkınma ajanslarına örnek teşkil etmiştir (Maç, 2006: 15).

Tablo 11: Türkiye’de Kalkınma Ajansları

Kalkınma Ajansı	İller
AHİKA (AHİKA)	Aksaray, Kırıkkale, Kırşehir, Niğde, Nevşehir
Ankara Kalkınma Ajansı (ANKARAKA)	Ankara
Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı (BAKA)	Antalya, Burdur, Isparta
Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı (BAKKA)	Bartın, Karabük, Zonguldak
Bursa, Eskişehir, Bilecik Kalkınma Ajansı (BEBKA)	Bilecik, Bursa, Eskişehir
Çukurova Kalkınma Ajansı (ÇKA)	Adana, Mersin
Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı (DOĞAKA)	Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye
Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı (DAKA)	Bitlis, Hakkâri, Muş, Van
Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı (DOKA)	Artvin, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize, Trabzon
Doğu Marmara Kalkınma Ajansı (MARKA)	Bolu, Düzce, Kocaeli, Sakarya, Yalova
Dicle Kalkınma Ajansı (DİKA)	Batman, Mardin, Şırnak, Siirt
Fırat Kalkınma Ajansı (FKA)	Bingöl, Elazığ, Malatya, Tunceli

Güney Ege Kalkınma Ajansı (GEKA)	Aydın, Denizli, Muğla
Güney Marmara Kalkınma Ajansı (GMKA)	Balıkesir, Çanakkale
İpekyolu Kalkınma Ajansı (İKA)	Adıyaman, Gaziantep, Kilis
İstanbul Kalkınma Ajansı (İSTKA)	İstanbul
İzmir Kalkınma Ajansı (İZKA)	İzmir
Karacadağ Kalkınma Ajansı (KARACADAĞ)	Diyarbakır, Şanlıurfa
Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı (KUZKA)	Çankırı, Kastamonu, Sinop
Kuzey Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı (KUDAKA)	Bayburt, Erzincan, Erzurum
Zafer Kalkınma Ajansı (ZAFER)	Afyonkarahisar, Kütahya, Manisa, Uşak
Mevlana Kalkınma Ajansı (MEVKA)	Karaman, Konya
Orta Anadolu Kalkınma Ajansı (ORAN)	Kayseri, Sivas, Yozgat
Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı (OKA)	Amasya, Çorum, Samsun, Tokat
Serhat Kalkınma Ajansı (SERKA)	Ağrı, Ardahan, Iğdır, Kars
Trakya Kalkınma Ajansı (TRAKYAKA)	Edirne, Kırklareli, Tekirdağ

Kaynak: AB Bakanlığı (2000). *Kalkınma Ajansları*. <http://www.abgs.gov.tr> (30.10.2014).

Dünyadaki konjonktürel durumlara istinaden daha sonraki dönemde küreselleşme ve yapısal uyum politikaları çerçevesinde AB komisyonunun hazırlamış olduğu katılım ortaklığı belgesinde BKA'lara geniş ölçüde yer verilince Türkiye de BKA'ların kurulması için yasal süreci başlatmıştır (Maç, 2006: 16). AB'nin kalkınma modelini benimseyen Türkiye Avrupa Komisyonunun belirlediği standartları bölgelere uygulama çalışmalarına başlamıştır. Bu konuda 2004-2006 yılları arasında İtalyan ve Türk Hükümetleri arasında yapılan işbirliği Türkiye'nin bölgesel kalkınma kapasitesini arttırmak amacıyla oluşturulan BKA'ların kurumsal hazırlıklarını ikili program kapsamında başlatmışlardır. Bu süreçte İtalyan uzmanlar pilot uygulama kapsamında kurulan kalkınma ajanslarına AB bölgesel kalkınma

ajansı modeline uygun olarak rehberlik hizmetlerinde bulunmuştur (Young-Hyman, 2008: 379).

Ülkemizde ajanslarla ilgili yapılan ilk çalışma NUTS sisteminin 22 Eylül 2002’de Bakanlar Kurulunca kabul edilmesiyle başlamıştır. Daha sonra 2003 yılı katılım ortaklığı belgesinde ajansların kurulması öngörülmüştür. Bu süreçte Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun 2006’da çıkarılarak resmi anlamda kurulmuştur (Dede, 2009: 12). Öncelikle Çukurova ve İzmir Kalkınma ajansı kurulmuş bundan sonraki birkaç yıl içerisinde yani 25 Temmuz 2009 yılına kadar diğer ajanslarda kurulum sürecini tamamlamıştır (Engin, 2011: 73).

AB’nin bölgesel sınıflandırma oluşturulması amacıyla getirilen NUTS (İstatistiki Bölge Birimleri) Eurostat tarafından, topluluk içinde bölgesel istatistikler üretmek amacıyla ulusal otoritelerle varılan anlaşmalara dayanarak geliştirilen- sistemi AB’ye aday ülkelerle müzakerelere başlamak için bu ülkelere zorunlu kılınmıştır. Bu zorunluluk tüm üye ülkelerin aynı kriterlere göre oluşturulması, adaptasyonun sağlanabilmesi ve AB politikasına uyum sağlanabilmesi açısından önem arz etmiştir. Bu çerçevede üç çeşit tanımlama ortaya çıkarılmıştır. NUTS I kendine yeterli ekonomik güce sahip bölgeleri, NUTS II daha çok il seviyesindeki bölgeleri, NUTS III ise kırsal temelli yönetsel birimleri temsil etmiştir. AB’nin söz konusu bölgelere yönelik destek programları ise NUTS II çerçevesinde ele alınmıştır (Sakal, 2010: 13).

Bugün ülkemizde bölgesel kalkınma ve rekabet edebilirlik kapsamında 26 kalkınma ajansı mevcuttur. Pilot uygulama olarak 2006’da ilk olarak TR62 Düzey 2 bölgesinde Adana ve Mersin illerini kapsayan Çukurova Kalkınma Ajansı kurulmuş daha sonra TR31 Düzey 2 Bölgesinde İzmir Kalkınma Ajansı takip etmiştir. 2008’lerin sonuna doğru ise İstanbul, Konya, Van, Erzurum, Samsun, Diyarbakır, Gaziantep ve Mardin Kalkınma Ajansları kurulmuştur (Kalkınma Bakanlığı, 2013).

Tablo 12: Düzey 2 Bölgesi Kapsamında Türkiye’de Kurulmuş Olan Kalkınma Ajansları

TR10	İstanbul	TR71	Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir
TR21	Tekirdağ, Edirne, Kırklareli	TR72	Kayseri, Sivas, Yozgat
TR22	Balıkesir, Çanakkale	TR81	Zonguldak, Karabük, Bartın
TR31	İzmir	TR82	Kastamonu, Çankırı, Sinop
TR32	Aydın, Denizli, Muğla	TR83	Samsun, Tokat, Çorum, Amasya
TR33	Manisa, Afyon, Kütahya, Uşak	TR90	Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane
TR41	Bursa, Eskişehir, Bilecik	TRA1	Erzurum, Erzincan, Bayburt
TR42	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	TRA2	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan
TR51	Ankara	TRB1	Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli
TR52	Konya, Karaman	TRB2	Van, Muş, Bitlis, Hakkari
TR61	Antalya, Isparta, Burdur	TRC1	Gaziantep, Adıyaman, Kilis
TR62	Adana, Mersin	TRC2	Şanlıurfa, Diyarbakır
TR63	Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye	TRC3	Mardin, Batman, Şırnak, Siirt

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (2012). *Kalkınma Ajansları*. <http://www.tuik.gov.tr> (30.10.2015)

Önceki yıllarda BKA’ların yalnızca geri kalmış bölgelerde kurulması gerektiği yönünde önerilerde bulunulmuştur. GAP kapsamında bölgenin sosyo-ekonomik şartlarını geliştirip istihdamı artırarak bölge halkının katılımını ve kalkınmayı sağladığı örnek olarak gösterilmiştir. Bu söylem en çok kalkınma ajanslarının o bölgeler üzerindeki girişimcilik potansiyelini ortaya çıkarabilme projeleri uygulayabilme başarısıyla birlikte netlik kazanmıştır (Özer, 2007: 398).

Türkiye’de karma statüde tasarlanan ajansların teşkilat yapısı şu şekilde oluşmuştur:

- **Kalkınma Kurulu**

Bölgesel gelişme hedefine yönelik olarak; bölgedeki kamu kurum ve kuruluşları, özel kesim, STK, üniversiteler ve yerel yönetimler arasında işbirliğini geliştirmek ve ajansı yönlendirmek üzere oluşturulur (DPT, 2013: 26).

- **Yönetim Kurulu**

Ajansın yönetim kurulu; İl valileri, il belediye başkanları, il genel meclis başkanı ve her ilden birer kişi olmak şartıyla ticaret ve sanayi oda başkanlarından meydana gelmiştir. Yönetim kurulunun başkanı ise validir. Vali başkanlığında yapılan ilk toplantıda bir başkan vekili seçilir. Yönetim kurulu başkanları daha sonraki her yıl diğer illerin valilerinin alfabetik sıraya göre seçilmesinden oluşur (Eryılmaz ve Tuncer, 2013: 179).

- **Genel Sekreterlik**

Ajansın icra organıdır. Genel sekreterlik ve yatırım destek ofislerinin en üst amiri olan genel sekreter yönetim kuruluna karşı sorumludur. Bölgenin özelliklerine ve öncelikli faaliyet alanlarına göre en fazla beş ana hizmet birimi kurulabilmektedir. (DPT, 2013: 26).

- **Yatırım Destek Ofisleri(YDO)**

2012 yılı sonu itibariyle Türkiye'deki tüm illerde faaliyet gösteren. YDO'lar yatırımcıların bölgeye yatırım yapmasını sağlamak amacıyla bölgedeki illerin tanıtımı, yatırımcıların kamu kurum ve kuruluşlarının görev ve yetki alanına giren izin ve ruhsat işlemleri ile diğer idarî iş ve işlemlerini öncelikle ve ivedilikle takip ve sonuçlandırılmasından sorumludur. Ayrıca, yatırımcılara yönelik olarak bölgedeki yatırım fırsatları, ulusal ve uluslararası pazarlar, kredi ve devlet yardımları konusunda bilgilendirme toplantıları ve çalışmaları yapmakla görevlidir (DPT, 2013: 26).

Kalkınma ajansları kurulduğundan bu yana genellikle siyasi yapılar olarak görülmüştür. Halbuki ajansın statüsü, yapısı, organları, amaçlarına ulaşma yöntemleri siyasi boyutundan daha önemli bir husus olarak görülmesi gerektiğine değinilmiştir. Çünkü tamamen siyasi nitelikli bir yapı olarak görülmesi kamuoyu

tarafından kalkınma ajanslarına sıcak bakılmamasına neden olmuştur. Bu çerçevede bölgedeki kamu, özel, sivil tüm aktörlerin işbirliği içerisinde çalışmalar yapması ve ajansların işlevselliğinin geliştirilmesi vurgulanmıştır. Diğer bir ifadeyle siyasi yaklaşımdan uzak bir üretim ve istihdamı artırıcı yönde bir politika uygulayan rekabete dayalı bir anlayışla proje üretilmesini sağlayan uygulamalara değinilmiştir (Özer, 2007: 402).

Kalkınma Ajansları hakkında 5449 sayılı kanunun iptalinin anayasa mahkemesi tarafından henüz karara bağlanmamış olması ve ajansların bölge yönetimi olarak nitelendirilmesi gerekçesiyle Danıştay'ın kalkınma ajanslarının çalışma usul ve esasları hakkında yönetmelik hakkında yürütmeyi durdurma kararı vermesi pilot bölgelerde ajansların faaliyetlerini etkilerken yeni ajansların kurulmasını da engellemiştir. Halbuki ajansların siyasi olarak bölge yönetiminden ziyade bölge kalkınması için hizmet veren kuruluşlar olarak görülmesi gerektiği öngörülmüştür. Diğer taraftan Türkiye'deki kamu yönetimi yapısına uymadığı için ajansların merkezi yönetimi yoksa yerel yönetim kuruluşları mı olduğu da sorun teşkil etmiştir. Bu çerçevede ise ajanslar hizmet yönünden yerinden yönetim kuruluşları kapsamında değerlendirilmiştir. Bahsedilen bu aksaklıklar ve belirsizlikler Türkiye'nin kalkınması ve rekabet edebilirlik düzeyinin artırılması açısından önem arz etmiştir (Özer, 2007: 402).

Genel olarak kalkınma ajansları küresel rekabet çerçevesinde yatırımların yönlendirilmesini sağlamıştır. Günümüzde rekabet gücü, ağır sanayi kolları ve benzeri sektörlerden daha çok; ileri teknoloji, yenilik gibi unsurların göz önünde bulundurarak politikalar oluşturulmuştur. Türkiye'de ise pilot uygulamalar olan Çukurova ve İzmir Kalkınma Ajanslarında da görüldüğü üzere bu tür yatırımlar ağırlık kazanamamış, bu nedenle de bilgi teknolojilerinin yoğun olduğu kalkınma programlarının uygulanması gerektiği ortaya çıkarılmıştır (Özer, 2007: 403).

2.4. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Türkiye'de Uygulanabilirliği

Türkiye'de ilk kez 1960'lı yıllarda ortaya atılan ve sekiz kalkınma planında yer alan bölgesel kalkınma planlarının bölgelerarası dengesizlikleri giderilememesi ve Türkiye'de bağımsız yerel kurumların olmaması, yeni politikaların geliştirilmesini

zorunlu kılmıştır. AB'ye tam üyelik müzakereleri sürecindeki katılım ortaklığı belgesinde orta vadede yapılması gereken görevler kapsamına alınması sebebiyle AB Bölgesel İstatistik Sistemi ile karşılaştırılabilir veri tabanı oluşturularak ülke genelinde üç düzeyde istatistiki bölge birimleri belirlenmiştir. Bu sınıflandırmada Düzey 3 kapsamındaki istatistiki bölge birimleri 81 adet olup, il düzeyindedir. Düzey 2 istatistiki bölge birimi Düzey 3 kapsamındaki komşu illerin gruplandırılması sonucu tanımlanmış olup, 26 adet ajans oluşturulmuştur. Bu birimlerin oluşturulması AB'ye uyum politikaları çerçevesinde atılan bir adım olarak görülmüştür (Berber ve Çelepçi, 2005: 151).

AB'ye katılım süreci Türkiye'deki bölgesel kalkınma politikalarının yönünü değiştirmiştir. Geçmişten bu yana süregelen bölgelerarası dengesizlikleri gidermek için uygulanan plan ve programlar yeniden gözden geçirilmeye başlanmıştır. Yaklaşık 40 yıldır uygulanan bölgesel gelişme modeli yerini BKA'lara bırakmıştır (Berber ve Çelepçi, 2005: 151).

Bölgesel kalkınmanın sağlanması ve geliştirilmesinde önemli faydalar sağlayacağı görüşü ile kurulan BKA bölgesel stratejileri uygulayan, yerel ve bölgesel girişimciliği destekleyen bölgesel talepleri karşılayacak yeni ürün ve hizmet üretimi için çözümler üretmiştir (Uzay, 2010: 19).

Kalkınma ajanslarının kurulmasıyla birlikte bölgesel gelişme politikalarında değişiklikler meydana gelmiştir. Daha önceleri bölgelerarası eşitsizliğin giderilmesi ön planda iken, AB politikalarının izlenmesiyle birlikte bölgesel rekabet öncelik haline gelmiştir. Bölgesel gelişmedeki bu yenilik; bölge planlarının özel sektöre devredilmesi ve bölgelerin ekonomik açıdan yabancı sermaye çekme ve yatırım yapma konularında daha fazla serbestliğe kavuşmaları sonuçlarını doğurmuştur. Bununla birlikte oda, dernek, vakıf gibi kuruluşların bölge yönetiminde aktif roller üstlenmiştir. Fakat ajans yönetiminin diğer taraftan DPT'ye bağlı olarak faaliyet göstermesi bu görüşün kabulünü engellemiştir (Aliyev ve Hasanoglu, 2006: 100).

AB'deki bölgesel kalkınma ajansları uygulamalarında daha çok özel sektör ve STK'ya görev verilmiştir. Türkiye'deki yapılanma ise özel sektör ve STK her ne

kadar bölgesel politikaların aktörleri olarak yer alsada son söz DPT'ye bırakılmıştır. Bu açıdan BKA DPT'nin taşradaki temsilcilikleri gibi görünmüştür. Öte yandan kalkınma ajanslarının bazı misyonları Türkiye'deki yapılanma ile örtüşmüştür. Esnek üretim sisteminde KOBİ'lere üretim görevi verilirken Türkiye'de bu verimlilik artışını Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB) sağlamıştır. (Aliyev ve Hasanoğlu, 2006: 100).

Bunların yanı sıra BKA'ların Türk İdari yapısına uygun bir oluşum olmadığı gerekçesi ülkemizin yönetim ve ekonomik yapısına adapte olmasının güç olacağı düşüncesini getirmiştir. Bundan ötürü ajansların faaliyetlerinde bir takım sorunlar çıkacağı iddia edilmiştir. Ayrıca birden fazla ili kapsayan bölgeleri içine alan BKA'larda "il milliyetçiliğinin" oluşabileceğine değinilmiştir (Maç, 2006: 7).

Ajanslar küresel düzeyde yaşanan gelişmeleri yerel ve bölgesel düzeye aktaran, yerel potansiyel varlıkları da küresel pazarlara taşıyan kuruluşlardır. Bu şekilde yapılan çalışmalarla birlikte geride kalmış bir bölgenin rekabet edebilirliği arttırılarak kendi kendine yetebilme özelliği kazandırılmıştır. Ajanslar bölgeler üzerindeki verimliliğini arttırmak için yaptıkları SWOT (Güçlü, Zayıf, Fırsat ve Tehditler) analizi ile bölgelerin yerel potansiyellerinin belirlenmesini kolaylaştırmıştır. Buna bağlı olarak da hazırlanan plan ve program çerçevesinde bölge katma değerini ve istihdamı arttırmıştır. Sonuç olarak BKA'ların sosyal ve ekonomi politikalarının uygulanması için ne kadar elverişli kurumlar olduğu ortaya çıkmıştır (Özer, 2012: 60).

Özetlenecek olursa, bölgesel kalkınma ajansları her ne kadar amaca uygun çalışıyor gibi görünse de ülkemizde bölgesel bilinç henüz oluşturulamamış kalkınma ajanslarına ilişkin yapılan akademik çevreler planlanan illerle sınırlı kalmıştır. Bunun yanı sıra bölgesel kalkınmada rol oynayan yerel aktörlere de yeterince bilgilendirmede bulunulmamıştır. Neticede AB sürecinde kalkınma ajanslarının kurulmasının bir zorunluluk haline getirilmiş olması yetmemekle birlikte uygulama sürecinde de geniş katılımın sağlanması gerektiği düşünülmüştür (Özmen, 2008: 339).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AHİLER KALKINMA AJANSININ BÖLGE KALKINMASINDA ÖNEMİ

Ahiler Kalkınma Ajansı (AHİKA) başta kurumsallaşma faaliyetleri olmak üzere koordinasyon, teknik destek, izleme ve değerlendirme, yatırım ve tanıtım faaliyetlerine ağırlık vermiştir. Bu çerçevede 2011 yılından beri 28 uzman, 8 destek ve 12 hizmet alımı yoluyla çalışan personel ile faaliyetlerini yürütmüştür. Öncelikle kurumsallaşma çalışmaları olarak birimlerin ayrılması ve her birinin görev tanımı yapılmıştır. 2011 yılının mart ayında personel alımı gerçekleştirilerek insan kaynaklarına ilişkin çalışmalar başlatılmıştır (AHİKA, 2011: 17). Bu bölümde AHİKA'nın tarihçesi, görevleri, amaçları üzerinde durulacaktır. Aynı zamanda AHİKA'nın kalkınma üzerinde etkisi olup olmadığı incelenecektir.

3.1. AHİKA'nın Tarihçesi ve Gelişimi

AHİKA, 25.01.2006 tarih ve 5449 sayılı "Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun'un 3. Maddesine dayanılarak 2009/15236 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Kalkınma Bakanlığı koordinasyonunda kurulmuştur (AHİKA, 2014a: 3).

Türkiye istatistikî bölge birimleri sınıflandırmasına göre ajansın sorumlu olduğu bölge; Nevşehir merkez olmak üzere Niğde, Aksaray, Kırşehir ve Kırıkkale'yi kapsayan TR71 Düzey2 bölgesidir. Ajans mevzuatın verdiği yetki dahilinde bölge içi ve bölge dışı koordine sağlayarak bölgedeki gelişmişlik farklarını azaltmayı amaç edinmiş, araştırma, analiz, bölge planı, mali destek programı, eğitim yatırım destek ve tanıtım faaliyetlerini sürdürmüştür (AHİKA, 2014a: 13).

2014-2023 Taslak Bölge Planına göre, Türkiye’de gerçekleştirilen gayri safi, toplam katma değerın %1.53’ü TR71 Düzey 2 bölgesinden yani AHİKA tarafından sağlanmıştır. Bunların içeriğine bakıldığında ise %25,1’i sanayiden, %55,3’ü hizmetlerden ve %19,6’sı tarımdan elde edilmiştir. Bu anlamda bölgedeki en önemli getiriye sağlayan sektörün hizmet sektörü olduğu gözlenmiştir (AHİKA, 2014b: 14).

Globalleşmenin ve her alanda yaşanan hızlı gelişmenin etkili olduğu, fırsatların ve tehditlerin görüldüğü bu süreçte, bu plan hedef ve stratejilerin gerçekleşmesi açısından yol gösterici niteliğe sahip olmuştur. Bunun yanı sıra katılımıcılığı ön planda tutarak yaşanabilir bir alan yaratmayı amaç edinmiştir. Bu kapsamda 2014-2023 bölge planı bir yandan bölgenin daha da kuvvetlendiren, diğeryandan zayıf noktaları iyileştirip olası tehditleri önceden belirleyerek bu hususlarda tedbirler alan temel bir yol haritası niteliğinde olmuştur (AHİKA, 2014b: 14).

3.1.1. AHİKA’nın Görev ve Yetkileri

5449 Sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun’un 5.maddesinde belirtilen görev ve yetkiler AHİKA’nın görev ve yetkilerini oluşturmaktadır. Buna göre kanunda belirtildiği üzere, bölge plan ve programlarının uygulanmasında ve bölgenin kapasitesinin geliştirilmesinde ajansın rolü büyüktür. Bu bağlamda kamu sektörü, özel sektör ve STK’larla işbirliği içerisinde çalışarak mali ve teknik destekler sağlamaktadır. İlave olarak proje teklif çağrısı yöntemi ile firmalara yönelik teknik toplantılar ve çalıştaylar düzenlemektedir. Proje kapsamında kamu kesimi özel sektör ve STK’lara verilen desteklerin takibini yapmaktadır. Nitekim verilen desteklerin etkinliğini ölçme hususunda ajansın yaptığı çalışmalar ve raporlamalar bölgenin kalkınmasında nasıl bir etki yarattığı ve bir sonraki projede o alanda destek verilip verilmeyeceği hususunda büyük önem taşımaktadır (AHİKA, 2014a: 10).

3.1.2. AHİKA’nın Amaç ve Hedefleri

Ajansın temel amaç ve hedefleri 2014 yılı ajans faaliyet raporunda yer almaktadır:

- “Bölgenin yerel potansiyelini ortaya çıkarmak, yerel dinamikleri harekete geçirmek ve rekabetçilik kapasitesini artırmak,

- Bölge içi ve bölgelerarası gelişmişlik farkını azaltmak için çalışmalarda bulunmak,
- TR71 Düzey 2 Bölgesi'nde ekonomik ve sosyal kalkınmanın sağlanması için bölgeyi bütün boyutları ile ele alan kapsamlı analiz çalışmalarını gerçekleştirmek ve çözüm önerilerinde bulunmak,
- Bölgede sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleşmesine katkı sağlamak, sahiplenme ve kalkınma bilincinin oluşması için çalışmalarda bulunmak,
- Bölgede kamu sektörü, özel sektör ve STK arasında işbirliği ağları geliştirmek, bu sayede kaynakların etkin ve verimli olarak kullanılmasını sağlamak,
- Bölgenin kalkınması için gerekli dış kaynakları bölgeye çekmek,
- Bölgede yatırım imkânlarını geliştirmek,
- Tüm ajans faaliyetlerinde, şeffaflık, verimlilik, tarafsızlık, yenilikçilik, katılımcılık, güvenilirlik, sürdürülebilirlik, çözüm odaklılık ve etkinlik ilkeleri doğrultusunda hareket etmek”(AHİKA, 2014a: 24)

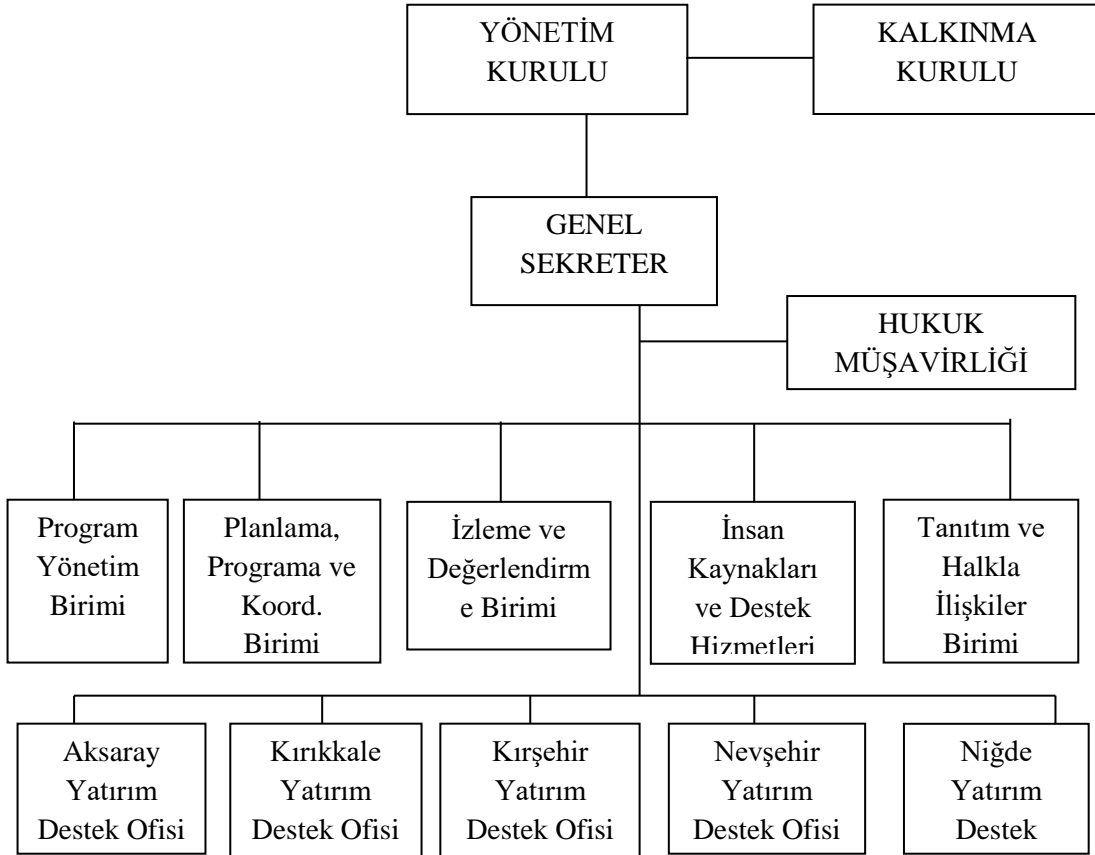
Yukarıda sayılan amaç ve hedefleri gerçekleştirirken ajansın izlediği temel politikalar ve öncelikler aşağıda yer almıştır:

- “Bölgedeki insan kaynaklarının gelişimi ve iş gücü kalitesinin artırılmasına yönelik faaliyetleri desteklemek,
- Toplumsal, çevresel ve kültürel değerlere duyarlı biçimde bölgede sürdürülebilir kalkınmayı gerçekleştirmek,
- Bölgedeki sektörlerin rekabetçilik güçlerinin araştırılması ile oluşturulacak kümelenme stratejileri doğrultusunda yatırımların yönlendirilmesini sağlamak,
- Bölgede ekonomik ve sosyal kalkınmanın hızlanmasını sağlamak için bölge dışında bulunan kaynakların projeler aracılığıyla bölgeye çekilmesini sağlamak,
- Bölge kaynaklarının etkin ve verimli kullanılmasını sağlamak için bölgedeki aktörler arasında işbirliği ağlarını geliştirmek,
- Bölgede faaliyet gösteren işletmeleri katma değeri yüksek ürünlerin üretimine teşvik edecek ve ihracat kapasitelerini arttıracak faaliyetlerde bulunmak,

- Bölgenin yatırım potansiyellerini belirleyerek ulusal ve uluslararası alanda tanıtımını sağlamak,
- Bölgede iş yatırım ortamını geliştirici, girişimciliği destekleyen ve bölge içi eşitsizlikleri gidermeyi hedefleyen faaliyetleri desteklemek” (AHİKA, 2014a: 26).

3.2. AHİKA Teşkilat Yapısı

5449 sayılı Kanun’a göre kurulan AHİLER Kalkınma Ajansı’nın teşkilat yapısı, Yönetim Kurulu, Kalkınma Kurulu ve Genel Sekreterlikten meydana gelmiştir. Genel Sekreterlik ise; Planlama, Programlama ve Koordinasyon (PPKB), Program Yönetimi (PYB), İzleme ve Değerlendirme (İDB), İnsan Kaynakları ve Destek Hizmetleri (İKDHB), Tanıtım ve Halkla İlişkiler Birimleri (THİB) ile Aksaray, Kırıkkale, Kırşehir, Nevşehir ve Niğde illerinde bulunan Yatırım Destek Ofislerinden (YDO) oluşmuştur (AHİKA, 2014a: 11).

Şekil 2: AHİKA Teşkilat Şeması

Kaynak: AHİKA (2014a).2014 Yılı Faaliyet Raporu. <http://ahika.gov.tr> (18 Mart 2015).

3.2.1. Yönetim Kurulu

5449 sayılı “Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun” da yönetim kurulunun sınırları ve görevleri belirlenmiştir. Yönetim kurulu birçok ilden oluşan bölgelerde valiler, büyükşehirlerde büyükşehir belediye başkanları büyükşehir olmayan il merkezlerinde belediye başkanları, il genel meclis başkanları ile sanayi ve ticaret odası başkanlarından oluşmuştur. Ajansın yönetim kurulu başkanı ise en büyük mülki amir olan validir (AHİKA, 2014a: 13).

3.2.2. Kalkınma Kurulu

Ajansın “Danışma Mercii” olarak nitelendirilen kalkınma kurulu bölge kalkınmasına katkıda bulunabilecek yeterliliğe sahip olan kamu kurum ve kuruluşları, özel sektör, STK, özel sektör ve üniversitelerden seçilen temsilcilerden oluşmuştur. Bu kuruluşlardan seçilen temsilciler, işbirliği içerisinde çalışarak ajansın karar alma safhasında yönlendirici bir rol oynamıştır (AHİKA, 2014a: 14).

3.2.3. Genel Sekreterlik

Ajansın “İcra Birimidir”. Genel sekreterlik ve yatırım destek ofislerinin en üst amiri olan genel sekreter yönetim kuruluna karşı sorumlu olmuştur. AHİLER Kalkınma Ajansı Genel Sekreterliği; PPKB, PYB, İDB, İKDHB, THİB ile Aksaray, Kırıkkale, Kırşehir, Nevşehir ve Niğde illerinde bulunan YDO’dan oluşmaktadır (AHİKA, 2014a: 16).

3.3. AHİKA’nın Bölgesel Planlama Faaliyetleri

TR71 Düzey 2 Bölgesi 2014-2023 bölge planı hazırlıkları çerçevesinde Türkiye İstatistik Kurumu’ndan ve diğer kamu kurum ve kuruluşlarından veriler istenerek mevcut durum analizi çalışmaları yapılmıştır. Mevcut durum analizi çalışmalarında katılımın sağlanması amacıyla, kamu kurum ve kuruluşları, üniversiteler, STK ve ilgili diğer paydaşları da içeren çalıştaylar düzenlemiştir. Plan hazırlıkları kapsamında sosyal yapı, tarım, çevre ve altyapı, sanayi, turizm ve enerji konularında

her ilde birer defa olmak üzere 30 çalıştay gerçekleştirilmiştir. Bunun neticesinde 1288 uzman ve kuruluş temsilcisiyle görüşülmüştür (AHİKA, 2013: 33).

Mevcut durum analizi çalışmalarının yanı sıra bölgenin yerel, bölgesel ve ulusal düzeyde nerede olduğuna ilişkin analizler de gerçekleştirilmiştir. Bunlar; TR71 Düzey 2 Bölgesi sosyo-ekonomik Gelişmişlik Analizi, TR71 Düzey 2 Bölgesi Rekabet Edebilirlik Analizi ve TR71 Düzey 2 Bölgesi Alt Bölge Analizidir (AHİKA, 2013: 34).

PPKB'de 1 birim başkanı, 4 uzman görev yapmaktadır. Kalkınma Ajansları Destek Yönetim Kılavuzunda da belirtildiği gibi PPKB'nin görev, yetki ve sorumlulukları aşağıdaki şekilde sıralanmıştır (AHİKA, 2014a: 20):

- Öncelikli olarak bölge planını hazırlayarak bölgenin kırsal ve yerel kalkınma kapasitesinin gelişmesine yardımcı olmak, stratejiler ve politikalar belirlemek,
- Sağlanacak desteğin türü ve yöntemini belirlemek,
- Bölgenin kaynak ve olanaklarını göz önünde bulundurarak ekonomik-sosyal gelişmeyi hızlandırmaya ve bölgede rekabet edilebilirliği yükseltmeye yönelik araştırmalar yaparak bunların neticesinde eylem planları oluşturmak,
- Bölgesel kalkınmayı sağlayacak projeler ile yine bu amaçla çalışmalar yürüten yerel yönetimlere teknik destek sağlamak,
- Ara faaliyet raporu ile Yıllık Çalışma Programını hazırlamak,
- Kalkınma Kurulu ile gerçekleştirilecek toplantıların gündemini belirlemek ve kurulda yapılacak çalışmaları planlamak,
- Birimin faaliyet alanı ile ilgili hususlarda kurum ve kuruluşlarla işbirliği içerisinde çalışmak,
- Genel sekreterliğe çalışma alanıyla ilgili konularda gerekli raporlamaları yapmak,
- Birimin faaliyet alanıyla ilgili yapılması öngörülen veya yapılan faaliyetlerin hedef kitleye duyurulmasını sağlamak,
- Yönetim kurulu veya genel sekreterlik tarafından faaliyet alanıyla ilgili verilecek diğer görevleri yerine getirmek.

Mevcut durum analizi kapsamında yapılan çalışmaların neticesinde elde edilen sonuçlar bölgenin 2023 stratejilerinin belirlenmesini sağlamıştır. Kalkınma kurulu toplantısında ise bu hedef ve amaçlar geliştirilmiştir (AHİKA, 2013: 35).

3.4. AHİKA'nın Bölge Ekonomisindeki Etkileri

AHİKA yıllık çalışma programında belirtilmek kaydıyla işbirliği içinde oldukları gerçek ve tüzel kişilerin bölge planı ve programlarının uygulanmasını sağlayıcı proje ve faaliyetlerine mali destek sağlamıştır. Ajansın sağladığı destekler ise doğrudan finansman desteği, faiz desteği ve faizsiz kredi desteği olmak üzere üç'e ayrılmıştır (AHİKA, 2014a: 114).

Doğrudan Finansman Desteği

a) Proje Teklif Çağrısı

Ajansın oluşturduğu belli bir destek programı kapsamında belirlenmiş, başvuru sahiplerinin, belirlenen konu ve koşullara uygun olarak proje teklifi sunmaya davet edilmesi olarak tanımlanmıştır (AHİKA, 2015: 49). Bu destek türünün geri ödemesi bulunmamaktadır.

b) GÜdümlü Proje Desteği

Bölgede öngörülen öncelikler doğrultusunda doğrudan destek sağlamaya yönelik ajans tarafından konusu ve koşulları belirlenen model projeler olarak tanımlanmıştır (AHİKA, 2015: 73). Söz konusu yöntem bölgedeki girişimcilik ve yenilikçilik faaliyetlerini arttırarak bölge kapasitesinin geliştirilmesine katkıda bulunacak projelere proje teklif çağrısı uygulamadan direkt olarak mali ve teknik destek uygulanmasını sağlamak amacıyla oluşturulmuştur (Öztürk, Tanrıverdi ve Tanrıverdi, 2016: 134).

c) Doğrudan Faaliyet Desteği

Ajansın bölge kalkınmasında ve rekabet gücünü arttırmada acil oluşabilecek tehditleri bertaraf etmek adına riskleri önlemesi, bölge planının stratejik eylemlerinin

başlatılması ve gerçekleştirilmesine katkı sağlayacak olan faaliyetler için verilen destekler olarak nitelendirilmiştir (AHİKA, 2015: 72). Bu destek mevzuat çerçevesinde belirlenen ulusal plan ve programlarla yerel ve bölgesel kalkınmaya katkı sağlamayı amaçlayarak stratejik planlama ve araştırmaya mali destek temin etmektedir.

Faizsiz Kredi Desteği

Faizsiz kredi desteği, ajans tarafından kar amacı güden gerçek ve tüzel kişilerin ajans tarafından hazırlanan başvuru rehberindeki özellikli projeler için ilgili aracı kuruluşlar eliyle kredi verilmesine ve bu desteğin ajansa faizsiz olarak taksitler halinde geri ödenmesini öngören karşılıksız yardımdır. Faizsiz kredi desteğinde yararlanıcıya sözleşme tarihinden itibaren en az üç ay geri ödemesiz dönem tanınır ve en fazla 4 yıl içinde ödenir (AHİKA, 2015: 111).

Faiz Desteği

Faiz desteği ajans tarafından önceden hazırlanacak başvuru rehberinde geçen özelliklere sahip kar amacı güden gerçek ve tüzel kişilerin alacakları krediler karşılığında ödeyecekleri faiz giderinin ajans tarafından karşılanmasını öngören karşılıksız yardım olarak belirtilmiştir (AHİKA, 2015: 111).

Teknik Destek

Ajans tarafından sağlanan destek, bölgede kalkınma açısından önemli ancak kurumsal kapasite ve enformasyon eksikliği sebebiyle hazırlık ve uygulama süreçlerinde problem yaşayan alanlarda verilmektedir (AHİKA, 2015: 47).

AHİKA'nın 2010- 2013 yılları arasında hazırlanan TR71 Bölge Planı vizyonu "Stratejik konumu ile ticaret ve sanayide sürdürülebilir kalkınmayı sağlamış, bereketli toprakları ile tarım ve hayvancılıkta gelişmiş, sevgi ve hoşgörü ikliminde kendini yetiştirmiş insanları, büyüleyici Kapadokya'sı, kültürel ve tarihi zenginlikleri ve termal kaynakları ile farklılaşmış, dünya markası bir bölge olmak" şeklinde

tanımlanmış olup, bu bağlamda vizyon aşağıda da belirtildiği üzere dört ana eksen etrafında toplanmıştır (Öztürk, Tanrıverdi ve Tanrıverdi, 2016: 135).

Tablo 13: TR 71 Bölge Planı 2010-2013 Gelişme Eksenleri ve Amaçları

Eksen	Amaç
İnsan Kaynakları	İnsan Kaynaklarını rekabetçi bir anlayışla geliştirerek bölgedeki girişimcilik ve istihdamı arttırmak
Dünya Çapında Turizm	Bölgesel gelişmede turizmi öncü bir sektör konumuna ulaştırarak bölgenin önemli bir varış noktası ve uluslararası bir marka haline gelmesini sağlamak.
Rekabet Edilebilirlik	Tarım, sanayi ve hizmetler sektörlerinde katma değeri yüksek ürünler üreterek bölgenin rekabet edebilirliğini arttırmak
Yaşam Kalitesi	Katılımcı ve sürdürülebilir bir kalkınma anlayışı ile sosyal bütünleşmeyi sağlayarak yaşam kalitesini arttırmak.

Kaynak: Öztürk S, Tanrıverdi H, Tanrıverdi S (2016) AHİKA 2012 yılı sektörel rekabet edilebilirlik mali destek programı etki analizi çalışması. *Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi* 21(1): 125-150.

Tablo 14: TR71 Düzey 2 Bölgesinde AHİKA Tarafından Uygulanan Destekler

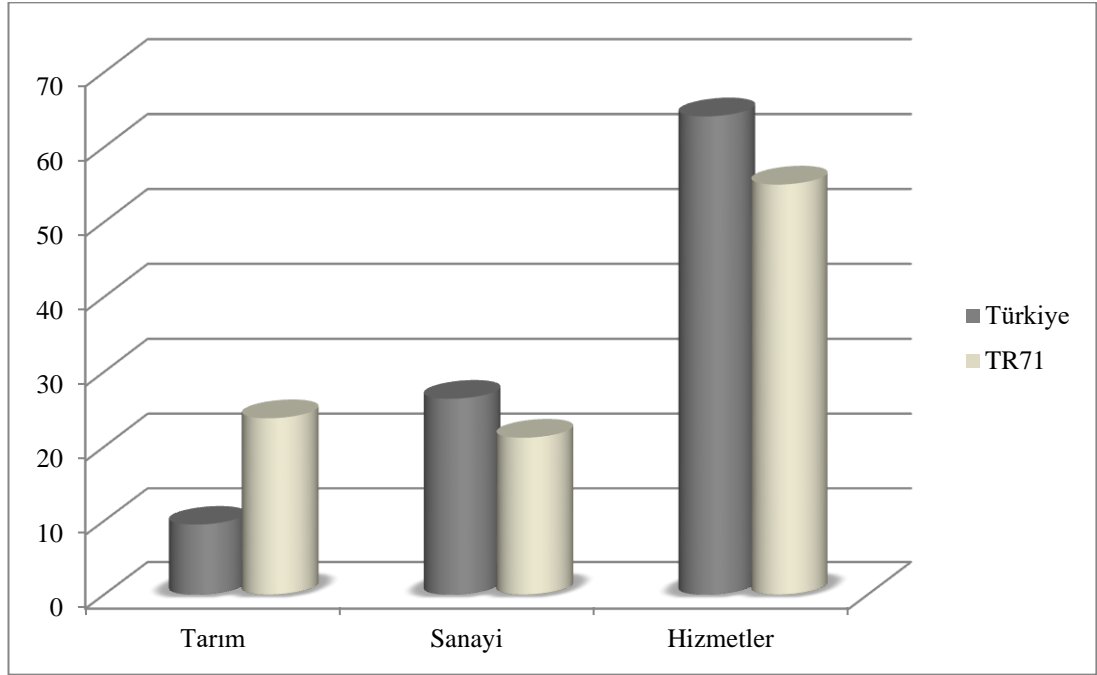
Yılı	Proje Destek Teklif Çağrısına Çıkan Mali Destek Programının Adı	Programda Duyurulan Destek Tutarı	Sözleşme İmzalanan Proje Sayısı	Sözleşmeye Bağlanan Tutar (TL)	Eş Finansman Dahil Toplam Proje Bütçesi (TL)
2010	Kırsal Kalkınma Mali Destek Programı	4.000.000,00	15	2.334.142,33	3.104.745,61
2010	Tarım Dayalı Sanayi Mali Destek Programı	5.000.000,00	18	4.899.924,97	10.622.600,49
2010	Küçük Ölçekli Altyapı Mali Destek Programı	3.300.000,00	8	3.262.089,35	5.776.912,91

2011	Turizm Mali Destek Programı	6.500.000,00	8	1.480.545,00	2.437.391,00
2011	İmalat Sanayiinde Yenilikçiliğin Gerçekleştirilmesi Mali Destek Programı	6.500.000,00	13	2.891.365,53	5.790.466,73
2011	Tarım ve Kırsal Kalkınma Mali Destek Programı	2.510.000,00	7	912.235,21	1.216.355,76
2012	Küçük Ölçekli Altyapı Mali Destek Programı	7.500.000,00	18	7.681.243,83	12.055.165,29
2012	Sektörel Rekabet Edebilirlik Mali Destek Programı	17.000.000,00	56	16.773.970,34	37.160.022,34
2013	Doğrudan Faaliyet Desteği	882.366,32	16	882.164,76	975.618,00
2011 2013	Teknik Destek Programı	850.000,00	99	611.070,00	611.070,00
TOPLAM			258	41.728.751,32	79.750.348,13

Kaynak: AHİKA (2014b). *TR71 Düzey 2 Bölgesi Bölge Planı 2014-2023*. <http://ahika.gov.tr> (18 Ocak 2016).

Türkiye nüfusunun yaklaşık %2'sini barındıran TR71 Düzey 2 Bölgesi, Türkiye'de üretilen toplam Gayri Safi Katma Değerin (GSKD) yaklaşık %1,53'ünü üretmektedir. İktisadi faaliyet kollarının dağılımı açısından bakıldığında TR71 Düzey 2 Bölgesi'nde tarım sektörü öne çıkmaktadır. Tarımın 2010 yılında Türkiye genelinde GSKD'deki payı %9,5 iken, TR71 Düzey 2 Bölgesi'nde %23,8'dir. Buna karşılık 2010 yılında sanayi sektörünün Türkiye genelinde GSKD'deki payı %26,40 iken, TR71 Düzey 2 Bölgesi'nde %21,20 ve hizmetler sektöründe ise %64,1'e %55'tir. Aşağıdaki grafik Türkiye ile TR71 Düzey 2 Bölgesi karşılaştırmasını yansıtmaktadır. Türkiye nüfusunun yaklaşık %2'sini barındıran TR71 Düzey 2 Bölgesi, Türkiye'de üretilen toplam GSKD yaklaşık %1,53'ünü üretmektedir (AHİKA, 2014b: 23).

Şekil 3: Türkiye TR71 Düzey 2 Bölgesi GSKD Karşılaştırması

Şekil 4: Türkiye TR71 Düzey 2 Bölgesi GSKD Karşılaştırması

Kaynak: AHİKA (2014b). *TR71 Düzey 2 Bölgesi Bölge Planı 2014-2023*. <http://ahika.gov.tr> (18 Ocak 2016).

Tablo 15: İktisadi Faaliyet Kollarına Göre Cari Fiyatlarla GSKD, (2010)

	Türkiye		TR71	
	Değer	%	Değer	%
GSKD	980.547.016,00	100	15.038.126,00	1,53
Tarım	92.739.021,00	9,45	3.573.080,00	3,85
Sanayi	259.022.057,00	26,42	3.191.172,00	1,23
Hizmetler	628.785.937,00	64,13	8.273.874,00	1,32

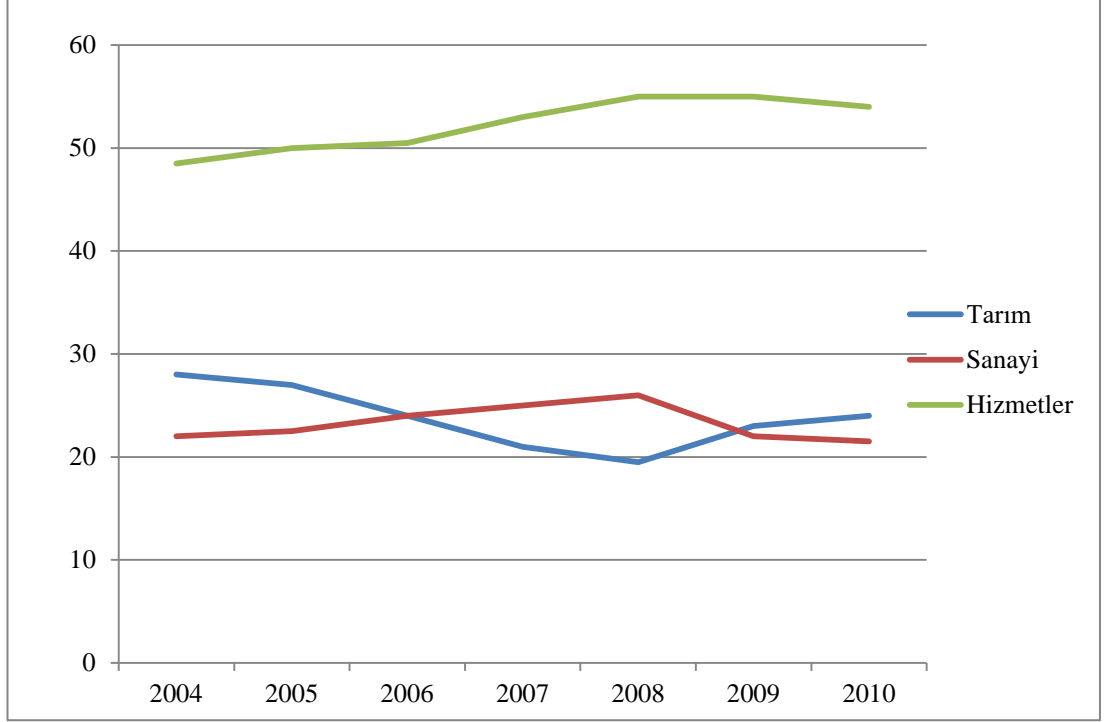
Kaynak: AHİKA (2014b). *TR71 Düzey 2 Bölgesi Bölge Planı 2014-2023*. <http://ahika.gov.tr> (18 Ocak 2016).

GSKD'ye göre sanayinin Türkiye ekonomisi içindeki payı %26,42 iken TR71 Düzey 2 Bölgesi'ndeki payı %21,20'dir. Bu durum, TR71 Düzey 2 Bölgesi'ndeki ekonominin Türkiye ortalamasına göre daha az bir oranda sanayiye bağlı olduğunu göstermektedir. TR71 Düzey 2 Bölgesi sanayi sektöründe Türkiye'deki GSKD'nin

yaklaşık %1,23'ünü, hizmetler sektöründe %1,32'sini üretiyorken tarımda bu oran %3,85'dir (AHİKA, 2014b: 48)

Kalkınma Ajanslarının iktisadi faaliyet kollarına göre bölge ekonomilerine katkılarına bakıldığında tarım sektörü sanayi ve hizmet kollarına göre ülke genelinde düşük seyretmiştir. TR71 bölgesinde ise tarım sektörünün GSKD'ye katkısı sanayi ve hizmet kollarına oranla daha ön plana çıkmıştır. Buradan da TR71 Düzey 2 bölgesinde sanayi ve hizmet sektörünün çok gelişmediğini söylemek mümkündür.

Türkiye genelinde tarımın GSKD'ye katkısının az olmasının sebeplerinden birini, ziraat odası başkanının kalkınma ajanslarının yönetim kurullarında yer almamasıdır. 5449 sayılı kanuna göre kalkınma ajanslarının yönetim kurullarında ticaret ve sanayi odaları başkanları yer alırken ziraat odası başkanının yer almaması ajansların yürüttüğü projelerin başarısı açısından büyük eksikleri ortaya koymuştur. Ajansların halkın sosyal yapısının tarım sektörüne dayandığı bölgelerde kurulduğu düşünüldüğünde yönetim kurulunda ziraat odasından herhangi bir temsilcinin bulunmaması buna ilişkin kararların uygulanmasında sekteye uğramasına sebep olmuştur. Bundan ötürü her üç odanın temsilcilerinin de yönetim kurulunda yer alması bölge ilgili projelerin işlerliğini kolaylaştıracaktır (Başak, 2006: 59).

Şekil 5: Yıllar İtibarıyla TR71 Düzey 2 Bölgesi'nde Tarım, Sanayi ve Hizmetler Sektörünün Yarattığı GSKD Değişimi (%)

Kaynak: AHİKA (2014b). *TR71 Düzey 2 Bölgesi Bölge Planı 2014-2023*. <http://ahika.gov.tr> (18 Ocak 2016).

Şekil 4 yıllar itibarıyla tarım, sanayi ve hizmetler sektörlerinin TR71 Düzey 2 Bölgesi'nde yarattığı katma değer değişimlerini yansıtmaktadır. Grafikten de anlaşılacağı gibi hizmetler sektörünün aldığı pay yıllar itibarıyla artış göstermiştir. 2008 yılındaki küresel krize kadar sanayi sektörü giderek daha fazla oranda GSKD yaratmış ancak krizin etkisiyle sanayi sektörü yerini tarıma bırakmıştır. Önümüzdeki dönemde başka krizler yaşanmadığı takdirde sanayinin tekrar toparlanacağı ve tarımın yarattığı GSKD'yi geçeceği tahmin edilmektedir (AHİKA, 2014b: 49).

Bu itibarla TR71 Düzey 2 Bölgesinde AHİKA'nın genel olarak mevcut durumu analiz edildikten sonra ajansın yapmış olduğu mali ve teknik destek programlarına değinilecektir.

Tablo 16: 2011 Yılı AHİKA Mali Desteklerine İlişkin Bilgiler

Mali Destek Programı	Başarılı Proje Sayısı
İmalat Sanayinde Yenilikçilik Geliştirilmesi	23
Turizm	9
Tarım ve Kırsal Kalkınma	12

Kaynak: Öztürk S, Tanrıverdi H, Tanrıverdi S (2016) AHİKA 2012 yılı sektörel rekabet edilebilirlik mali destek programı etki analizi çalışması. *Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi* 21(1): 125-150.

2011 yılında ajans, mali destek programları kapsamında teklif çağrısı yöntemini kullanarak yukarıda bahsi geçen imalat sanayinde yenilikçilik geliştirilmesi, turizm ve tarım ve kırsal kalkınma programlarını yürütmüştür. Bu programlardan tarım ve kırsal kalkınma mali destek programına kar amacı gütmeyen kuruluşlar başvuru yaparken imalat sanayinde yenilikçilik geliştirilmesi programına Kobiler, tarım ve kırsal kalkınma programına ise her iki kuruluşta başvuru sahibi olarak kabul edilmiştir. 2011 yılı Mali Destek Programları çerçevesinde 15.510.000 TL kaynak ayrılmasına karşın yalnızca 5.802.640 TL hibe aktarımı yapılmıştır. Bu kapsamda 44 proje başarılı bulunmuş ancak hibe aktarımının düşük seviyelerde seyretmesi 15 başvuru sahibinin projesinin imzalanmasına engel olmuştur (Öztürk, Tanrıverdi ve Tanrıverdi, 2016: 136).

Tablo 17: 2012 Yılı AHİKA Mali Desteklerine İlişkin Bilgiler

Mali Destek Programı	Başarılı Proje Sayısı	Sözleşme İmzalanmış Proje Sayısı	Sözleşmeye Bağlanan Hibe Tutarı	Eş Finansman Dahil Toplam Bütçe Tutarı
Sektörel Rekabet Edebilirlik	151	56	16.773.970,34	37.160.022,34
Küçük Ölçekli Altyapı	51	18	7.681.243,83	12.055.165,29
Toplam	202	74	24.455.214,17	49.215.187,63

Kaynak:AHİKA (2013). *Faaliyet Raporu*.<http://ahika.gov.tr> (17 Kasım 2015).

Ajans 2012 yılında da bir önceki yılda olduğu gibi mali ve teknik destek programları uygulamıştır. Bu bağlamda sektörel rekabet edilebilirlik ve küçük ölçekli altyapı destek programları uygulayarak 202 başarılı proje içerisinde 74 tanesi ile sözleşme imzalanmıştır. 2012 yılı teklif çağrılarını kapsamında 24.455.214,17 TL hibe olarak dağıtılmıştır.

2013 yılında AHİKA bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, bölgedeki girişimcilik ve yenilikçilik kapasitesini geliştirmek amacı ile güdümlü destek programı kapsamında Kırıkkale Üniversitesi ile “Biyoyumluluk çevre ve yakıt analiz Laboratuvarı kurulması” projesini Kırşehir il Özel İdaresi ile “Kırşehir biyogaz tesisinin kurulması” projesini başlatmıştır (AHİKA, 2014c: 53).

Tablo 18: 2013 Yılı Güdümlü Destek Programı Sözleşme Bilgileri

	Proje Adı	Ajans Desteği	Eş Finansman Tutarı	Toplam Proje Bütçesi
Kırıkkale Üniversitesi	Biyoyumluluk çevre ve yakıt analiz laboratuvarı kurulması	2.500.000	850.000	3.350.000
Kırşehir İl Özel İdaresi	Kırşehir Biyogaz tesisinin kurulması	2.500.000	2.736.825	5.236.825

Kaynak: AHİKA (2014c). *Ara Faaliyet Raporu*. <http://www.ahika.gov.tr> (23 Mart 2016).

2015 yılında akreditasyona hazır hale gelen biyoyumluluk ve çevre ve yakıt analiz laboratuvarının kurulması projesi için 1.819.089 TL destek sağlanmıştır. Kırşehir biyogaz tesisi projesi ise yapılan ihalelere hazırlık çalışmalarında maliyetin, proje için verilen bütçenin üzerinde olması ve yararlanıcı ve ortakların bu maliyeti karşılayamayacak olması sebebiyle projenin sözleşmesi feshedilmiştir (AHİKA, 2015:73).

Ajans 2013 yılında teknik destek programları kapsamında 58 proje desteklemiş ve toplamda 481.406,58 TL kaynak sağlamıştır (Öztürk, Tanrıverdi ve Tanrıverdi, 2016: 137). 2014 yılı teknik destek programı kapsamında ise 37 proje başarılı olarak nitelendirilmiş ve yararlanıcılar arasında sözleşme imzalanmıştır. Bu projelerden

29'unun uygulama ve ödeme işlemleri tamamlanmış, kalan 5 proje 2015 yılında tamamlanması öngörülmüştür. 3 proje ise yararlanıcıların isteği üzerine feshedilmiştir (AHİKA, 2014c: 84)

Tablo 19: 2014 Teknik Destek Projelerine İlişkin Bilgiler

Teknik Destek Programı	Sözleşme İmzalanan Proje Sayısı	Destek Programı Bütçesi (TL)	Sözleşme İmzalanan Proje Destek Tutarları (TL)	Gerçekleşen Destek Ödemeleri (TL)
2014 Teknik Destek Programı	37	375.000	316.780,78	269.252,78

Kaynak: AHİKA (2014c). *Faaliyet Raporu*. <http://ahika.gov.tr> (15 Şubat 2016).

AHİKA, doğrudan faaliyet desteği bağlamında TR71 Düzey 2 Bölgesinde rekabet gücünü arttıracak fizibilite ve planlama çalışmalarına destek sağlamak amacıyla söz konusu bölgede öne çıkan sektörler belirlemiş ve 2012 ile 2014 yıllarında ekonomik canlanmayı hedeflemek adına proje teklif çağrısı yöntemiyle Sektörel Rekabet Edebilirlik Mali Destek Programı yürütmüştür.

2014 yılında KOBİ'lerin başvurduğu programa toplam 134 başvuru yapılmış ve bunların 45 tanesi desteklenmeye hak kazanmıştır. 2012 yılında toplam 56 projeye 17.000.000 TL kaynak ayrılırken 2014 yılında toplam 45 projeye 10.000.000 TL destek ayrılmıştır (Öztürk, Tanrıverdi, Tanrıverdi, 2016: 138).

Bölge içi ve bölgelerarası farkları azaltma ve iktisadi kalkınmayı sağlayabilmek amacıyla yukarıda bahsi geçen destek programlarını hayata geçiren AHİKA özel ve kamu sektörleri işbirliği ile 2011-2014 yılları arasında ekonomik kalkınmayı hedefleyen politikalar uygulamıştır.

Nitekim AHİKA'nın 2012 yılı sektörel rekabet edilebilirlik mali destek programının etkinliğine ilişkin olarak yapılan bir çalışmada yararlanıcı firmalara, belirlenen bir takım kriterler doğrultusunda anket çalışması yapılmış, bu genel değerlendirmede firmalar, başta istihdam olmak üzere, insan kaynakları, Pazar payı, ihracat ve ar-ge

gibi konularda gelişime katkı sağladığı sonucuna varılmıştır. Yapılan çalışmada mali destek programı rehberinde belirtilen performans göstergelerine ilişkin olarak ajans tarafından çıkarılan bölge planı vb. çalışmalarda mevcut durumu gösteren verilere ulaşamaması etkinliğin ölçülmesinde bir takım problemlere neden olmakla birlikte, enformasyon eksikliği planlarda belirtilen hedeflere makro düzeyde ne kadar erişilebildiğinin hesaplanmasında zorlukların yaşanmasına neden olmuştur (Öztürk, Tanrıverdi ve Tanrıverdi, 2016: 148).

Bunun yanı sıra ülkemizdeki bölgesel kalkınma ajansları AB'nin sağladığı yatırım fonlarından kalkınma için gerekli düzeyde faydalanamadığı gerekçesiyle bölgelerarası dengesizliklerin giderilmesi için dengesizliği kapatıcı uygulama ve teşvik sistemlerinin devamlılığının sağlanması kaçınılmaz olarak görülmüştür (Cankorkmaz, 2011:127). Bu nedenle AHİKA kurulduğu yıldan bu yana uyguladığı mali ve teknik desteklerini bölgenin fiziki ve sosyal kriterlerini dikkate alarak süreklilik arzeden bir çerçevede sağlamalıdır.

Yukarıda açıklamış olduğumuz AHİKA'nın sağladığı destekler sonucunda bütçe gider ve bütçe gelir gerçekleştirmeleri de farklılıklar göstermiştir. Aşağıdaki tabloda 2011-2014 yılları döneminde gider bütçeleri ve gider gerçekleştirmeleri yer almaktadır.

Tablo 20: 2011-2014 Yılları Gider Bütçesi ve Gider Gerçekleşmeleri

Gider türü	2011 yılı gider gerçekleşmesi		2012 yılı gider gerçekleşmesi		2013 yılı gider gerçekleşmesi		2014 yılı gider gerçekleşmesi	
	Gider bütçesi	Gerçekleşme	Gider bütçesi	Gerçekleşme	Gider bütçesi	Gerçekleşme	Gider bütçesi	Gerçekleşme
Genel yönetim hizmetler	4.345.755	3.627.251	4.982.529	3.562.437	9.155.000	4.965.686	10.467.500	5.126.130
İzleme değerlendirme ve koordinasyon hizmetler	210.000	13.445	20.000	18.780	56.000	26.238	122.000	17.790
Plan program, proje hizmetler	515.000	55.553	510.000	152.618	360.000	151.336	365.100	129.475
Ar-ge hizmetler	755.000	65.899	310.000	41.289	603.000	485.404	58.000	6.728
Tanıtım ve eğitim hizmetler	1.210.000	252.086	525.000	295.954	1.420.000	1.196.648	1.883.975	1.355.540
Proje destek hizmetler	26.006.688	3.212.575	13.560.000	3.755.860	31.724.316	6.277.045	24.817.744	23.272.996
Faaliyet destek hizmetler	550.000	231.422	12.009.149	3.141.753	1.000.000	53.672	750.000	713.925
Toplam	33.592.443	7.458.230	25.569.149	10.968.690	44.318.316	13.156.028	38.464.319	30.622.585

Kaynak: AHİKA(2014,2013,2012,2011). *Faaliyet Raporu*, <http://ahika.gov.tr> (2 Temmuz 2016)

Tabloyu gider bazında incelediğimizde toplamda bütçe gider gerçekleştirmelerinde artış gözlemlenirken kalem kalem bakıldığında tutarlarda istikrar sağlanmamıştır. 2011 yılında toplam gerçekleşme 7.458.230 TL iken, 2014 yılında toplam gider 30.622.585 TL olarak gerçekleşmiştir. AHİKA ile yapılan görüşmelerde bu artış ve azalışın nedenleri yıllar itibariyle yapılan harcama türlerinin farklılık göstermesi şeklinde açıklanmıştır.

Aşağıdaki tabloda ise 2011-2014 dönemleri arasında gerçekleşen gelirler yer almaktadır.

Tablo 21: 2011-2014 Yılları Gelir Gerçekleşmesi

Gelir türü	2011 yılı gelir gerçekleşmesi	2012 yılı gelir gerçekleşmesi	2013 yılı gelir gerçekleşmesi	2014 yılı gelir gerçekleşmesi
Merkezi Yönetim Bütçesinden Aktarılan Paylar	3.172.000	0	23.683.000	19.329.673
Sanayi ve Ticaret odalarından aktarılan paylar	39.474,30	94.325,31	39.188,03	69.532,30
İl özel idarelerinden aktarılan paylar	623.312,18	826.424,27	1.293.448,91	1.011.185,79
İl belediyelerinden aktarılan paylar	844.776,89	6.020.674,13	2.035.371,33	815.174,87
Belde belediyelerinden aktarılan paylar	0	0	1.049.426,82	374.021,09
İlçe belediyelerinden aktarılan paylar	0	0	278.651,49	328.916,24
Faiz gelirleri	898.838,15	703.183,63	1.005.250,43	529.737,52
Repo gelirleri	0	0	61.402,60	250.992,26
AB Fonlarından Aktarılan Paylar	0	115.000,00	0	0
Diğer faaliyet gelirleri	0	0	40.248,53	31.260,43
Gayri maddi hak gelirleri	0	0	0	1.700,00
Önceki yıldan devreden nakit	15.360.728,57	3.209.082,35	0	16.363.195,80
Diğer gelirler	0	0	360,04	0
Toplam	20.938.175,09	10.968.689,69	29.486.348,54	39.105.389,30

Kaynak: AHİKA (2014, 2013, 2012, 2011). *Faaliyet Raporu*, <http://ahika.gov.tr> (2 Temmuz 2016)

Tabloyu incelediğimizde Merkezi yönetim bütçesinden aktarılan paylara baktığımızda 2011 yılında 3.172.000 TL iken 2012 yılında bu kalemden gelir elde edilmemiştir. 2013 yılına baktığımızda ise 23.683.000 TL'lik 2014 yılında ise 19.329.673 TL'lik bir gelir gerçekleşmesi söz konusu olmaktadır. AB Fonlarından aktarılan payları incelediğimizde ise sadece 2012 yılında bir fon elde edilmiştir. Aynı şekilde gayri maddi hak gelirlerinde 2014 yılında 1.700.00 TL'lik gelir söz konusu iken diğer gelir türlerinde de sadece 2013 yılında gelir söz konusu olmuştur. Toplama baktığımızda ise gelirden artış olduğu gözlenmektedir.

Tabloları incelediğimizde AHİKA'nın bölge ekonomisi için katkısı olduğunu söylemek mümkündür. AHİKA'nın kuruluşundan itibaren yayınlanan faaliyet raporlarından elde edilen bu verilere göre 2011 yılından itibaren gelirlerde bir artış olması aslında AHİKA'nın etkinliğini göstermektedir.

Aşağıdaki tablolarda ise önce gider gerçekleştirme oranlarını daha sonra ise gelir gerçekleştirme oranlarını inceleyelim.

Tablo 22: 2011-2014 Gider Gerçekleşme Oranları

Gider türü	2011 yılı gider gerçekleştirme oranı(%)	2012 yılı gider gerçekleştirme oranı (%)	2013 yılı gider gerçekleştirme oranı (%)	2014 yılı gider gerçekleştirme oranı (%)
Genel yönetim hizmetleri	83	72	54	49
İzleme değerlendirme ve koordinasyon hizmetleri	6	94	47	15
Plan program, proje hizmetleri	11	30	42	35
Araştırma ve geliştirme hizmetleri	9	51	80	12
Tanıtım ve eğitim hizmetleri	21	56	84	72
Proje destekleme hizmetleri	12	12	20	94
Faaliyet destekleme hizmetleri	42	15	5	95
Toplam	22	34	30	80

Kaynak: AHİKA. (2014, 2013, 2012, 2011). *Faaliyet Raporu*, <http://ahika.gov.tr> (2 Temmuz 2016)

Tabloda genel yönetim hizmetlerinin 2011 yılı gider gerçekleştirme oranı %83 iken bu oran her yıl azalmaktadır. Araştırma ve geliştirme hizmetlerindeki oranla beraber tanıtım ve eğitim hizmetleri için en yüksek oran 2013 yılında gerçekleşmiştir. Bu demektir ki; 2014 yılında AR-GE ve eğitim için harcamaların en fazla yapıldığı dönem olmuştur. Toplama baktığımızda ise gider gerçekleştirme oranlarının artma eğiliminde olduğu görülmüştür.

Tablo 23: 2011-2014 Gelir Gerçekleşme Oranları

Gelir türü	2011 yılı gelir gerçekleşme oranı	2012 yılı gelir gerçekleşme oranı	2013 yılı gelir gerçekleşme oranı	2014 yılı gelir gerçekleşme oranı
Merkezi Yönetim Bütçesinden Aktarılan Paylar	20	0,00	0,80	107
Sanayi ve Ticaret odalarından aktarılan paylar	93,54	1,79	0,00	0,82
İl özel idarelerinden aktarılan paylar	107,38	1,26	0,04	0,96
İl belediyelerinden aktarılan paylar	62,60	3,21	0,07	0,45
Belde belediyelerinden aktarılan paylar	-	-	0,04	0,42
İlçe belediyelerinden aktarılan paylar	-	-	0,01	0,40
Faiz gelirleri	172,85	1,56	0,03	0,81
Repo gelirleri	-	-	0,00	6,27
AB Fonlarından Aktarılan Paylar	-	1,00	-	-
Diğer faaliyet gelirleri	-	-	0,00	3,13
Gayri maddi hak gelirleri	-	-	-	0,28
Önceki yıldan devreden nakit	100	0,26	-	1,79
Diğer gelirler	-	-	0,00	0
Toplam	0,61	0,34	-	0,97

Kaynak: AHİKA (2014, 2013, 2012, 2011). *Faaliyet Raporu*, <http://ahika.gov.tr> Temmuz 2016.

Tabloda analiz ettiğimiz gelir gerçekleşme oranları, AHİKA'nın bahsi geçen yıllarda öngörülen gelirin, gerçekleşen gelire oranlanmasıyla bulunmuştur. Ancak 2013 yılı gelir gerçekleştirmelerinde gelir tahminlerine ilişkin KAYS sistemi üzerinde tutarlı veri elde edilememesinden dolayı 2013 yılındaki oranlar yalnızca gerçekleşen tutarın toplam gelire oranlanmasıyla bulunmuştur. Toplam gerçekleşme oranlarında 2012 yılında belli bir düzeyde düşüş gerçekleşse de 2014 yılında tekrar artmıştır.

Genel olarak bir değerlendirme yapıldığında ülkemizde kalkınma ajanslarının henüz yeni birer yapı olması kalkınma ajanslarının verimini ve performansını büyük ölçüde etkilemiştir (Baysal, Ceylan ve Işık, 2010: 15). Bu bağlamda kalkınma ajanslarının, yapılan eleştirileri göz önünde bulundurarak politikalarında yapacakları iyileştirmeleri ile bilgiye erişim ve yenilik alanlarına verdikleri önemi arttırdıkları takdirde kurumlar arası koordinasyon yeteneklerini de geliştirmiş olacak, böylelikle misyon ve vizyonlarını gerçekleştirecek birer kuruluş haline geleceklerdir (Sertesin, 2015).

SONUÇ

Dünyada birçok çevreler tarafından gelişme olarak ifade edilen kalkınmaya olan ilgi tarih boyunca gelişmiş ülkelerin, özellikle sanayi devrimi sonrasında ekonomik ve sosyal sorunlarına yönelik olarak çalışmalarında dikkat çekmiştir.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında bölgeler arasında büyüyen eşitsizlikler ve dengesizlikler kalkınmanın sadece ekonomik değil, aynı zamanda sosyal, kültürel ve çevresel boyutlarıyla da ele alınmasını gündeme getirmiştir. Savaş sonrası yaşanan ekonomik krizler; işsizlik, yoksulluk, üretim gibi faktörlerin değerlendirilmesi, bu hususta yapılacak düzenlemelerin belirli plan ve programlara bağlanması gerektiğini ortaya çıkarmıştır.

Küreselleşme ile birlikte yeni bir yapı haline gelen bölgesel kalkınma politikaları, STK, işletmeler, finans çevreleri, eğitim kurumları gibi aktörlerle koordineli çalışmayı amaçlamıştır. Bu itibarla gelişmiş ülkelerde kaynak dağılımında etkinlik ön planda iken gelişmekte olan ülkelerde kaynak dağılımında sosyal adalete önem verilmiştir. Gelişmiş ve gelişmekte olan bölge ayrımı kamu yönetimi üzerinde bir takım değişikliklere gidilmesini sağlamış merkezîyetçiliğin yerini bölgeselcilik ve yerelleşme yapılarına bırakmıştır.

Zamanla yaşanan bu değişim BKA'ları kalkınma konusunda etkin bir araç haline getirmiştir. İlk olarak 1930'lu yıllarda Amerika'da kurulan TVA kalkınma ajansı, 1950'li yıllarda Avrupa Kıtası'nda 2000'li yıllarda ise AB kalkınma politikalarından etkilenecek Doğu Avrupa ve Türkiye'de vuku bulmuştur.

AB'ye girme sürecini hızlandırmak amacıyla 1990'lı yıllarda Türkiye'de BKA'ları kurma çalışmalarına başlanmıştır. Bu çerçevede yeni kamu yönetimi anlayışının getirdiği yenilikler de bu teşkilatlanmanın kurulmasında etkili olmuştur. AB'ye tam üyelik müzakereleri sürecinde orta vadede yapılması gereken görevler kapsamına alınması sebebiyle AB Bölgesel İstatistik Sistemi ile karşılaştırılabilir veri tabanı oluşturularak ülke genelinde üç düzeyde istatistiki bölge birimleri belirlenmiştir. Bu sınıflandırma sonucunda Türkiye'de 26 adet kalkınma ajansı kurularak oluşumunu tamamlamıştır. 5449 sayılı "Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevlerine İlişkin Kanun"un Resmi Gazetede yayımlanmasıyla kalkınma ajanslarının hukuki altyapısı oluşturulmuştur. Öncelikle Çukurova ve İzmir bölgelerinde pilot uygulama olarak kurulan kalkınma ajanslarından sonra söz konusu Kanunun Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmesi bir süre başka kalkınma ajansların kurulmasını engellese de 2008 yılından itibaren diğer bölgelerde de kalkınma ajanslarının kurulması devam etmiştir.

Küresel düzeyde yaşanan gelişmeleri ve değişimleri yerel ve bölgesel düzeye taşıyarak bölgesel rekabeti arttırmak suretiyle ekonomik dengesizliği gidermeyi amaçlayan kalkınma ajansları, neden ve nasıl var olmalı hususunda önemli bir rol oynamıştır. Bu amaçla kurulan BKA'lar kalkınmayı sağlamış ancak bölgede yaşayan kitlenin tamamına ulaşamamıştır. Bazı rekabet edemeyen bölgeler kalkınmaya çalışsa da bazı durumlarda destek alamamıştır. Konuyu detaylandıracak olursak, fiziki ve sosyal olarak avantajlı bölgelerdeki kalkınma ajansları bilgi birikimi, teknik personel, enformasyon kanalları gibi konularda yeterli oldukları için bu bölgelerde yatırım yapmak daha cazip hale gelmiş, işletmeler bu bölgelere yönelmiştir. Bu durumda fiziki ve sosyal açıdan kalkınmada öncelikli yöreler diyebileceğimiz bölgeler rekabet edememiştir. Kuruluş amaçları arasında öncelikli hedefinin bölgelerarası gelişmişlik farklarını gidermek olan kalkınma ajanslarının eşitsizlik üzerine kurulu küreselleşme sisteminde, bir yandan rekabet eden bölgeleri yarıştıran diğer taraftan rekabet edemeyen bölgelerin bu farklılıkları nasıl gidereceği tartışma konusu haline gelmiştir.

Merkezi yönetim kontrollerine tabi olmayan BKA'larda o bölgenin yerel halkı önemli bir role sahip olduğu için, yaşadıkları problemler ve çatışmalar aynı zamanda

BKA'ların da problem yaşamasına neden olmaktadır. Bu bağlamda her yıl verilen desteklerin kapsamı değişmekte, bir dönem sosyal program bazlı projelere destek verilirken diğer bir dönemde iktisadi hayat yön verecek projelere destek verilmiştir. Bunun sonucunda mevcut durum analizi yapılırken bölgenin hangi oranda kalkındığı konusunda tutarsızlıklar yaşanmıştır.

BKA'ları olumsuz etkileyebilecek bir başka unsur ise Kalkınma Bakanlığı tarafından bölgelere yönelik hazırlanan planların, bölgesel programlar ile arasında farklılıklar barındırması sonucu o bölgedeki kaynakların yanlış bir şekilde kullanılması bölgesel kalkınmanın amacının aksine bölgenin gerilemesine neden olmaktadır.

Bu çalışma kapsamında TR71 Düzey 2 bölgesinde kurulan AHİKA'nın 2011-2014 yılları arasında bölgesel kalkınmaya sağladığı destekler verilmiş, ajansın bölge ekonomisi üzerindeki etkileri mercek altına alınmıştır. Kurulduğundan bu yana kurumsallaşmasını tamamlama çabasında olan AHİKA her geçen gün bölge kalkınmasına katkı sağlayacak bölge plan hazırlık çalışmaları yapmaktadır. Bu çerçevede proje teklif çağrısı yöntemiyle tarım ve kırsal kalkınma, turizm ve imalat sanayinde yenilikçilik geliştirilmesi gibi alanlarda mali destekler uygulamaktadır. Ayrıca 2012 ve 2014 yıllarında sektörel rekabet edebilirlik mali destek programı kapsamında KOBİ'lere destek sağlamıştır.

Mali ve teknik desteklerle bölge kalkınmasında önemli bir rol oynayan AHİKA'nın 2011-2014 yılları arasında bütçe gelir ve gider gerçekleştirmeleri gösterilmiştir. Yıllar itibariyle destek verilen proje sayısının artışına bağlı olarak bütçe giderlerinde de artış eğilimi olduğu gözlemlenmiştir. Bu bağlamda ajansın bölge ekonomisini pozitif yönde etkilediğini söylemek mümkündür.

Ancak AHİKA'nın henüz kurulmuş bir kuruluş olması sebebiyle tam ve doğru bilgi akışını sağlayacak verilerin olmaması ajansın gider ve gelirlerinin yıllar itibariyle karşılaştırılması açısından tutarsızlıkların meydana gelmesine sebep olmuştur. Dahası 2012 yılı sektörel rekabet edebilirlik mali destek programının etkinliğine ilişkin yapılan çalışmada pazar payı, ihracat ve ar-ge gibi unsurlarda kalkınmaya katkı sağladığı sonucuna varılsa da analiz kapsamında mali destek programı

rehberinde belirtilen performans göstergelerine ilişkin mevcut durum verilerine ulaşamaması etkinliğin sağlıklı bir şekilde ölçülmesini zorlaştırmıştır. Bu nedenle doğru ve tam yorum yapabilecek yeterli veri ve teknik personel kadrosunun olmaması AHİKA'nın verimini ve performansını büyük ölçüde etkilemiştir.

Sonuç olarak AHİKA'nın bölge ekonomisine katkı sağladığı aşikar bir gerçektir. Kuruldukları yıldan itibaren bölgedeki işletmelere verdiği teknik ve mali destekler ajansın ne kadar etkin çalıştığının bir göstergesidir. Ancak ajans tarafından sağlanan bu desteklerin bölge ve Türkiye kalkınmasına katkısı ile ilgili olarak henüz bir çalışma yapılamamıştır. Durum bu olmakla birlikte, AHİKA'da yerel paydaşlara daha fazla önem vererek uzmanlaşma sağlanmalıdır. Bu sayede politikalarında yapacakları iyileştirmelerle bilgiye erişim ve yenilik alanlarına dikkat çektikleri takdirde kurumlar arası koordinasyon yetenekleri de gelişecek, misyon ve vizyonlarını gerçekleştiren bir kurum haline gelecektir.

KAYNAKÇA

- Ağralı O (2014) Kalkınma ajanslarının bölge ve il kalkınmasındaki rolü: baka ve ısparta örneği. Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Isparta.
- AHİKA (2011). *Faaliyet Raporu*. <http://ahika.gov.tr> (12 Aralık 2015).
- AHİKA (2013). *Faaliyet Raporu*. <http://ahika.gov.tr> (17 Kasım 2015).
- AHİKA (2014a). *Faaliyet Raporu*. <http://ahika.gov.tr> (15 Şubat 2016).
- AHİKA (2014b). *TR71 Düzey 2 Bölgesi Bölge Planı 2014-2023*. <http://ahika.gov.tr> (18 Ocak 2016).
- AHİKA (2014c). *Ara Faaliyet Raporu*. <http://ahika.gov.tr> (23 Mart 2016).
- Akın N (2006) Bölgesel kalkınma araçları ile kalkınma ajanslarının uyum, işbirliği ve koordinasyonu. *IV. Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu*. Ankara, 7-8 Eylül.
- Akiş E (2011) Küreselleşme sürecinde bölgesel kalkınma yaklaşımındaki gelişmeler ve bölgesel kalkınma ajansları. *Sosyoloji Konferansları Dergisi* 44: 237-256.
- Akpınar R (2012) Türkiye'de değişen bölgesel kalkınma politikaları. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi* 6: 29-46.

- Apalı A, Rıfat Y (2014) Bölgesel kalkınma ajansları: Fransa ve İngiltere örnekleri. *Dergi Karadeniz* 23: 1-23.
- Arslan K (2005) Bölgesel kalkınma farklılıklarının giderilmesinde etkin bir araç: bölgesel planlama ve bölgesel kalkınma ajansları. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 7: 275-294
- Artobolevskiy SS (1997) *Regional Policy in Europe* (Jessica Kingsley Publishers Ltd, London).
- Ata AY (2013) Türkiye’de kalkınmanın yereldeki izdüşümü. Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilim ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Malatya.
- Atak A (2011) Bölgesel kalkınma ve Türkiye’de bölgesel kalkınma ajansları. Yüksek Lisans Tezi, Galatasaray Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, İstanbul.
- AB Bakanlığı (2000). *Kalkınma Ajansları*. <http://www.abgs.gov.tr> (30.10.2015).
- Başak L (2006) İktisadi kalkınma ve kalkınma ajansları ile Türkiye'nin kalkınması hususunda yapılması gerekenler ve öneriler-I. *Vergici ve Muhasebeciyle Diyalog Dergisi* 223: 57-68.
- Başkaya F (2005) *Kalkınma İktisadının Yükselişi Ve Düşüşü* (Maki Basın Yayın, Ankara).
- Baykal N (2010) Türkiye’de bölgesel kalkınma açısından kalkınma ajanslarının misyonu: Kayseri örneği. Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Karaman.
- Bayramoğlu S (2005) *Türkiye’de Bölgesel Politikaların Gelişimi Bölge Kalkınma Ajansları Nedir, Ne Değildir?* (Paragraf Yayınevi, Ankara).
- Beer A, Clower T, Maude A and Haughton G (2004) Multinational lessons from local and regional economic development agencies, *Presented to the Annual Meeting of the European Regional Science Association*. Portugal, June.
- Berber M, Çelepçi E (2005) Türk bölgesel kalkınma politikalarında yeni arayışlar: kalkınma ajansları ve Türkiye’de uygulanabilirliği. *Karadeniz Bölgesel Kalkınma Sempozyumu*. Trabzon, 13-14 Ekim.

- Bilen G (2006) Türkiye’de yeni bölgesel politikaların oluşumu. *Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu*. Ankara, 7-8 Eylül.
- Can E (2011) *Bölgesel Kalkınmada Kalkınma Ajanslarının Rolü İzmir Kalkınma Ajansı Örneği* (Altın Nokta Yayınları, İzmir).
- Cankorkmaz Z (2011) Türkiye’de bölgesel kalkınma ajansları ve bu ajanslara yönelik eleştiriler. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 26 (1): 128-129.
- Çakmak E (2006) *Yerel Ekonomi ve Bölgesel Kalkınma Ajansları* (İmaj Yayınevi, Ankara).
- Çalı HH (2011) Türkiye’de kalkınma ajanslarında denetim sorunsalı. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 15(2): 419-442.
- Çalt G (2005). *Bölgeselleşme ve AB’nin Bir Aracı Olarak Bölge Kalkınma Ajansları*. <http://www.zmo.org.tr> (20 Ağustos 2015).
- Dağdaş S (2010) Kalkınma ajansları: Türkiye’de açılan yeni çığır.III. *Ulusal Ormanlık Kongresi*. Artvin,20-22 Mayıs.
- Dall’olio R (2006) Regional development and governance in emilia-romagna: the ertvet experience, emilia-romagna regional agency for territorial development. *IV. Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu*. Ankara, 7-8 Eylül.
- Dede A (2009) AB uyum sürecinde kalkınma ajansları ve mevlana kalkınma ajansı. *Konya Ticaret Odası*: 1-16
- Demirci AG (2005) *Farklı ülkelerde bölge kalkınma ajansları, bölgesel kalkınma ajansları nedir ne değildir?* (Paragraf Yayınları, Ankara).
- Dinçer B, Özaslan M, Kvasoğlu T (2003) *İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması* (DPT Yayınları, Ankara).
- Dinler Z (2012) *Bölgesel İktisat* (Ekin Yayınevi, Bursa).
- Doğan BB (2011) Kalkınma iktisadının 20. yy daki gelişim süreci, iktisat politikalarına etkisi ve son on yıllık konjonktürün disiplinin geleceğine olası etkisi, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 22(2): 41-83.
- DPT (1963) *I. Beş Yıllık Kalkınma Planı* (DPT Yayınları, Ankara).
- DPT (1968) *II. Beş Yıllık Kalkınma Planı* (DPT Yayınları, Ankara).
- DPT (1973) *III. Beş Yıllık Kalkınma Planı* (DPT Yayınları, Ankara).
- DPT (1979) *IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı* (DPT Yayınları, Ankara).
- DPT (1984) *V. Beş Yıllık Kalkınma Planı* (DPT Yayınları, Ankara).

- DPT (1989) *VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı* (DPT Yayınları, Ankara).
- DPT (1995) *VII. Beş Yıllık Kalkınma Planı* (DPT Yayınları, Ankara).
- DPT (2000a) *VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı* (DPT Yayınları, Ankara).
- DPT (2000b) *Sekizinci Beş Kalkınma Planı Bölgesel gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu* (DPT Yayınları, Ankara).
- DPT (2006a) *IX. Beş Yıllık Kalkınma Planı* (DPT Yayınları, Ankara).
- DPT (2006b) *Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi* (DPT Yayınları, Ankara).
- DPT (2008) *IX. Kalkınma Planı (2007-2013) Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu* (DPT Yayınları, Ankara).
- DPT (2013a) *X. Beş Yıllık Kalkınma Planı* (DPT Yayınları, Ankara).
- DPT (2013b) *Kalkınma İçin Analiz Kalkınma Ajansları 2012 Yılı Faaliyet Raporu*, (Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, Ankara).
- Engin C (2011) Kalkınma ajansları: Türkiye ve İngiltere ülke örnekleri. *Sosyal Ve Beşeri Bilimler Dergisi* 3(2): 65-77.
- Eraydın A (2010) *Bölgesel Kalkınmanın Yönetişim Çerçevesinde Kurumsallaşması: Kalkınma Ajansları* (Ekin Yayınevi, Bursa).
- Ercan F (1999) Bölgesel kalkınma sorununa bütünsel yaklaşım. *Gap Ve Sanayi Kongresi*. Diyarbakır, 25-26 Eylül.
- Erçakar ME (2010) Bölgesel kalkınma ajansları ve Türkiye uygulaması. *Mevzuat Dergisi* 153: 1-15.
- Ergin D (2002) Redefinition of regional policy of turkey with regard to the new regional strategies of EU. METU, Thesis For The Degree Of Master Of Science in The Department Of Industrial Engineering, Ankara.
- Eryılmaz B, Tuncer A (2013) AB uyum sürecinde bölgesel kalkınma politikaları: bölgesel kalkınma ajansları ve Türkiye uygulaması. *Akademik İncelemeler Dergisi* 8(1): 165-189.
- Gitmez E (2013) Yeni bir ekonomik kalkınma modeli olarak kalkınma ajansları: karacadağ kalkınma ajansı örneği. Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Diyarbakır.
- Güler BA (2005) *Bölge Kalkınma Ajansları Nedir? Ne Değildir?* (Paragraf Yayınevi, Ankara).

- Güler V (2010) Bölgesel kalkınma politikası aracı olarak bölgesel kalkınma ajansları: Türkiye uygulaması. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Anabilim Dalı, Ankara.
- Gündüz AY (2010) *Bölgesel Kalkınmada Kalkınma Ajanslarının Rolü Ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi Kalkınma Ajansları Üzerine Seçme Yazılar* (Ekin Basın Yayın Dağıtım, Bursa).
- Gündüz AY (2006) *Bölgesel Kalkınma Politikası* (Ekin Yayınevi, Bursa).
- Halkier H, Danson M (1997) Regional development agencies in western europe: a survey of key characteristics and trends. *European Urban and Regional Studies* 4: 241-254.
- Halkier H. (2006) Regional development agencies and multi level governance: european perspectives. *IV. Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu*. Ankara, 7-8 Eylül.
- Hasanoğlu M, Aliyev Z (2006) AB ile bütünleşme sürecinde Türkiye'de bölgesel kalkınma ajansları. *Sayıştay Dergisi* 60: 81-103.
- Hughes JT (1998) The role of development agencies in regional policy: an academic and practitioner approach. *Urban Studies* 35: 615-626.
- Işık N, Baysal D, Ceylan O (2010) Bölgesel kalkınma farklılıklarının giderilmesinde bir politika aracı olarak kalkınma ajansları. *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi* 3(2): 1-18.
- İstanbul Büyük Şehir Belediyesi (2006) *Bölgesel Kalkınma Ajansları 2* (İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İstanbul).
- İzmir Kalkınma Ajansı (2008) *Avrupa'da Kalkınma Ajansları* (İZKA Yayınları, İzmir).
- Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun (2006), T.C. Resmi Gazete, 5449, 25 Ocak 2006.
- Kalkınma Bakanlığı (2013). *Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018)*. <http://www.kalkinma.gov.tr> (2 Temmuz 2015).
- Kayasü S, Pınarcıoğlu M, Yaşar S, Dere S (2003) *Yerel/Bölgesel Ekonomik Kalkınma ve Rekabet Gücünün Artırılması: Bölgesel Kalkınma Ajansları* (İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul).
- Kaynak M (2009) *Kalkınma İktisadı* (Gazi Kitabevi, Ankara).

- Kerman U (2009) AB yerel ve bölgesel yönetimler. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 14: 273-286.
- Keune M (2001) Regions, regional institutions and regional development. In *Focus Programme on Boosting Employment Through Small Enterprise Development Job Creation and Enterprise Department Geneva* 16: 1-41.
- Kılıç ES, Mutluer M (2004) Coğrafyada ve bölge planlamada bölge kavramının karşılaştırmalı olarak irdelenmesi. *Ege Üniversitesi Coğrafya Dergisi* 13: 17-28.
- Koçberber S (2006). *Kalkınma Ajansları ve Sayıştay Denetimi*. <http://sayistay.gov.tr> (2 Eylül 2015).
- Maç N (2006) Bölgesel kalkınma ajansları ve Türkiye. *Konya Ticaret Odası Etüd Araştırma Raporu*, Konya.
- Özen P (2005). *Bölge Kalkınma Ajansları*. <http://www.tepav.org.tr> (9 Eylül 2015).
- Özer MA (2012) Türkiye’de bölgesel kalkınma ajanslarının sosyal ekonomik işlevleri. *Kamu-İş*12(2): 37-74.
- Özer YE (2008) Küresel rekabet- bölgesel kalkınma ajansları ve Türkiye. *Review of Social, Economic and Business Studies* 9(10): 389-408.
- Özgür EM (2010). *Bölgesel Kalkınma*. <http://geography.humanity.ankara.edu.tr> (25 Haziran 2015).
- Özmen F (2008) AB sürecinde Türkiye’de bölgesel kalkınma ajanslarının karşılaşılabilecekleri temel sorun alanları. *Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi* 13(3): 327-340.
- Öztürk S, Tanrıverdi H, Tanrıverdi S (2016) AHİKA 2012 yılı sektörel rekabet edilebilirlik mali destek programı etki analizi çalışması. *Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi* 21(1): 125-150.
- Paksu A (2014) Kalkınma ajanslarının bölgesel kalkınmaya etkisi, ipekyolu kalkınma ajansı örneği. Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Gaziantep.
- Pehlivan P (2013) Türkiye’de kalkınma ajanslarının yerel ekonomi üzerine etkileri: zafer kalkınma ajansı örneği. *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi* 11(3): 412-438.
- Reeves T (2006) Regional development in the eu and turkey. *Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu*. Ankara, 7-8 Eylül.

- Roberts PW, Lloyd MG (2000) Regional development agencies in England: new strategic regional planing ıssues? *Regional Studies* 34(1): 75-79.
- Sakal M (2010) *Bölgesel Kalkınma Sürecinde Kalkınma Ajansları* (Altın Nokta Yayınevi, İzmir).
- Saral Ö (2014) Kalkınma ajanslarının bölge ekonomilerine etkileri, Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Trabzon.
- Sarihan Z (2011) Yerel iktisadi kalkınma bağlamında kalkınma ajanslarının rolü ve Türkiye uygulamaları, Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Karaman.
- Sayıştay Başkanlığı (2013) *Kalkınma Ajansları 2013 Yılı Genel Denetim Raporu*, Ankara.
- Sertesin S (2015) *Kalkınma Ajanslarının Geleceğini Nasıl Düşünmeliyiz?* <http://www.tepav.org.tr> (3 Şubat 2016).
- Sezgin A (2013) Kalkınma ajansı uygulamasının gelişmiş ve az gelişmiş ülke örnekleri açısından sonuçları. Yüksek Lisans Tezi, Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Çorum.
- Sugözü İH, Atay M (2010) Kalkınma ajanslarının bölgesel kalkınmaya etkisi: dicle kalkınma ajansı (dika) örneği. *Uluslararası İstanbul İktisatçılar Zirvesi – II, “Küresel Kriz Sonrası İktisat Politikaları*. İstanbul, 13-14 Mayıs.
- Şen Z (2004) Türkiye'nin AB adaylığı ve katılım öncesi stratejisi çerçevesinde bölgesel politika alanında uyum durumunun değerlendirilmesi. Uzmanlık Tezi, AB Genel Sekreterliği Ekonomik ve Mali Konular Dairesi Başkanlığı, Ankara.
- Taş C (2008) Kalkınmaya giden yol kalkınma ajanslarından mı geçer? *Finans, Politik ve Ekonomik Yorumlar Dergisi* 45(523): 7-17.
- Taşcı K, Akpınar R, Özsan ME (2011) *Teoride ve Uygulamada Bölgesel Kalkınma Politikaları* (Ekin Yayınevi, Bursa).
- Tekeli İ (2008) *Türkiye'de Bölgesel Eşitsizlik ve Bölge Planlama Yazuları*, (Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul).
- Tolunay A, Akyol A (2006) Kalkınma ve kırsal kalkınma: temel kavramlar ve tanımlar, *Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi* 2: 121-132.

- Türkiye İstatistik Kurumu (2012). *Kalkınma Ajansları*. <http://www.tuik.gov.tr> (30.06.2016).
- Uzay N (2010) *Kalkınma Ajanslarına Genel Bir Bakış, Kalkınma Ajansları Üzerine Seçme Yazılar* (Ekin Basın Yayın Dağıtım, Bursa).
- Yardımcıoğlu M, Kocamaz H, Sezal N (2012) Türkiye’de günümüze kadar izlenen bölgesel kalkınma politikaları ve kalkınma. *II. Bölgesel Sorunlar ve Türkiye Sempozyumu* Kahramanmaraş, 1-2 Ekim.
- Yavilioğlu C (2002) Kalkınmanın anlam bilimsel tarihi ve kavramsal kökenleri. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 3(1): 59-77.
- Yılmaz A (2010) Kalkınma ajansları ve yerel yönetim. *Türk İdare Dergisi* 466: 175-195.
- Yılmaz B (2011) Bölgesel politikaların tarihsel gelişimi ve yeni bir model olarak kalkınma ajansları. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi* 15: 29-41.
- Yılmaz S Bölgesel Kalkınma Ajansları 2, IMP- Ülke ve Bölge Planlama Grubu, 2006, İstanbul, s.2
- Young-Hyman T (2008) The potential for effective regional development agencies in turkey: a comparative analysis. *Regional and Federal Studies* 18(4): 375–402.

ÖZ GEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı-Soyadı: ZÜHAL ALTINTAŞ

Uyruğu: T.C. 28937289794

Doğum Yeri ve Tarihi: NEVŞEHİR-08/09/1986

Tel: 0 533 711 27 53

E-posta: zaltintas@nevsehir.edu.tr

Yazışma Adresi: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Rektörlüğü Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı.2000 Evler Mah. Zübeyde Hanım Cad. 50300/Nevşehir.

EĞİTİM

Derece	Kurum	Yıl
Ortaöğretim	İzmir Atatürk Lisesi (Anadolu Lisesi)	2004
Önlisans	Anadolu Üniversitesi/Dış Ticaret	2009
Lisans	Hacettepe Üniversitesi /İİBF/ Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi	2009
Yüksek Lisans	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü/İktisat Anabilim Dalı	Devam Ediyor

İŞ DENEYİMLERİ

Yıl	Kurum	Görev
2011	Akbank T.A.Ş	Mali Tahlil Uzman Yrd.
2011	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı	Mali Hizmetler Uzmanı

